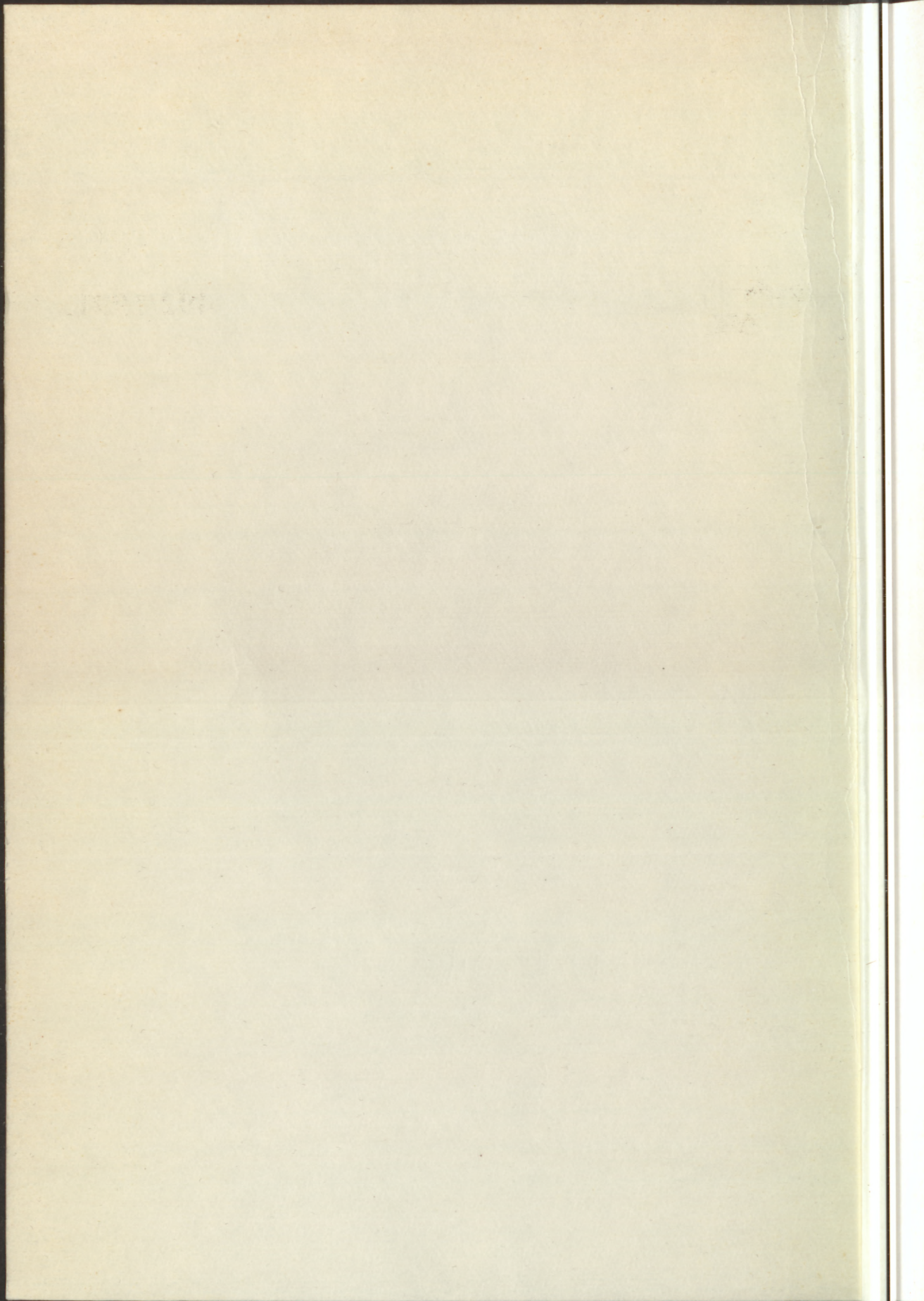

MC
111.507

402/1991.

**A VÁLLALKOZÓI ÁRKÉPZÉS
ÁGAZATI SPECIÁLIS
ISMERETEI**

PERFEKT Pénzügyi Szakoktató és Kiadó Vállalat

A VÁLLALKOZÓI ÁRKÉPZÉS ÁGAZATI SPECIÁLIS
ISMERETEI

402/1991.

Irta: Ivanyos András
Lektorálta: Hübner Lászlóné
I S B N : 963 392 007 8

Kiadja és terjeszti: (C)PERFEKT Pénzügyi Szakoktató és Kiadó
Vállalat
Budapest, VII. Rumbach Sebestyén u.15/a.
Levélcim: 1374. Budapest, Pf. 551.

A kiadásért felelős: Dr.Révész Ferenc
igazgató
minisztériumi tanácsos

Megvásárolható: A PERFEKT Pénzügyi Szakoktató és Kiadó
Vállalat
Tananyagboltjában
Budapest, V. Zoltán u. 10.

Készült: PERFEKT Sokszorosító
Felelős vezető: Polónyi Lajos
Táskaszám: 91089

MC 111.507

1991

ELŐSZÓ

Az árszakértői képzésben alapvető fordulópontot jelent az 1990. évi LXXXVI. és LXXXVII. törvény előírásainak /a tisztességtelen piaci magatartás tilalmáról és az árak megállapításáról/ 1991. január 1-től történt bevezetése.

Ezen törvények a korábbi árszabályozásra vonatkozó előírásokat hatályon kívül helyezték, s az árak megállapítását egységesen az eladó és a vevő szabad megállapodására bízták. Ezen általános érvényű szabály alól kevés kivételt jelent a hatósági árak megállapítása, amely a törvényben kijelölt hatóság /minisztérium, helyi önkormányzat/ feladata.

A két törvény életbelépése az árrendszer fejlesztése befejező lépésének is tekinthető; ezzel az árképzés területén megvalósult az egységes szabályozás a korábban megfogalmazott és lépcsőzetesen megvalósított fejlesztésre vonatkozó elképzelések szerint.

A két törvény életbelépése a versenyszabályozás bevezetésének és általános elterjesztésének a kezdetét jelenti. Ez azt is jelenti, hogy az állami árszabályozás megszűnik és megszűnik az árak kiemelt szerepe is a gazdasági életben. Helyette a piaci magatartás, a tisztességtelen verseny kerül előtérbe az üzleti kapcsolatokban, s az árak is ennek hatására alakulnak.

A gazdasági élet szereplői (vállalatok, szövetkezetek stb. vállalkozók) szempontjából az árak szerepe és jelentősége nem csökken, hanem növekszik. Ugyanis a piaci versenyben helytállni azt jelenti, hogy a piac által elismert árakban

realizálni tudja a vállalkozó a vállalkozásának folytatásához szükséges jövedelmet; s az a vállalkozó, amelyik nem képes ilyen árakat elérni, illetve érvényesíteni a piacon, az a versenyben háttérbe szorul, majd elbukik.

Az árszakértőkre, s így az árszakértői képzésre is, a továbbiakban is szükség van. Az árszakértők feladata azonban nem az árjogszabályoknak megfelelő árképzés lesz a jövőben /mint-hogy ezen jogszabályok hatályukat veszítették, s helyettük új árjogszabályok nem kerülnek kiadásra ; hanem a vállalkozói érdeket figyelembe vevő árképzés, s az így kialakított árak tisztességes piaci magatartással történő érvényesítésének az elősegítése.

A megváltozott feladathoz kell igazodni az árszakértői képzésnek is. Ez kettős követelményt jelent. Egyrészt az egységes szabályozáshoz való alkalmazkodást, ami az ágazatonkénti szakképzés megszüntetését, az egységes képzést indokolja. Másrészt a vállalkozói szemlélet erősítését, a vállalkozói árképzés kellő mélységű megismertetését. Ezen utóbbi követelmény teszi szükségessé az árképzés ágazati speciális ismereteinek elsajátítását az árszakértői képzés során; s ennek az elősegítését szolgálja ezen kézikönyv kiadása.

Hübner Lászlóné

1. Bevezetés

Ezen kézikönyv az árszakértői képzés árpolitika-árképzés című tantárgyának, tananyagának részét képezi, s célja az árképzés ágazati speciális ismereteinek az összefoglalása. A kézikönyv a szűk terjedelmi korlátok miatt kerül az ismétléseket, támaszkodik az árszakértői képzés tananyagaira; így elsősorban az "Ár- és piacsabályozás rendszere 1990-ben" című kézikönyvre és annak két kiegészítésére, továbbá az "Ipari önköltségszámítás az árképzéssel összefüggésben I-II" című kézikönyvre, valamint a "technológiai ismeretek" c. tantárgy tananyagára. Ezen tananyagok ismertségét feltételezve, az azokban megírtakat nem ismétli meg a kézikönyv.

A kézikönyvben foglaltakat célszerű együtt olvasni, illetve egyszerre tanulni a "Példatár"-ba foglalt ismeretekkel, mint-hogy a két tananyag kölcsönösen kiegészíti egymást, ugyancsak kerülve az ismétléseket.

Az egyes ágazatokra vonatkozó árképzési előírások az elmúlt években folyamatosan hatályon kívül helyezésre kerültek, s 1991-től kezdődően csak a hatósági árak szűk körében hatályosak az ilyen előírások.

Az árképzés egységes szabályozása, illetve a vállalkozókra bizott árképzés lehetőséget ad arra, hogy minden vállalkozó az általa folytatott tevékenységnek legmegfelelőbb módon alakítsa ki árait, figyelembe véve a vevőkör idevonatkozó esetleges igényeit is. Ebből adódóan természetes következmény, hogy az egyes ágazatok sajátosságaihoz igazítják a vállalkozók árképzésüket.

"Az ipari önköltségszámítás az árképzéssel összefüggésben" című kézikönyv II. kötete részletesen foglalkozik az árképzés elveivel, azon belül az árkialakítás gyakorlati módszereivel /például: árk prognosztizálása; ársorok; paraméteres árképzés; árarányosítás; árkövetés stb./. Ezen ismeretek figyelembevételével a kézikönyv elsődlegesen az ajánlati árak költségoldalról történő megközelítésével foglalkozik; egyrészt, mert a vállalkozói szemlélet alapvető kérdése, hogy az árakban a ráfordítások megtérüljenek; másrészt a költségek számbavétele terén jelentkeznek leginkább a speciális ágazati kérdések, amik az eltérő gyártmányok, az eltérő technológia, az eltérő gyártási stb. feltételek következménye.

Az árképzés ágazati speciális ismereteihez hozzátartozik az áralkalmazási feltételek ismerete is. Az áralkalmazási feltételekben ugyanúgy meg kell állapodni a feleknek, mint az érvényesítendő árakban. Az egyes szakmákban azonban kialakultak a szokásos áralkalmazási feltételek, s ha az eltérésre nincs kifejezett indok, akkor célszerű azokat alkalmazni. Az összes áralkalmazási feltétel teljes körű ismertetésére ezen kézikönyv terjedelme nem ad lehetőséget, a bemutatott áralkalmazási feltétel előírások a lehetőségeket kívánják szemléltetni.

Az önköltségszámítás rendjét /körét és módját/ jogszabály írja elő. Azon gazdálkodói körben, ahol a jogszabály kötelezően előírja az utókalkuláció készítését, kétségtelenül előnyös, ha a gazdálkodó biztosítja az elő- és utókalkuláció összhangját. Az önköltségszámításra vonatkozó jogszabályi előírások alkalmazása az árképzésnél azonban nem kötelező; ez magyarázza azt, hogy egyes ágazatokban az árképzésnél - a költségek számbavétele, csoportosítása stb. tekintetében - részben eltérnek az önköltségszámításra vonatkozó általános előírásoktól.

Az árképzés ágazati speciális ismereteinek megismerése és elsajátítása elősegítheti a célirányosabb árképzés megvalósítását a gyakorlati árszakértői munkában. Célirányosabb lehet a gyakorlati árképzés az ágazati sajátosságok jobb figyelembevétele miatt; az egyszerűbb és célratörőbb; az igényekhez jobban igazodó kalkulációk miatt; a szakmában szokásos, vagy attól éppen eltérő áralkalmazási feltételek, továbbá vevőigények stb. figyelembevétele következtében. Éppen ezért célszerű, hogy az árszakértők ne csak egy-egy ágazat speciális kérdéseit ismerjék, hanem áttekintésük legyen valamennyi ágazat árképzésének speciális kérdéseiről is. Ezt kívánja elősegíteni ezen kézikönyv a teljességre való törekvés nélkül.

2. Energia és energiahordozók árkialakítása

2.1. A szén és kokszttermékek árkialakításának sajátosságai:

A szén- és kokszttermékek legmagasabb hatósági árát az ipari és kereskedelmi miniszter állapítja meg. Ezen árhatáron belül az érvényesített árban az eladó és vevő szabadon megállapodhat.

A hatósági ár megállapításához az energetikai szeneket öt kategóriába sorolták. Az első árkategóriába a legértékesebb szeneket, az ötödik árkategóriába a lényegesen kevésbé értékes szeneket sorolták. Az árkategóriába sorolás részben a szénminőség, részben a fajlagos hamutartalom alapján történt.

Az egyes árkategóriákon belül a fajlagos hamutartalom függvényében került megállapításra az 1 GJ hőmennyiség ára forintban /például az 1. árkategóriába sorolt szeneknél ha a fajlagos hamutartalom 1,11-1,26 % között van, akkor 1 GJ hőmennyiség ára 233,50 Ft; de ha a fajlagos hamutartalom 9,85-10 % között van, akkor 1 GJ hőmennyiség ára már csak 212,00 Ft/.

Az energetikai szén termelői árát /Ft/tonna/ a hőmennyiség forint árából kell kiszámítani, mégpedig úgy, hogy az 1 GJ hőmennyiség árát meg kell szorozni a szén fűtőértékének ezred részével /brikett esetén az így kapott árát még 1,17 mértékű, gyöngybrikett esetén pedig további 1,23 mértékű szorzószámmal is meg kell szorozni/. A fajlagos szénárakat /1 GJ hőmennyiség forint árát/ az ármegállapításra jogosult hatóság folyamatosan közzéteszi.

Az energetikai szén előzőek szerint meghatározott termelői ára nem tartalmazza a következő felárakat és engedményeket:

- a széntermékek termelői árára minőségi felár számítható fel, ha a vevő a szabványban meghatározott minőségi előírások bármelyike tekintetében szigorubb feltételt kíván kikötni;
- többletszállítási felárat lehet felszámítani a termelői ár-ra, ha a vevő a szerződésben meghatározott szénmennyiségen felüli mennyiség szállítását igényli. Ilyen esetben a többlet-mennyiség kitermelésének többlet-költségével arányos felár számítható fel;
- idényszállítási felár számítható fel a termelői ár után, ha a vevő a különböző szállítási időszakokra szezonálisan eltérő ütemezést kér és a szénbányavállalat ezen igényt teljesíti is;
- január 1. - március 31., valamint október 1. és december 31. között értékesítésre kerülő hazai szén és brikett után 10 %-os szezonális felár számítható fel /az idényszállítási felártól függetlenül/, kivéve a lakossági célú értékesítést;
- a felek engedmény nyújtásában is megállapodhatnak.

A kokszolható szén termelői árát a következő képlet alapján kell kiszámítani:

$$\text{Ár (Ft/tonna)} = 0,007333(100-n) \cdot /100-(1,5h+3S)/ \cdot \\ \cdot (100-0,7i) \cdot b' \cdot r$$

ahol: n = összes nedvességtartalom /%-ban/,

h = 0 % nedvességtartalom mellett számított hamutartalom /%-ban/,

S = összes kéntartalom /%-ban/,

i = 0 % nedvességtartalom és 0 % hamutartalom mellett számított illóanyagtartalom /%-ban/,

b' = kokszolhatósági tényező, melynek értéke:

$$b' = 1, \text{ ha a dilató } B\% \geq +10$$

$$b' = 0,97, \text{ ha a dilató } B\% < +10 \text{ /dilató = tágulás/},$$

r = sülőképességi tényező, melynek kiszámítása:

$$r = \frac{67 + R1 \text{ tényleges}}{134}$$

ahol: R1 = sülőképesség /Roga-egységben/.

A kohókoksza termelői árát a következő képlet szerint kell meghatározni:

Ft/tonna nedves kohókoksza = faktor x normálár

ahol: normálár = az 1,0 faktorú kohókoksza termelői ára

$$\text{faktor} = \frac{(100-n) \cdot /100-(1,5 \text{ hsz} + 6,0 \cdot S) \cdot D/}{a \cdot 65,29 \cdot 10^4}$$

ahol: n = a nedves súlyra számított összes nedvességtartalom /%-ban/,

hsz = a 0 % nedvességtartalom mellett számított hamutartalom /%-ban/,

S = a 0 % nedvességtartalom mellett számított összes kéntartalom /%-ban/,

D = dobszilárdság /M-40/, /%-ban/,

a = morzsalékonysági tényező a morzsalékonyság /M-10/ függvényében táblázatban került rögzítésre.

A hatósági árakhoz tartozó áralkalmazási feltételek a következők:

- a hatósági termelői árak az átadási /teljesítési/ helyen vagonba, vagy más szállítóeszközre rakott szénféleségekre vonatkoznak;
- az átadási helyen szállítóeszközre /vagy tartályba/ rakás után felmerülő szállítási és kezelési költségeket a termelői ár nem tartalmazza, azok a megrendelőt terhelik;
- import szén- és koksztermékeknel a belföldi termelői árnak az import költségekkel növelt bekerülési ár felel meg,
- a termelő és az importőr a szállítási és kezelési költségekben felül jogosult felszámolni:
 - = vasuti kocsinként iparvágány díjat és kocsitovábbítási díjat,
 - = saját tulajdonu mérlegen végzett mérlegelés esetén a MÁV dijszabása szerinti mérlegelési díjat,
 - = vasuti kocsinként rakomány megjelölési /meszelési/ díjat, valamint fuvarlevél és annak kiállítás díját,
 - = abánya sajátos helyzetétől függően drótkötélpályán, keskeny nyomközű vasuton, közuton történő fuvarozás díját;
- a fuvarleveleken és számlákon fel kell tüntetni többek között a termék hatósági árát, az esetlegesen nyújtott engedményt vagy felárat, a termék fűtőértékét, mennyiségét;
- a melegen vagonba rakott brikett hivatalosan mérlegelt súlyából súlyengedményt kell adni /legfeljebb 1,5 %-ot/, a hülési veszteség kiegyenlítésére;
- minőségi követelményekre, mintavételre, vizsgálati módszereire a vonatkozó szabványok előírásait kell alkalmazni;
- a fűtőérték határok közötti szén végleges elszámolása a havi átlagos minőségű szén termelői ára alapján történhet; ha valamely hónapban az átlagos fűtőérték nem éri el az előírt

alsó határt, akkor a szállítást követő hónapban az értékkülönbözetet rendezni kell, a tényleges havi átlagminőségnek megfelelő ár figyelembevételével;

- az eladó és vevő megegyezhetnek az utólagos kereskedelmi elszámolás formájában is, a tárgyhónapi tényleges havi átlagminőségnek megfelelő áron /ezen elszámolási mód a lakossági célu értékesítéseknél nem alkalmazható/.

Az átlagos minőségű kokszokra \pm 400 KJ/kg fűtőérték határok vonatkoznak; havi átlagban alacsonyabb fűtőértékű koksz szállítása esetén az árkülönbözetet rendezni kell; illetve koksz esetén is megállapodhat az eladó és a vevő a tényleges havi átlagminőségnek megfelelő utólagos elszámolásban.

Közvetlenül lakosság részére kistételben történő értékesítésnél a szénféleségek fogyasztói árát kell alkalmazni.

Ha a szénbánya kistételben ad el, a termelői árhoz tonnánként 36 Ft költségtérítést számíthat fel. Lignit termékeknél a költségtérítés 18 Ft/tonna.

A szén- és koksztermékek eladásánál a termelői áron felül a forgalmazók - a fuvar költség és ÁFA nélküli fogyasztói árak %-ában a következő árréseket érvényesíthetik:

	hazai szeneknél	hazai koksz	hazai brikett
- telepi értékesítésnél	14 %	8 %	9 %
- vagon-tételben tranzit értékesítés			
nagyfogyasztóknak	4 %	2 %	2 %
viszonteladóknak	2 %	1 %	1 %
- művi értékesítésnél	4 %	2 %	2 %

A szénféleségek termelői ára után fogyasztói árkiegészítés jár. A szénféleségekre megállapított általános forgalmi adó mértéke 0 %.

2.2. A földgáz ármegállapításának sajátosságai:

A földgáz legmagasabb hatósági árát az ipari és kereskedelmi miniszter állapítja meg. A földgázra megállapított általános forgalmiadó mértéke 0 %.

Az ipari és kommunális célra szolgáltatott földgázra kétféle árszabás alkalmazható:

- teljesítménydíjas árszabás, vagy
- általános célu árszabás.

A teljesítménydíjas árszabás alkalmazására a nagyfogyasztók kötelezettek /ahol a téli fogyasztási időszakban lekötött teljesítmény meghaladja a $200 \text{ m}^3/\text{órát}$; a többi fogyasztó választhat a kétféle árszabás között.

A teljesítménydíjas /alapdíjas/ árszabás esetén

- teljesítménydíjat /alapdíjat/ kell fizetni a téli fogyasztási időszakban lekötött legnagyobb teljesítmény után, egész éven keresztül. A teljesítménydíj /alapdíj/ összegét az MJ/h-ban megállapított /lekötött/ téli legnagyobb teljesítmény és az egységnyi teljesítményre vonatkoztatott teljesítménydíj /alapdíj/ szorzataként kell meghatározni,
- gázdíjat kell fizetni a ténylegesen elfogyasztott gázmenyiség után. A gázdíjat az MJ-ben megállapított fogyasztás és az egységnyi fogyasztásra vonatkozó gázdíj szorzata adja.

Teljesítménydíjas /alapdíjas/ árszabás alkalmazása esetén:

- az október 1. - március 31. közötti gázfogyasztásnál szezonális felárat lehet felszámítani,
- az április 1. - szeptember 30. közötti gázfogyasztás után szezonális engedményt kell adni.

A kiegyenlítő vagy puffer fogyasztónak /amelyik a gázszolgáltatás egyenletessé tétele érdekében a földgázt időszakonként, külön szerződés alapján vételezi és vételezését a gázszolgáltató által rendelkezésre bocsátott mindenkori teljesítménynek megfelelően változtatja/ az így elfogyasztott földgáz után a teljesítménydíjat /alapdíjat/ nem kell megfizetni.

Az alternatív fogyasztó /amelyik a gázt más energiahordozóval bármikor helyettesíteni tudja/, amelyik a téli időszakban is fogyaszt földgázt, a teljesítménydíjat /alapdíjat/ csak azokra a téli napokra kell megfizetnie, amelyeken ténylegesen földgázt vételez. Az alternatív fogyasztó által fizetendő teljesítménydíjat /alapdíjat/ az általa igénybe vett téli legnagyobb teljesítmény alapján számított teljesítménydíj /alapdíj/ 365-öd részének és a tényleges téli fogyasztási napoknak a szorzata adja.

A 29 MJ/m^3 -nél alacsonyabb fűtőértékű földgázok teljesítménydíjából /alapdíjából/ és gázdíjából a fűtőérték minden megkezdett $0,4 \text{ MJ/m}^3$ csökkenése után $0,2 \%$ engedményt kell adni. A 21 MJ/m^3 fűtőértéket meg. nem haladó földgáz esetén az el nem éghető rész /inerttartalom/ minden megkezdett térfogat-százaléka után - a fűtőértéktől függő mértékű - fűtőérték engedményt kell adni.

Ha a gázszolgáltató a lekötött teljesítményt 24 óránál hosszabb ideig üzemzavar vagy karbantartási munka miatt nem szolgáltatja, a teljesítménydíj /alapdíj/ összegét a kieső teljesítményórák arányában csökkenteni kell.

Ha a fogyasztó a szerződésben lekötött 1 órára vonatkozó teljesítménynél többet vételez, a jogosulatlanul igénybe vett többleteljesítmény után az egész évre vonatkozó alapdíj kétszeresét köteles megfizetni, mégpedig annyiszor, ahányszor az éven belül a lekötött teljesítményt túllépi.

Az általános célu árszabás alkalmazása esetén a földgázszolgáltatásba bekapcsolt helységben érvényes gázdíjat /Ft/m³/ kell megfizetni. A gázdíj a helységben fogyasztott gázra megállapított fűtőérték /MJ/m³/ betartása mellett /± 5 % eltérési lehetőséggel/ érvényes.

A közterületek megvilágítására szolgáló gázvilágító berendezések fogyasztását /közvilágítás/ az általános árszabás szerint kell elszámolni. Az általános árszabás szerinti ár közvilágítás esetén a közterületek megvilágítását szolgáló berendezések karbantartási és fenntartási költségeit - beleértve a világítótestek pótlását és cseréjét is - magába foglalja.

A közvilágítás céljára szolgáltatott, fogyasztásmérővel nem mért gáz mennyiségét a közvilágítótest névleges teljesítményének és a közvilágítási naptárban az egyes napokra megállapított világítási időtartamnak a szorzatával kell kiszámítani.

2.3. A hőenergia ármegállapításának sajátosságai:

A gőz és melegített víz legmagasabb hatósági árát - a lakossági fogyasztóknak és szolgáltató vállalkozók, valamint a Magyar Villamosművek Tröszt felé - az ipari és kereskedelmi miniszter állapítja meg; illetőleg előírja a hatósági ár kiszámításának módját.

A gőz és melegített víz általános forgalmi adója 0 %. A lakossági távfűtés és melegviz-szolgáltatás után fogyasztói árkiegészítés vehető igénybe.

A hőtermelő közművek hőenergia szolgáltatásaiért kérhető legmagasabb díjakat a hatóság közművenként tételesen előírja.

A díjak három összetevője:

- a teljesítménydíj a lekötött évi legnagyobb hőteljesítmény után; meghatározása Ft/MW/év-ben történik;
- a hődíj az elfogyasztott, illetve átvett hőenergia mennyisége után; meghatározása Ft/GJ-ben, a gőznyomás és vízhőmérséklet függvényében történik;
- csapadékvíz és pótvíz díja az elfogyasztott /vissza nem szolgáltatott/ víz után; meghatározása Ft/m³-ben történik, s hiányos visszaszolgáltatás esetén, annak mértékétől függően többszöröződik.

Teljesítmény pótdíjat kell fizetnie a fogyasztónak, ha a szerződésben meghatározott nyomásfokokozatok, illetve hőmérsékletek szerint lekötött hőteljesítmény értékét naponta folyamatosan 30 percnél hosszabb időn keresztül túllépi, mégpedig a vételezett teljesítmény többlet után annyiszor kell teljesítmény pótdíjat fizetnie, ahány napon a lekötött teljesítményt túllépte. A teljesítmény pótdíj összege megkezdett MW hőteljesítmény egységenként az éves teljesítménydíj 1/6-od része.

Ha a hőtermelő közmű a hőenergia-ellátást folyamatosan több, mint 14 napon keresztül megszakítás nélkül felróhatóan szünetelteti, akkor az éves teljesítménydíjnak a szüneteltetés idejével arányos részét köteles visszatéríteni.

Hőenergia szolgáltatási különdíjat kell fizetni

- a hőtermelő közmű kezelésében lévő, de területén kívül elhelyezett szolgáltatói berendezések üzemeltetési költségei után 2 % nyereséggel növelt mértékben /ahol a nyereség vetítési alapja a nettó állóeszközérték, forgóeszközérték és bérköltség együttes összege/,

- a fogyasztó kívánságára /a növekvő hőenergia igényének későbbi kielégítésére/, a részére fenntartott teljesítőképességért; mégpedig a fenntartott teljesítőképességgel arányos amortizációs és fenntartási költségeket lehet hőenergia szolgáltatási különdíjként felszámítani.

A távhőszolgáltató közművek által szolgáltatott hőenergiaért fizetendő díjat

- összevont díjas,
- teljesítménydíjas vagy
- átalánydíjas árszabás alapján kell megállapítani.

Az összevont díjas árszabást akkor kell alkalmazni, ha az elszámolás alapja a fogyasztó átvevő állomásán mért hőmennyiség. Ebben az esetben:

- rendelkezésre állási díjat /Ft/MW/év/ kell fizetni, melynek összetevői:
 - = a távhőszolgáltató közmű által vásárolt hőenergia-teljesítmény lekötési díja,
 - = a távhőszolgáltató közmű hőtermelő létesítményének tüzelőanyag nélküli üzemeltetési és fenntartási költsége,
 - = a távhőszolgáltató kezelésében lévő távhővezetékek és tartozékok, valamint kommunális fogyasztók tekintetében az általa üzemeltetett hőközpontok üzemeltetési és fenntartási költsége,
 - = az üzemeltetés és fenntartás során szükségszerűen elfolyt víz ára,
 - = valamint a nettó állóeszközérték, a forgóeszközérték és a bérköltség 2 %-a nyereségként vehető számításba;

- és hődíjat /Ft/GJoule/ kell fizetni, melynek összetevői:
 - = a távhőszolgáltató közmű által vásárolt hőenergia hődíja,
 - = az általa előállított hőenergia tüzelőanyagának ára,
 - = a számítással meghatározott hálózati hőveszteség,
 - = az elfolyt víz hőtartalmának ellenértéke.

A teljesítménydíjas árszabást akkor kell alkalmazni /termelési vagy ilyen jellegű fogyasztónál/, ha a szolgáltatott hőmennyiség megállapítása nem a fogyasztó átvevő állomásán történik. Ebben az esetben:

- teljesítménylekötési díjat /Ft/MW/év/ kell fizetni az éves szerződésben lekötött legnagyobb hőteljesítményért. A teljesítménylekötési díjban felszámítható a hőtermelő létesítmények tüzelőanyag nélküli üzemeltetési és fenntartási költségeinek, valamint 2 % nyereségnek /a nettó állóeszközérték, a forgóeszközérték és a közvetlen bér után számítva/ az 1 MW hőmennyiségre jutó éves mértéke;
- a hődíjat /Ft/GJ/ kell fizetni a szállított hőmennyiség után /a hőenergia előállításához felhasznált tüzelőanyag költségéből számítandó ki/;
- elosztási díjat /Ft/MW/év/ kell fizetni a távhőszolgáltató közmű kezelésében lévő távhővezetékek és tartozékaik üzemeltetési és fenntartási költségei, valamint az üzemeltetés és fenntartás során felhasznált víz árának fedezetéül. Az elosztási díjban is 2 % nyereség vehető figyelembe /vetítési alapja itt is a nettó állóeszközérték, a forgóeszközérték és a bérköltség/.

Átalánydíjas árszabást kell alkalmazni, ha a kommunális fogyasztó átvevő állomásán a szolgáltatott hőenergia mennyisége hőmennyiségmérővel nem mérhető.

Ebben az esetben:

- fűtési díjat /Ft/léghőméter/ kell fizetni a teljesített fűtésért, a fűtött helyiség térfogata után,
- melegviz-díjat /Ft/m³/ kell fizetni az elfogyasztott melegviz térfogata után.

A fűtési- és melegviz díjat a rendelkezésre állási díj és hődíj alapulvételével kell meghatározni.

2.4. A villamosenergia árkialakításának sajátosságai:

A villamosenergia legmagasabb hatósági árát az ipari és kereskedelmi miniszter állapítja meg. A villamosenergiára vonatkozóan megállapított általános forgalmi adó mértéke 0 %.

A villamosenergia forgalmazás kapcsán a következő árszabások alkalmazására kerülhet sor:

- a., teljesítménydíjas árszabás
- b., általános árszabás
- c., ideiglenes vételezés árszabása
- d., vontatási árszabás
- e., közvilágítási árszabás
- f., villamosmű villamosenergia vásárlási árszabása.

Az egyes árszabások meghatározzák az érvényesíthető árakat és áralkalmazási feltételeket. Az árak a csatlakozási ponton szolgáltatott villamosenergiára vonatkoznak.

a., A teljesítménydíjas árszabás alkalmazását a nagyfogyasztók alkalmazhatják az általános árszabás helyett. Ez esetben az éves szinten lekötött teljesítményért /kW/év/ teljesítménydíjat, a ténylegesen vételezett villamosenergiáért áramdíjat

kell fizetni, továbbá a teljesítménytényező /cos fi/ értékétől függően felárat kell fizetni, vagy engedményt kell kapni. A teljesítménydíj: - alapdíjból és
- csucsdíjból adódik össze.

Az alapdíj az éves viszonylatban nappali időszakra lekötött legnagyobb teljesítmény után fizetendő /az éjszakai nem nagyobb teljesítményért nem kell külön díjat fizetni/. A csucsdíj a csucsidőszakokra lekötött teljesítmény után fizetendő.

Tartalék villamosenergia ellátás kikötése esetén /tehát áramszünet alatti ellátás/ a tartalék teljesítmény és a tartalék csatlakozó berendezés után külön teljesítménydíjat kell fizetni /ez az egyébként fizetett teljesítménydíj 15 %-a/; illetve a többirányú ellátásért külön díj fizetendő.

Az áramdíj háromféle: nappali, éjszakai és csucsidei. Ezek közül a legmagasabb a csucsidei, legalacsonyabb az éjszakai áramdíj.

Mind a teljesítménydíj, mind az áramdíj az igénybe vett feszültség szint függvényében kerül megállapításra.

A teljesítménytényező /cos fi/ árengedmény, illetve felár számítási alapja a teljesítménydíj és áramdíj együttes összege /felárat kell felszámítani, ha a fogyasztó a csatlakozási ponton a részére előírt értéknél kisebb teljesítménytényezővel vételez; az előírt értékű vagy annál jobb teljesítménytényezővel történő vételezés esetén a fogyasztónak árengedményt kell kapnia/.

A teljesítmény-tullépést az árszabás szigorúan bünteti, mégpedig a fizetendő pótdíj a tullépés napszakának megfelelően a csatlakozási pontra vonatkozó éves alapdíj, illetőleg csucsdíj, a tullépés minden kW-jára.

Az éjszakai többletteljesítmény díja az éves alapdíj 1/24-ed része, az éjszakai többletigény minden hónapjára.

Az üzemszerű hétvégi többletteljesítménynek a nappali időszakra lekötött teljesítményt meghaladó része után alapdíjat kell fizetni, melyet időarányosan állapítanak meg /a napi időarányos díj az éves alapdíj 1/300-ad része/.

A kisegítő teljesítményért havonta az alapdíj 20 %-át számíthatják fel. A vételezés időtartamára időarányos teljesítménydíjat is kell fizetni.

Az eseti többletteljesítmény, illetőleg az operatív teljesítmény díja kizárólag csucsidőszakban az éves csucsdíj 1/12-ed része; valamennyi napszakban igénybe vehető többlet esetén az éves teljesítménydíj 1/12-ed része az eseti megállapodás minden egyes hónapjára.

A teljesítménydíjas árszabás lehetővé teszi, hogy a nagyfogyasztók gondos energiagazdálkodási tevékenységgel /a lekötött teljesítmény korlátozásával és annak jobb kihasználásával/ olcsóbban jussanak villamosenergiához, az általános árszabás keretében biztosított villamosenergia árakhoz képest.

b., Az általános árszabás alkalmazása a legelterjedtebb /a fogyasztók számát tekintve/; ez esetben a túláramvédelemmel, illetve a transzformátor névleges teljesítőképességével meghatározott névleges csatlakozási teljesítményért

- alapdíjat, illetve éjszakai díjat,
- a vételezett villamosenergia mennyiségéért
- áramdíjat, illetve éjszakai áramdíjat kell fizetni.

Az éjszakai áramdíj lényegesen alacsonyabb az általános áramdíjnál.

Ha a hőtároló vagy egyéb hőfejlesztő berendezés kizárólag az éjszakai időszakban kapcsolható a hálózatra és azok fogyasztását külön mérik; a külön túláramvédelemmel meghatározott névleges csatlakozási teljesítményért éjszakai díjat, a külön mért villamosenergiáért - ideértve a külön szabályozott ráfűtési időszakot is - éjszakai áramdíjat kell fizetni.

A nappali és éjszakai áramfogyasztás mérése kétárszabású fogyasztásmérővel oldható meg. Az áramdíj 1991. év elején 6,20 Ft/kWh, az éjszakai áramdíj 3,00 Ft/kWh.

c., Az ideiglenes vételezés árszabása a 12 hónapnál rövidebb ideigtartó villamosenergia vételezés esetén alkalmazandó. Az érvényesítendő díjtételnek két összetevője van:

- napi időarányos alapdíj;
- áramdíj /1991. év elején 6,20 Ft/kWh/.

Az alapdíjat kéthavonta előre kell megfizetni.

Az áramdíjra átalányelszámolásban is meg lehet állapodni, ez esetben az áramdíjat is kéthavonta előre kell megfizetni.

d., A vontatási árszabást a vasutak és egyéb közlekedési eszközök /villamos, troli, HÉV/ esetén alkalmazzák; az áramdíj

- 120 kV vagy annál nagyobb feszültség esetén 3,15 Ft/kWh,
- 10 kV vagy annál nagyobb /de 120 kV alatti/ feszültség esetén 3,80 Ft/kWh.

e., A közvilágítási árszabás szerint a megvilágítási szinttől függő teljesítménydíj, és a fogyasztástól függő áramdíj fizetendő.

Fogyasztásmérő hiányában az áramdíjat a fényforrásoknak az előtétekkel együtt számított névleges teljesítményfelvétele

és a közvilágítási naptárban az egyes hónapokra megállapított világítási időtartam szorzata - mint számított fogyasztás - alapján kell meghatározni.

f., A villamosmű villamosenergia vásárlási árszabása szerint a vásárolt villamosenergiáért nappali, éjszakai, vagy csúcsidőszaki áramdíjat kell fizetni.

g., A meddő villamosenergia eladásáért vagy vételéért áramdíjat lehet kérni, illetve kell fizetni /1991. év elején 0,04 Ft/kVArh/, a szerződéses megállapodástól függően.

h., Jogszabályban meghatározott szerződésszegés /szabálytalan villamosenergia vételezés/ esetén felemelt árat lehet alkalmazni. A villamosenergia felemelt ára 1991 elején 10 Ft/kWh.

3. A kohó- és gépipar árkialakítása

3.1. A kohászati termékek árképzésének speciális kérdései:

A kohászati termékek árrendszere és árszerkezete a termékek műszaki-használati tulajdonságaira épül. Az érvényes szabványok meghatározzák az anyagminőségi és műszaki előírásokat /összetételt, mechanikai, technológiai követelményeket/, méreteket, mérettűréseket stb.

A termékek árfelépítésében a műszaki jellemzők tükröződnek alapárak és felárak formájában. Ezen árelemek segítségével /amiket a vállalatok általában árjegyzékeikben rögzítenek ajánlati árként/ a konkrét termékek paramétereinek megfelelő ajánlati árak kiszámíthatók.

A kohászati termékek árképzése szempontjából különbséget kell tenni

- a vaskohászati termékek,
- a vaskohászati alaptermékek, vas- és acélöntvények, kovácsolt acéltermékek,
- a nehézfémkohászati termékek, valamint
- a nehéz- és könnyűfém öntvények árfelépítése között.

A vaskohászati termékeken belül három fő termékcsoport különböztethető meg, az ötvözetlen acéltermékek, az ötvözött acéltermékek és a csövek.

Az ötvözetlen acéltermékek termelői árát a következő árelemek összegzésével lehet kiszámítani: - alapár

- minőségi felár
- méretfelár
- kiviteli és kikészítési felárak
- mennyiségi felár.

Az alapár az adott termékcsoportha jellemző legkisebb minőségi követelménnyel gyártott termék ára /amit a gyártó termelési költségei, a piaci áralakulás - beleértve a külpiaci áralakulást is - és keresleti-kinálatti viszonyok alakulásának figyelembevételével állapít meg/.

A minőségi felár az alapminőségtől eltérő anyagminőségért felszámítható árelem /megállapítása egyrészt a minőségi eltérés miatti többletköltségek, másrészt a szakmában szokásos árarányok figyelembevételével történik/.

A méretfelár az anyagkihozatal és munkaigényesség szerint differenciálja az árakat.

A kiviteli és kikészítési felárak a megrendelő által előirt további követelmények felárai /például: hidegen hengerelt lemezek szigorított vastagsági tűrése; acélhuzalok keménységi előírásai; acéloszlopok szélgömbölyítése stb./.

A mennyiségi felárak meghatározott súlyhatár alatti megrendelésekre, illetve szállításokra vonatkoznak.

A felárak mértéke meghatározható fix összegben, vagy százalékos mértékben is.

Az ötvözött acélok árainak szerkezete csak annyiban tér el az ötvözetlen acélok árszerkezetétől, hogy minőségi felár nincs, minthogy az ötvözött acélok alapárai minden esetben a konkrét minőségre vonatkoznak. Az alapárak árarányaiban meghatározó szerepe van az ötvözőanyag tartalomnak.

Az ötvözött acélok felárai általában az alapár százalékában kerülnek meghatározásra, kivéve a mennyiségi felárat, melynek vetítési alapja a teljes ár.

Az acélcsövek árfelépítésében az alapárak és felárak rendszerre a csövekre jellemző paramétereket tükrözi /pl. szabvány szerinti követelményért, körülbelüli hosszért, anyagminőségért, mennyiségért felszámított felárak/. Az acélcsövek árát nem súlyra, hanem folyóméterre szokták megállapítani. Az alapár minden esetben a konkrét méretre /átmérő, falvastagság/ érvényes. A szabványos követelményekért felszámított felár mindazon mechanikai, technológiai követelmények díja, melyeket az adott szabvány előir.

A vas- és acélöntvények termelői árai a következő árelemekből épülnek fel:

Alapárak: Fém-alapár

Technológiai alapár

- Felárok: Árjegyzéki irányfelárok: - Fém-alapárra számítható felár:
= anyagminőségi felár.
- Technológiai alapárra számítható felárok:
= tömeg-térfogat felár,
= bonyolultsági felár,
= felületminőség kikötéséért felszámított felár,
= pontossági felár.

Megegyezékes felárok.

- Mennyiségi árkülönbözet: - sorozat engedmény
- kismennyiségi felár.

Az öntvények árainak előzőek szerinti felépítése azt a célt szolgálja, hogy az árarányok ösztönözzék az igényesebb, magasabb követelményű termékek gyártását, s egyben ösztönözzék a takarékos gazdálkodást.

A fémalapár az alapminőség olvasztási és öntési árát tartalmazza, darabsúly alapján differenciálva.

A technológiai alapár az alapbonyolultságu, homokformázással készült öntvény formázási, magkészítési és tisztítási műveleteinek az ára, ugyancsak darabsúly alapján differenciálva.

Az öntvény műszaki-használati tulajdonságaiért felszámított felárok a technológiai alapárhoz kapcsolódnak, így a termék anyagösszetételétől függetlenek.

A tömeg-térfogat felárat az öntvény tömeg /kg-ban/ és az öntvény befoglaló térfogata /dm³-ben/ hányadosának függvényében állapítják meg. Minél kisebb súly jut a térfogat egységére, annál alacsonyabb az anyaghányad, ezt ösztönzi a mutató csökkenésével növekvő felár.

A bonyolultsági felárak a formázási műveletek számától, az öntvény külső és belső felületének tagoltságától stb. függően differenciálják az árakat.

A megegyezéses felárak a megrendelő által kikötött különleges előírásokért számíthatók fel, megegyezéses alapon.

Az öntvényekre darabárat szokás megállapítani.

Az öntvények árai általában nem tartalmazzák az öntőminta költségeit. A minta elkészítéséről megegyezés szerint a megrendelő vagy az öntőde gondoskodik. Az utóbbi esetben a költségek az öntvény darabárába beépíthetők.

A kovácsolt acéltermékek termelői árai a következő árelemekből épülnek fel:

alapár

megmunkálási felárak:

kovácsolási felát

sorjaköszörülési felár

revétlenítési felár

hőkezelési felár

szerszámköltséghányad

egyéb felárak, illetve engedmények.

Az alapár a termékhez felhasznált közvetlen anyag termelői ára:

$$\text{alapár} = \text{anyag egységár} \times \text{bruttó anyagmennyiség} - \text{hulladék egységár} \times \text{megtérülő hulladékmennyiség}$$

A megmunkálási felárok megállapításához a kovácsolt termékeket bonyolultsági csoportokba sorolják /az árjegyzékek ehhez ábrás és szöveges táblázatokat tartalmaznak/.

A súllyesztékben kovácsolt termékek ára a gyártáshoz szükséges szerszámok értékét /a termékegységre jutó költségét/ is tartalmazza, ezért a megmunkálási költségek egyik tényezője a szerszámköltség. Ennek nagysága függ a szerszám bonyolultságától és a gyártandó darabszámtól.

A szerszámok élettartamát az egy garnitúrával legyártható darabszámmal mérik. Ha a rendelt darabszám kisebb, mint a szerszám élettartama, a szerszám a megrendelő tulajdonába megy át.

A súllyesztékes kovácsolt termékek megmunkálási felárai módosulnak a gyártott darabszám függvényében. Ennek figyelembevétele ugynevezett darabszám szorzókkal, illetve felárkedvezményekkel történik.

A megmunkálási felárok mellett kovácsolt rudak esetében fix hosszúsági, illetve tulhosszúsági felár merülhet fel. Felmerülhetnek továbbá a megrendelő és szállító közös megállapodásán alapuló felárok, például súllyesztékes kovácsdarabok kalibrálásáért, szabadon alakított kovácsdarabokhoz felhasznált speciális gyártóeszközök költségeiért felszámítható felár.

A kovácsolt termékekre darabárat célszerű kialakítani, a súlyár átszámításával.

A nehézfémkohászati termékek alapanyagainak /szinesfémek/ árai a világpiaci áraknak megfelelően változnak. A változásokat a félgyártmányok alapárainak ebből következő módosulásai követik, ugyanakkor a félgyártmányok felárai hosszabb távon változatlanok maradnak.

A félgyártmányok termelői árait a következő árelemek összegzésével lehet kiszámítani

- alapár
- megmunkálási ár
- többlételemek és felárak.

Az alapár a termék előállításához szükséges alapanyag és energia ára. A megmunkálási ár az alapminőségű termékre vonatkozik.

A megmunkálási többletelemek és felárak az alapminőség előírásaitól eltérő használati tulajdonságokért számíthatók fel /pl. lágyszilánysági fokozat felára, darabolás felára, átvétel felára, mennyiségi felár/.

Az alumíniumkohászati termékek árát vállalati /tröszt/ árjegyzékek tartalmazzák.

Az alumínium félgyártmányok ára az alumínium tömb árára épül:

- alumínium tömb ára
- feldolgozási ár
- különözeti árképzési tényezők
- mennyiségi felárak.

A feldolgozási árat a termékcsoportonként kiválasztott vezérmű termék feldolgozási árából számítják ki műszaki jellemzők

/méret, anyagminőség és állapot faktor/ segítségével.
A különböző árképzési tényezők a szabvány előírásaitól eltérő igények esetén felszámítható felárak.

A nehéz- és könnyűfém öntvények árának meghatározásához /rajz alapján gyártott ugynevezett "alakos" öntvények esetén/ meg kell határozni az öntvény bonyolultságát. Ez az árjegyzékben rögzített pontrendszer segítségével /a bonyolultságot kifejező paraméterek és a geometriai alakzatokat bemutató ábratár figyelembevételével/, a megrendelő és a gyártó közös meghatározása alapján történhet.

Az alapárakat a bonyolultsági fokozat és a darabsúly szerint differenciálva szokták meghatározni.

Az alapárhoz a következő felárak adhatók hozzá:

kiviteli felár
nyomásállósági felár
mag felár
mérettűrési felár
anyagminőségi felár
mennyiségi felár és engedmény.

A mennyiségi felárat vagy engedményt a teljes ár után szokták meghatározni, míg a többi engedmény az alapárra vetített százalékos mértékben kerül általában meghatározásra.

A súlyra vonatkozó árat célszerű darabára átszámítani és annak az érvényesítésében megállapodni.

Az árjegyzéki árak általában az öntőminták és öntőszerszámok árait nem tartalmazzák, azokat többségében a megrendelő biztosítja.

3.2. A gépipari termékek árképzésének sajátosságai:

A gépipari tevékenység rendkívül sokrétű; az egyszerű, alacsony értékű tömegcikkektől /pl. kötőelemek/ a nagyértékű, egyedi termékekig /pl. tengeri hajó, híd stb./ minden termékváltozat előfordul. Ezen túlmenően gépipari tevékenység a fővállalkozási rendszer keretében előállított létesítmények; gépek, gépi berendezések szállítása, helyszini szerelése, üzembe helyezése; továbbá a gépek karbantartása és javítása is. Ezen fejezetben a gépipari termékek árkialakításáról lesz szó, az egyéb gépipari tevékenységek árképzésének sajátosságait külön fejezetek tárgyalják.

A gépipari termékek gyártási átfutási idejében, a költség, illetve árszerkezetében /pl. anyagigényesség, fejlesztési igények stb./ rendkívül nagyok az eltérések. Például a gyártási idő néhány perctől egy-két évig is eltarthat; vagy az anyaghányad a termékek egy részénél eléri a 70-80 %-ot /például csavarok, kábelek, autóbuszok, hajók/, más részüknél lényegesen alacsonyabb /például h iradástechnikai berendezések/.

A gépipari termékek a felhasználás szempontjából lehetnek alkatrészek, anyagok, összetett termékek, fogyasztási cikkek vagy beruházási eszközök stb.

A beruházási gépeket, berendezéseket nem elég korszerű, megbízható kivitelben legyártani, azokat üzembe is kell helyezni és gondoskodni kell a folyamatos működtetés feltételeiről /pl. pótalkatrészek gyártása, szervizmunka megszervezése/.

A gépiparban fontos üzlet- és árpolitikai döntés kérdése:

- az alapgép, kiegészítő berendezés, tartozék, pótalkatrész, valamint a kapcsolódó szolgáltatások közötti helyes árarányok kialakítása;

- a gépeknél, az alap- és kiegészítő berendezéseknél, valamint a kapcsolódó szolgáltatásoknál elérni kívánt nyereség meghatározása a termék életgörbéjének függvényében;
- a goodwill kialakítása, illetve növelése módjának, eszközeinek és hasznosságának a meghatározása /például: reklám, vevőszolgálat, érdekeltség a zavartalan működésben; kedvezőbb értékesítési feltételek és árak stb./;
- egy-egy gépcsoporton belül a családely alkalmazása; a vevő, illetve felhasználó igényei szerinti bővítési lehetőség megteremtése;
- a szabványos elemek gyártása /csereszabatosság biztosítása/;
- kooperációkban, gyártásszakosítási megállapodásokban való közreműködés stb.

A gépipari termékek árkialakítására vonatkozó hatósági megkötelességek nincsenek; az árkialakítás az általános szabályok szerint, az érdekelt felek megegyezésével történik.

Az a gépipari vállalat, amelyik kiváló minőségű csereszabatos termékeket gyárt és forgalmaz belföldön és külföldön, abból indulhat ki árai kialakításánál, hogy az általa gyártott termékekkel azonos minőségű termékeket milyen áron hoznak forgalomba külföldön. A csereszabatos termékekre /például gördülőcsapágyak/ a külföldi cégek a katalógusaik mellé árjegyzéket is készítenek, illetve kiadnak. Egyenértékű termékek esetén /az azonos áralkalmazási feltételeket is beleértve/ a belföldi vállalatok is alkalmazhatják - ajánlati árként - a külföldi cégek katalógus árait.

Az a gépipari vállalat, amelyik egyedi termékeket gyárt /ebből adódóan minden egyes termékének más és más ára van, illetve más és más az előállítási költsége/ saját ajánlati

árainak megalapozásához szükségszerűen egyedi /termékenkénti/ kalkulációt készít, a termék-előállításal kapcsolatos költségek pontos számbavétele érdekében.

A gépipari termékek kalkulációja általában az általános kalkulációs séma felépítése szerint történik. Az egyes kalkulációs tényezőkkel kapcsolatban a következő sajátosságokat kell kiemelni:

- A gyártási különköltségek közül a gépiparban általában a legjellemzőbb és a legnagyobb hányadot teszi ki a szerszámok, különleges gyártóeszközök csoportja.

A szerszámok, különleges gyártóeszközök vagy vásároltak, vagy saját előállításúak. A saját előállítású eszközök önköltségét a sajátgyártású felkésztermékekhez az alkatrészekhez hasonlóan kell kikalkulálni; s a termék költségeinek számbavételekor közvetlen költségen vehetők figyelembe a gyártási különköltségek között /minthogy a saját előállítású félkésztermékek és alkatrészek számbavételére a közvetlen anyagköltség keretében, ugyancsak közvetlen költségen kerül sor/.

A vásárolt gyártóeszközöket a beszerzési árak alapján lehet számításba venni. A gyártóeszközök sajátossága, hogy általában nem egy termék előállítására alkalmasak, ezért a kalkulációs egységre jutó költségét úgy kell megállapítani, hogy a gyártóeszköz összes kalkulált önköltségét, vagy vásárlás esetén a beszerzési árát el kell osztani a vele gyártható termékmennyiséggel. Az így adódó egységre jutó gyártóeszköz költség vehető figyelembe a kalkulációs egység különköltségei között. Előfordulhat, hogy a gyártási különköltségek egy része több terméket terhel /többféle termék előállításához alkalmazható/, akkor csak az adott termék egységére jutó hányad vehető figyelembe a kalkuláció készítésénél.

- Az egyéb közvetlen költségek körét a gyártási rendszer, a technológiai, a termelés-szervezési adottságai alapján határozza meg a vállalat.

A gépiparban jellemzően itt szokás figyelembe venni az úgynevezett "gépköltségeket", melyek körébe a következő költségek tartoznak:

- = gépek, termelőberendezések energiaköltségei, gőz, gáz, süritett levegő, víz stb.,
- = gépkezelők és gépkiszolgálók közvetlen bérköltségként el nem számolt munkabére /járulékaival együtt/;
- = a gépek üzemeltetésével kapcsolatban felhasznált segédanyagok, kenő- és törlőanyagok és fogyóeszközök értéke;
- = a gépek állóeszközfenntartásának költségei;
- = a gépek értékcsökkenési leírása.

Az egyéb közvetlen költségek körében számolják el általában a gépiparban:

- = a gépek és termelőberendezések bérleti díját;
- = a sajáttermelésű készletek bér munkadíját;
- = az anyagokkal és késztermékekkel kapcsolatos minőségi vizsgálatok költségeit;
- = a kutató és tervező intézeteknek adott megbízás költségeit.

3.3. A gépek, készülékek és berendezések javítási-karbatartási-szerelési munkái árképzésének sajátosságai:

A javító-karbantartó-szerelő munkák ajánlati árait általában a gépipari szolgáltató vállalatok díjjegyzékbe foglalják. A szolgáltatási díjak szokásos felépítése a következő:

- a., munkadíj
- b., járulékos és kiegészítő díjak
 - kiszállási díj
 - szállítási díj

c., pótdíjak

- gyorsszolgálati pótdíj
- kiszállási pótdíj
- előregeedett, vagy kifutott típusú készülékek pótdíja

d., külön díjak

- árajánlati díj
- tárolási díj
- kölcsönzési díj

e., felhasznált anyagok, alkatrészek ára.

A munkadíj felszámítása történhet

- műveletdíjas díjtételek alapján:

Műveletdíjas javítási díjtételek alkalmazhatók általában a kereskedelem által forgalomba hozott, műszaki dokumentációval rendelkező hazai gyártású, illetve import beszerzésű termékek javítása, karbantartása vagy szerelése esetén.

A munkadíj két tényező - a munkaművelet alapdíja és a készülék típuszorzószáma - szorzatából áll. Az alapdíj a gyakran és ismételten előforduló hibák javításának, szerelésének a díja /kidolgozott javítási-szerelési technológia mellett, annak költségeire alapozva/; a készülék típuszorzószáma pedig azt fejezi ki, hogy a konkrét készüléktípus javítási költségei mennyiben térnek el az alapdíj megállapításnál figyelembe vett költségektől.

Több munkaművelet egyidejű elvégzése esetén szabályozni kell az alapdíj felszámítható mértékét a többszörös díjérvényesítés elkerülése érdekében.

- egységáras díjtételek alapján:

Egységáras díjtétel alkalmazható a készülék és berendezés működését nem befolyásoló tartozékcsereknél, apróbb javításoknál; továbbá a készüléktípustól függetlenül, kidolgozott

technológia alapján végezhető, gyakran és ismételten előforduló hibák javításánál.

A munkadíj azonos a munkaművelet alapidijával.

- Óradijas díjtételek alapján:

Az óradijas díjtételeket általában a ritkán és alkalmanként szükséges javításoknál, szereléseknél alkalmazzák /ahol sem a kidolgozott technológia, sem a műszakilag indokolt költségráfordítások nem ismeretesek/, illetve ha sem a műveletdíjas, sem az egységáras díjtételek nem alkalmazhatók.

Ez esetben az elvégzendő munka nem kerül megbontásra /a díjmegállapítás szempontjából/ munkaműveletekre; a végzett szolgáltatás a ténylegesen ráfordított munkaidővel jellemezhető /határozható meg/.

A munkadíj két tényező szorzata. Az egyik tényező az időráfordítás /órában, vagy annak tört részében kifejezve/, a másik tényező pedig az alapóradij.

A járulékos és kiegészítő díjak:

- kiszállási díj számítható fel, ha a javításokat és szereléseket a műhelyen /üzemen/ kívüli munkahelyen, az üzemeltetés helyszínén kell végezni.

A műhely és a helyszín közötti utazás idejének, mint munkaidőnek a költségeit a javítási-szerelési díjtételek nem tartalmazzák. A kiszállási díj nyújt fedezetet egy személy utazási idejének átlagos költségére.

A kiszállási díjat eltérő mértékben szokták megállapítani a szerviz közigazgatási területén belül, illetve azon kívül.

Ugyanazon megrendelő terhére az azonos helyen és azonos időben teljesített kiszállásért csak egyszer számítható fel a kiszállási díj; de a kiszállási díj akkor is felszámítható, ha a szolgáltatás a helyszínen nem végezhető el.

A hiba megállapításakor a kiszállási díjon felül munkadíj

vagy vizsgálati díj nem számítható fel, ha a hiba elhárítását is a szolgáltató végzi.

Naponkénti és személyenkénti kiszállási díjat lehet felszámítani a megrendelő telephelyén belül több napig tartó helyszíni munkáknál, ha a megrendelő a munkavégzéshez felvonulási helyiséget és szállást nem tud biztosítani.

- szállítási díj számítható fel abban az esetben, ha a javítás vagy karbantartás műszaki okokból az üzemeltetés helyén nem végezhető el, illetve a megrendelő műhelybeli szolgáltatást igényel; vagypedig nagyterjedelmű, súlyos alkatrészek és szerszámok, illetve készülékek helyszínire szállítása szükséges a munka elvégzéséhez.

A szállítási díjat - ami a szállítás és rakodás költségére nyújt fedezetet - a szolgáltatók általában külön határozzák meg a közigazgatási határon belül és kívül; továbbá súlycsoportonként eltérő méréket állapítanak meg. A szállítási díjakat az átlagos költségfelmerülések figyelembevételével határozzák meg.

A szerviz telephelyére történő beszállítás, illetve az onnan történő visszaszállítás külön szállításnak minősül, minthogy nem egy fuvarforduló keretében történik a lebonyolításuk.

A pótdíjak:

- gyorsaszolgálati pótdíj a megrendelő kívánságára soronkívül /például munkaszüneti napokon; a szervizben azonnal; az üzemeltetés helyszínén meghatározott néhány órán belül/ végzett javítási-karbantartási-szerelési munkák elvégzése esetén számítható fel /nem számítható fel, ha a szolgáltatást nem lehet elvégezni/.

A gyorsszolgálati pótdíjat általában a felszámított munkadíj százalékában szokás meghatározni, esetleg behatárolva ennek minimális és maximális forint mértékét.

- kiszállási pótdíj a megrendelő kívánságára történő azonnali /egy órán belüli/ kiszállás esetén, a kiszállási díjon felül érvényesíthető;
- előregedett, vagy kifutott típusu készülékek pótdíja általában a 6-8 évnél öregebb készülékek javítása-karbantartása esetén számolható fel. Ezen pótdíjat a munkadíj százalékában szokás megállapítani, mégpedig oly módon, hogy minél hosszabb az években mért üzemeltetési időszak, annál magasabb a pótdíj %-os mértéke.

A külön díjak:

- árajánlati díj kérhető, ha a megrendelő a szolgáltatás várható összegéről részletes, írásos árajánlatot kér, de a munkát nem rendeli meg.
Az árajánlati díjat az anyagmentes szolgáltatási díj függvényében szokás meghatározni.
- tárolási díj kérhető, ha a megrendelő a szolgáltató által írásban jelzett elkészülési határidőt követő meghatározott időn belül /pl. 8 nap/ nem veszi át a készüléket. A tárolási díjat sulycsoportokra naponkénti mértékben határozzák meg.
- kölcsönzési díj számítható fel a megrendelőnek, ha az a javítási időre kölcsön-készüléket kér.

A felhasznált anyagok, alkatrészek felszámított ára:

A szolgáltatáshoz felhasznált anyagokat, alkatrészeket és részegységeket a szolgáltató a tényleges beszerzési árakból kialakított átlagáron - nyereség felszámítása nélkül - szá-

mithatja fel a szolgáltatás árában /az átlagár tartalmazhatja az ugynevezett anyagigazgatási költséget is, ha annak mértékével az egyéb közvetett költségeket a szolgáltató - az ár-kialakítás céljára - csökkentette/.

3.4. Ipari szolgáltatások ármegállapításának sajátosságai a gépiparban

A gépipari szolgáltatásokra jellemző, hogy általában

- vagy valamilyen terméken, részegységen végzett részmunkát /pl. összeszerelés, mechanikus alakítás, darabolás stb./;
- vagy valamely termék kikészítését, bevonását, csiszolását, stb. jelenti;
- alapanyag felhasználása nélkül, a megrendelő által rendelkezésre bocsátott terméken szakmunkaráfordítást igénylő tevékenységet végeznek.

A tevékenység ára /díja/ általában szakmánként különböző rezsioradijban /Ft/óra/ kerül meghatározásra. Ha a munkavégzéshez mégis szükséges bizonyos anyagrafordítás is, a felhasznált anyagköltségeit a kialakított óradijon felül, a számlán külön tüntetik fel, az anyagköltség nincs benne a kialakított rezsioradijakban.

A szolgáltatások díjainak egy fejlettebb, hatékonyabb elszámolási formája a munkadíjas díjtételek alkalmazása. Ez azt jelenti, hogy meghatározott munkáért meghatározott díjat kell fizetni.

A munkadíjas díjtételeket a szolgáltató vállalat adottságainak, költségviszonyainak megfelelő rezsioradij és az átlagos képességű dolgozó által elvégezhető szolgáltatás munkaidő normája alapján számítják ki /norma szerinti munkaidő és a rezsioradij szorzataként/.

A munkadijas díjtételek csak nettó módon alkalmazhatók; a szolgáltatáshoz felhasznált anyagok értékét külön kell felszámítani.

Néhány speciális esetben előfordul, hogy a szolgáltatás díját a technológia sajátosságai miatt csak bruttó módon lehet célszerűen kialakítani. A gépiparban ilyen például a felületkészítés, galvanizálás stb., ahol az anyagköltség darabra eső hányada csak közvetve lenne megállapítható és változna attól függően, hogy egy-egy kádban pl. hány munkadarabot helyeztek el.

Nem lenne célszerű, hogy az elvégzett munkának egységára /darabonkénti ára/ emiatt eltérő legyen, de nem is állapítható meg teljes pontossággal az egy darabra eső anyagköltség /anyag, energia stb./.

Előzőek miatt úgy kezelhetők ezek az esetek, hogy a munkának közvetlenül elszámolható anyagköltsége nincs, így a szolgáltatás díja a bruttó költségeket tartalmazza.

4. Az építőanyagipari termékek árképzésének sajátosságai

Az építőanyagipari termékek árképzése általában az ipari termékekénél szokásos módon történik.

A kivitelező által előállított, iparilag előkevert olyan építőanyag /beton-, habarcs, aszfaltkeverék/ árát, amit saját maga épít be, általában az építőiparban szokásos árképzés szerint alakítják ki.

Építőanyagipari terméknek tekinthetők a beépített butorok. Ezen termékek árát a butorár és szerelési költségei együttes összegeként alakítják ki.

A különleges gyártóeszközök /például sablonok a beton, finomkerámia és üvegiparban/ elhasználódását teljesítményarányosan vagy időarányosan veszik figyelembe az árkialakításnál.

Ha az építőanyagipari termék részben csomagolva, részben csomagolatlanul kerül forgalomba, vagy különleges /korszerű/ megoldást is alkalmaznak /egységgrakomány, raklapok, konténeres szállításhoz szükséges csomagolás/, akkor a csomagolás költségeit vagy értékesítési különköltségként veszik számításba a termék árában, vagy differenciált árakat állapítanak meg /pl. ömlesztett, illetve zsákolt áru ára/.

Az árkialakításnál figyelembe vett bruttó fedezetben célszerű árengedményfedezetet biztosítani a kereslet-kinálat helyi és időbeli egyensúlyának biztosítása érdekében esetenként és időszakonként szükséges árcsökkenésekre.

A kő, kavics, téglá és cserép árában a bányászati tevékenységgel kapcsolatos költségek között a bányafelhagyási és helyreállítási /rekultivációs/ költségekre is fedezetet kell teremteni.

A jelentősebb építőanyagipari termelők termékeik ajánlati áráról és áralkalmazási feltételeikről általában árjegyzéket adnak ki.

5. A vegyipar árképzési sajátosságai:

A versenyszabályoknak megfelelő piaci árak kialakítása és alkalmazása viszonylag a vegyipari termékek vonatkozásában valószínűsíthető meg a legjobban. Nem azért, mert ezen a piacon a belföldi gyártók nincsenek monopolhelyzetben, hanem mert az importverseny viszonylag széles körben érvényesül, a külkereskedelmi árak változása viszonylag jól követhető.

A kőolajfeldolgozó ipar termékeire bár az általános forgalmi adó 0 % /kivéve a kenő-, hűtő-, korrózióvédő anyagokat, amelyekre az ÁFA 25 %/, a termékek után jelentős fogyasztási adót kell fizetni. Minthogy a kőolaj felhasználás döntő hányada import beszerzésű, a kőolajfeldolgozóipar termékeinek ára a kőolaj import beszerzési árának változásait követi. Annak elkerülése érdekében, hogy az import ár változásait a fogyasztási adó %-ban meghatározott mértéke felnagyítsa, a benzin fogyasztási adóját 1991. év elejétől a mennyiség után /és nem az érték után/ kell fizetni.

A kőolajfeldolgozóipar /az Országos Kőolaj- és Gázipari Tröszt keretébe tartozik és tröszti szintű árak érvényesülnek/ monopolhelyzetben van, s ezen belül gazdasági erőfölényben, mint-hogy piaci részesedése a 30 %-ot jelentősen meghaladja. Ily módon egyértelműen érvényes az OKGT-re az indokolatlan, egyoldalú előny kikötés tilalma. Ez vonatkozik az árakra is, ha a kikötött ár alapján megállapítható, hogy a szolgáltatás és ellenszolgáltatás között feltűnően nagy az értékkülönbség.

A vegyiszálgártás termékei árkialakításánál a gyártótól - monopolhelyzete ellenére - a piac kikényszeríti, hogy az import árak szintjébe illeszkedő, illetve ennél nem magasabb árakat alkalmazzon. Ugyanez mondható a szerves és szervetlen vegyipari termékek többségére is.

A festékipar, valamint a gumiipar területén is monopolhelyzetben lévő vállalatok működnek, de itt is érvényesül /ha nem is teljeskörűen/ az importverseny. A vállalatok ajánlati árakat egyrészt a költségek számbavétele /és árakban történő megtérítettése/, másrészt az importárak, illetve azokkal arányos árak felmérése és figyelembevételére alapján határozzák meg.

A gyógyszeriparban előállított termékek egymástól jelentősen eltérő, esetenként egymással helyettesítési viszonyban lévő termékek. Ugyanakkor a belföldi gyártású gyógyszerek jelentős részét exportálják, illetve ismeretes a helyettesítő termékek import ára is. Ebből adódóan az árak kialakításánál elsődleges szempontként érvényesülhet a külpiaci árak figyelembevétele.

A fogyasztók a gyógyszereket /vény ellenében/ kedvezményes áron kapják, a kedvezmény a társadalombiztosítási alapot terheli.

A műtrágyagyártás termékeinek felhasználója a mezőgazdaság, s az' rendkívül érzékenyen reagál a műtrágya árváltoztatásokra, mégpedig a vásárolt mennyiségen keresztül. A műtrágya piacon - részben az importtal, részben az export korlátozott lehetőséggel, de leginkább a vevőkör érzékeny reagálásával összefüggésben - verseny is tapasztalható. Az árak a termelés költségei és a piaci viszonyok függvényében alakulnak.

6. A könnyűipar árkialakítása

6.1. A ruházati ipar árképzésének sajátosságai:

A ruházati ipar termékei árképzésére az általános elvek érvényesek, jogszabályi előírások az árkialakítás konkrét módjára nincsenek; az érvényesítésre kerülő árakban az érdekelt feleknek /az eladónak és a vevőnek/ kell megállapodni.

Az eladók /termelők/ részéről az árkialakítás egyik legfontosabb szempontja, hogy az érvényesített ár fedezetet nyújtson a termék előállítás költségeire és a gazdálkodó nyereségigényére is. Éppen ezért az a jellemző, hogy a termékek vagy "vezértermékek" árkialakítását kalkuláció készíttéssel támasztják alá. Ezen kalkulációk készítésénél az általánosan

érvényes elvek mellett a szakmai sajátosságok is érvényre jutnak.

A kalkulációk tárgyát képező kalkulációs egységek és ezeknek mértékegységei megválasztásánál a szakmai sajátosságok érvényesülnek:

A méteráruiparban /ide tartozik a pamut-, len-, kender és juta-, gyapju- és selyemipar/ a kalkulációs egység a konkrét termék, szolgáltatás /bérmunka/ vagy technológiai folyamat.

A konkrét termék meghatározásához hozzátartozik az anyagösszetétel, a finomság és méret, valamint a kiszerezés meghatározása is. Például:

- fésültszalag esetén: az anyag %-os összetétele és finomsága, valamint a jellemző elemiszál hosszúság; a fésültszalag folyóméter súlya; továbbá kiszerezése keresztcsévélt vagy kannás;
- fonal esetén: az anyag %-os összetétele és finomsága; a fonal vékonyságára jellemző Nm finomsági szám; sodratszám; színe; a fonal kiszerezése fonóórson vagy keresztcsévén;
- nyersszövet esetén: az anyag %-os összetétele, névleges szélessége, négyzetméter vagy folyóméter súlya, színe vagy mintázata stb.;
- kész-szövet esetén: az anyagösszetétel, szövetszélesség, m^2 vagy fm súly, szín vagy mintázat, kikészítés mód stb.

A szolgáltatásnál, illetve technológiai folyamatnál konkrétan meg kell nevezni a szóbanforgó technológiai folyamatot, valamint a feldolgozandó anyagok és az elérendő megmunkált termék fő jellemzőit. Például:

- a szolgáltatás: bérfonás /A/AA mosott ausztrál fésűgyapjuból Nm 44/2 kötőfonal gyártása/;

- technológiai folyamat: hőregzítés /Nm32/2 hőre zsugorodó poliacrylnitril kötőfonalra - vagy 45 % gyapju - 55 % polieszter keverékből gyártott fésűsszövetre/.

A felsorolt legfontosabb jellemzők meghatározóak mind a termelési költségek, mind a használati érték szempontjából, ezért az ármegeállapítás kiindulási alapjaihoz tartoznak.

A kalkulációs egységek meghatározásával összhangban a méteráruiparban használatos mértékegységek: a folyóméter, a négyzetméter, a súly /kg vagy tonna/.

A kötszövőiparban a kalkulációs egység azonos a méteráruiparban használatos kalkulációs egységgel; azaz a termék, szolgáltatás, valamint a technológiai folyamat választható jellemzően kalkulációs egységnek. A használatos mértékegységek már szélesebb kört ölelnek fel:

- a kelme gyártásnál: a súly /kg/ és a terület /m² vagy fm/,
- a konfekcionált termék gyártásnál: a darab, pár vagy garnitúra a használatos

mértékegység.

A rövidáruiparban legjellemzőbb a cikkszám mélységű /azon belül méret, szín szerinti/ kalkuláció készítés. Például:

- a cipőfüző árát a cikkszámokon belül a kiserelési egység, valamint a hossz szerint megkülönböztetve állapítják meg; a használatos mértékegység pedig a pár, vagy 100 pár;
- a fonatolt termékeknél a cikkszámokon belül nyers és színes bontást alkalmaznak; a többféle fonatot pedig anyagnorma szerinti mennyiséggel egyenérték méterre számítják át; így az alkalmazott mértékegység a hosszegység /méter/;
- a sodrott és galom termékeknél /pl. zászlórojt, függönyrojt stb./ a cikkszámokon belül méret és nyers-színes bontás-

ban állapítják meg általában az árat; a használatos mértékegység a hosszegység /méter/;

- a sima szövött szalagok és hevederek esetében a cikkszámokon belül a szélesség és nyers vagy színes bontásban határozzák meg az árat; a méretegység a méter;
- a Jacquard szalag árát cikkszám szerinti bontásban, a szélességtől függően állapítják meg; a használatos mértékegység a folyóméter;
- a Klöpli csipke árát cikkszámokon belül nyersfehér és színes bontásban, a Mayer csipke és szövet árát a cikkszámokon belül csak fehér és színes bontásban határozzák meg; az alkalmazott mértékegység általában a négyzetméter;
- a műszaki szövetek, azbeszt ruházat, ipari vatta, nem szőtt textília, steppelt kelme, paplan, hálósák, takaró, párna; szalagszövött sál, kendő, stóla; nadrágtartó, zoknitartó, harisnyatartó, divatöv árát cikkszám mélységben szokás meghatározni, az alkalmazott mértékegység pedig a m^2 , fm, kg, db vagy pár;
- az azbeszt tömitéseknél a cikkszámokon belül tól-ig terjedő mérethatárookra történik az ármegállapítás; mértékegység a db;
- az egészségügyi vatta, kötszer és egyéb egészségügyi cikkek esetén a cikkszámokon belül kiszerezési egységenkénti bontásban készítik általában a kalkulációkat; mértékegység általában a darabszám.

A Jacquard címke, végtelenített heveder esetén alkalmazzák az ársorba sorolás módszerét, például a végtelenített hevedernél az anyagtartalom és a méret függvényében. Az ársorok felállítása a jellegzetes vezértermékekre készített kalkulációkon, illetve ármegállapításokon alapul. A Jacquard címke mértékegysége a négyzetméter, a végtelenített hevederé a db.

Szintetikus függönygyártás esetén technológia és árukarakter szerinti termékcsoportokat határoznak meg, s ezekre csoport-árakat képeznek; vagy egyedi árakat kalkulálnak desszenekre és azon belül fehér, színes beszövésű, illetve festett további megkülönböztetést alkalmaznak. Az általánosan alkalmazott mértékegység a függönyöknél az fm vagy m^2 .

Himzett termékek esetén alapanyag és a himzésmintát kifejező desszenszám, valamint szélesség szerinti megkülönböztetéssel állapítják meg az árakat, jellemzően 1 fm-re, vagy $1 m^2$ -re.

A textilruházati iparban a jellemző kalkulációs egység a termék; az alkalmazott mértékegység a darabszám. vagy garnitúra.

A bőr-szörmeiparban, valamint a cipőiparban is a kalkulációs egység a termék, a jellemző mértékegység a bőr-szörmeiparban a db, garnitúra, m^2 , kg; a cipőiparban a pár.

A ruházati iparban közvetlen alapanyagnak, illetve közvetlen anyagnak tekintendő termékek jellemzően a következők:

- a pamutiparban: a fő termeléshez felhasznált nyersanyagok /pamut, szintetikus szál, műszál/, melyeknek döntő hányada import eredetű, a saját előállítású és vásárolt félkésztermékek; továbbá a festék, vegyszer, hőátnyomópapír; valamint a varrócérna gyártáshoz szükséges kiszerező anyagok; a bér-munka;
- a gyapjuiparban: nyers- és alapanyagok /gyapju, szintetikus szál, műszál/ laza állapotban, fésült szalagban /vásárolt és saját előállítású/; vásárolt fonál; vásárolt nyersszövet, vásárolt kötöttkelme, vásárolt alapszövet; továbbá festékvegyeszer, nyomópapír, szivacs bélésanyag, szegőanyag, rojt, különleges csomagolóanyag; bér-munka;

- a len-kender-jutaiiparban: az osztályozott nyers kóró, ázott kóró, feltárt lenrost, feltárt kenderrost, juta, egyéb feltárt rost; gerebenezett termékek, len-kender hulladékok; granulátum, szinezékanyag, antisztatizáló anyag, vásárolt fonalak, varrócérna; konfekcionálható szövetek /zsákszövet, kender-, félkender-, pamut ponyvaszövet/; a léghordós sátrakhoz felhasznált kellékanyagok; bérmunkadíj;
- a selyemiparban: a fő termeléshez felhasznált nyers- és alapanyagok /selyem, műszál, szintetikus selyem, üvegszál/, saját előállítású és vásárolt félkésztermékek; festék-vegyszer, hőátnyomó papír; a konfekcionált termékekhez szükséges kellékanyagok; bérmunkadíj;
- a rövidáruiparban: a termékek lényeges elemét alkotó vásárolt alapanyagok; vásárolt vagy saját gyártás során keletkezett - alapanyagként felhasználásra kerülő - hulladékok; továbbfelhasználásra kerülő félkésztermékek; egyéb közvetlen anyagok /festék-vegyszer, ragasztóanyag/, különféle adjusztáló anyagok és speciális csomagolóanyagok; bérmunkadíj;
- a kötszövőiparban: a főtermeléshez felhasznált fonal, szinező anyagok /festék, vegyszer, nyomópapír/, továbbfelhasznált saját előállítású kelme; méter és aprókellékek, adjusztáló és csomagolóanyag; bérmunkadíj;
- a textilruházati iparban: a főtermeléshez felhasznált főanyagok /szövetek, kötszövőtt kelmék, nemszött textiliák, műbőrök stb./, méterkellékek /bélésanyagok/ és aprókellékek /gombok, cérna, címkék stb./;
- a bőr-szörmeiparban: a fő termeléshez felhasznált hazai és import származású nyersbőrök /sertés, marha stb./, festék-vegyszer, a saját termelésű szörmésbőr, a vásárolt kikészített szörmésbőrök és bőryananyagok, kellékanyagok /bélések, belső textilanyagok, díszítések stb./; a bőrdíszmű-szerelések; bérmunkadíj;

- a cipőiparban: a termék előállításához felhasznált anyagok /kész bőrök, műbőrök stb./ készen vásárolt felsőrészek, vásárolt vagy saját előállítású félkésztermékek, bélésanyagok, alsórész anyagok /járó talp, sarok, sarokerősítő, köztalp/, egyéb kellékanyagok, ragasztó, talpbélésanyagok, csomagolóanyagok, kellék- és segédanyagok; bér munkadíj.

A textiliparban felhasznált természetes szálanyagok nedv-
szívóképessége miatt az ár mindig kondicionált sulyra vonat-
kozik /a kondicionált suly a szabványos nedvességtartalom
melletti suly/. Ebből adódóan a kalkulációk készítésénél két-
féle módon lehet eljárni:

- az anyagokat kondicionált sullyal és ennek megfelelő áron kell a kalkulációban számításba venni, vagy
- az anyagokat mért sullyal veszik figyelembe, de ez esetben a kondicionálási különbözettel korrigálni kell a közvetlen anyagköltséget.

A bruttó anyagfelhasználás meghatározása érdekében - a tényleges vállalati alapadatokból kiindulva - műveletenkénti, gép-
lépcsőkénti, esetleg részüzemenkénti stb. műszakilag dokumen-
tált anyagnormákat, vagy anyagveszteségi tényezőket célszerű megállapítani, a feldolgozott anyagféleség függvényében.

Például:

- a zsiros gyapju árát a kondicionált mosott sulyra meghatározva, s abból a feltételezett /megállapodás szerinti/ vagy valós mosási hozam segítségével zsiros sulyra visszaszámolva szokás meghatározni. Az egyes anyagféleségek hozamai között jelentős eltérések vannak /például míg a magyar fésűs gyapju hozama alig eléri el általában a 40 %-ot, addig az ausztrál fésűsgyapju hozama megközelíti a 70 %-ot/, ami visszahat az árakra;

- a fésülési hozam /a fésülési eljárással nyert fésültszalag kondicionált sulya a felhasznált mosottgyapju kondicionált sulyához viszonyítva/ is jelentősen függ a fésült anyag minőségétől. Az ausztrál gyapju fésülési hozama lényegesen magasabb, mint a magyar gyapjué, minthogy a magyar gyapju fésülése során lényegesen több fésűskóc kerül kifésülésre a gyapjuszalagból, továbbá nagyobb az elporlás mértéke is.

A könnyüipari termékek gyártására a selejtveszteség nem jellemző, ezért a kalkulációkban ilyen címen önálló költségte-nyező általában nem szerepel. A gyártás során keletkezett veszteségeket /pl. szabászati veszteség/, valamint a javitha-tó selejt miatti többletköltségeket a megfelelő kalkulációs tényezőnél szokás figyelembe venni. Például a szabászati vesz-teséget a szükséges anyagmennyiség megállapításánál szokták figyelembe venni.

A ruházati iparban gyakran előfordul, hogy hulladékanyag, ma-radékanyag, leértékelt vagy árengedményes anyag kerül felhasz-nálásra, s azokból - szükség esetén többletmunka ráfordítás árán - hibátlan késztermékek kerülnek előállításra. Ilyen esetben a gazdálkodó szervezetek a kalkulációkészítés során:

- vagy a reguler anyag árával és mennyiségével számolnak, s ez esetben nem kalkulálják külön a hulladékanyag feldolgo-zás többletköltségeit,
- vagy a ténylegesen felhasználásra kerülő anyag tényleges bekerülési árával és felhasznált mennyiségével számolnak, ez esetben azonban tételesen számbaveszik a hulladékanyag feldolgozás többletköltségeit is.

Mindkét számítási módszert szokták alkalmazni. Az első mód-szer alkalmazása esetén az alacsonyabb értékű anyagfelhasz-

nálással elért megtakarítást külön szokták értékelni. Az első módszer alkalmazása egyszerűbb, a másodiké komplikáltabb, de előnye, hogy a költségvalódiság követelménye érvényesül.

A közvetlen anyagköltség meghatározásához hozzátartozik a hulladék visszatérülés számításbavétele is. Ez történhet globálisan, az összes közvetlen anyagköltségből való azonos arányu levonással, vagy a hulladék származása és fajtája szerint differenciáltan.

A gyártás során nemcsak a hulladék jellegű anyagok visszatérülésével kell számolni. Például:

- a gyapjfűtésülés mellékterméke a fésűskóc, ami értékes kártoltipari alapanyagnak tekinthető;
- a szabászat előkészítésénél /textilkonfekcióiparban/ a terítékkészítésnél gyakran ikertermék egésze vagy része is terítésre kerül a jobb anyagkihasználás érdekében stb.

A textilipar, azon belül is elsősorban a gyapjuipar, valamint a rövidáruipar egy része manipulációs iparág. Ez azt jelenti, hogy a gyártás az alapanyag-keverék összeállításával indul, s ez tág teret biztosít a különböző anyaghelyettesítések számára. Nagyon fontos kérdés, hogy a különböző /anyagu és mértékű/ anyaghelyettesítések milyen határig nem változtatják meg a terméket /ugyanis addig a határig a termék árát sem kell megváltoztatni az anyaghelyettesítések miatt/, s hol az a határ, amit az anyaghelyettesítéssel nem szabad túllépni, mert az vagy a termék minőségromlását eredményezi, vagy új terméket eredményez. Természetesen az anyaghelyettesítés jellemzően alacsonyabb értékű anyaggal történik /például, gyapju helyett 10 %-ig poliamid helyettesítése nem rontja, hanem javítja a szövet minőségét; hulladékkal történő helyettesítés stb./, s ez kedvezően hat a termékek jövedelmezőségére is.

Az anyaghelyettesítés csak olyan mértékig engedhető meg általában, hogy

- biztosítva legyen a termék változatlan használati értéke,
- nem romolhat a termék tartóssága,
- nem romolhat a termék esztétikai, megjelenési formája,
- ne kerüljön szembe a szabvány, az esetleges márkajelzés, a vevő előírásaival, illetve igényeivel.

A közvetlen bérköltés meghatározásánál jellemzően:

- a fonodákban és fonóelőkészítő üzemekben a közvetlen bérköltésget az előállított termékmennyiség egységére célszerű megállapítani, az anyagösszetétel és a fonalfinomság függvényében /például 1 kg Nm 44/1 a/aa ausztrál gyapjuból gyártott nyers fonál fonási bérköltése/;
- a szövő előkészítő üzemekben ugyancsak a fonál, illetve cérnamenység egysége a közvetlen bér meghatározásának az alapja;
- a szövőüzemekben a közvetlen bért a vetésszáma célszerű meghatározni, minthogy az időegység alatti vetésszám határozza meg alapvetően a szövődék teljesítményét;
- a kikészítő üzemekben, konfekcionáló üzemekben a műveletenkénti idő vagy közvetlen-bér szükségletet kell megállapítani, s a termék előállítása során igénybe vett műveletek műveleti időit vagy műveleti béreit kell összesíteni /a műveleti időt vagy bért természetesen a termékmennyiség egységére kell megállapítani, például 1 fm szövetre, 1 pár cipőre stb./.

A gyártási különköltségek közül említést érdemel

- a cipőiparban a különböző kivágó szerszámok, sámfák,
- a rövidáruiparon belül a kötszergyártásnál a sterilizációs és steril vizsgálati különköltség.

Az értékesítési különkölségek közül említést érdemelnek a késztermék minőségvizsgálati költségei /például a méteráruiparban a MERT költség stb./.

A bruttó fedezet a termelői ár és a közvetlen önköltség különbsége. Az ajánlati árak kalkuláció készítésénél a termelői ár nem ismeretes, ezért a bruttó fedezetet a kalkuláció készítőjének kell meghatározni. A gazdálkodók általában a bázisszintű bruttó fedezetből kiindulva - a nyilvánvalóan szükséges korrekciókkal azt módosítva - határozzák meg a bruttó fedezet kalkulációba állítandó mértékét. A bruttó fedezet kalkulációba állításánál alkalmazott vetítési alap a ruházati iparban általában az anyagmentes közvetlen önköltség, esetleg a közvetlen bérköltség.

A kalkulációval általában az átlagos minőségű termék kalkulált árát számítják ki. A ruházati termékeket - szabványelőírás alapján - minőségi osztályokba kell sorolni; ennek megfelelően meg kell határozni az I. osztályú termék árát, a következők szerint:

$$\text{I. osztályú termékár} = \frac{\text{átlagos minőségű termék kalkulált ára}}{\text{minőségi együttható} / \%} \times 100$$

ahol:

$$\text{a minőségi együttható} = \frac{\text{bázisidőszak árbevétele I. osztályú - adott minőségi eredmények összege}}{\text{bázisidőszak árbevétele I. osztályú áron}}$$

A minőségi együtthatót a termelő meghatározhatja termékcsoportos bontásban, vagy vállalati szinten.

Különösen jelentős szerepe van a minőségi együtthatónak a cipőiparban, mert a termelő köteles a minőséghibás cipőket ki-

javítani vagy kicserélni, ha a fogyasztó indokoltan reklamál. Ezen utólagos minőségi engedményekre is a bázisidőszaki minőségi engedmények fedezetének árakban történt érvényesítése biztosít fedezetet, a minőségi együtttható számításbavételén keresztül.

A ruházati ipar termékeinek sajátossága, hogy azonos cikk vagy modell különböző méret nagyságban gyártható, s a különböző méretek előállításai költsége nem teljesen lineárisan változik a méret változásával. Ebből adódóan az egyes termékekre csak szűk mérethatárok között lehet azonos árat alkalmazni, a távolabb eső méreteknel azonban az árban is jelentkeznie kell a méretkülönbözéseknek.

A méteráruiparban a változó méret a szövetszélesség. A kalkulációt a jellemző szövetszélességre készítik el, majd ebből kiindulva az eltérő szövetszélességekre a szövetszélességgel arányosan eltérő árakat számítanak ki.

A konfekcióiparban és a cipőiparban nagyságszám csoportokra átlagárakat kalkulálnak, s ezeket a nagyságszám csoportokon belül vagy egységesen, vagy differenciáltan alkalmazzák.

A ruházati ipar termékeinek további sajátossága /kevés kivételtől eltekintve/, hogy divatigényeket elégítenek ki. Ez azt jelenti, hogy a vevő jobban hajlandó megfizetni a divatosabb, modernebb termékeket, mint a divatjamult, elavult termékeket. Ebből adódóan a ruházati iparnak folyamatosan alkalmazkodnia kell a divat változásaihoz.

A vevő ugyancsak magasabb árat hajlandó fizetni a megbízható "márkás" termékekért. Ilyen márka a "wool mark" /tisza élő gyapju/, a farmergyártó világcégek márkajelzése /pl. Lewis, Wrangler stb./.

Az igények felkeltésében jelentős szerepe van a termelők jó reklámtevékenységének is /ennek költségeit az árakban értékesítési különköltségként kalkulálják/.

Az árakhoz minden esetben hozzátartoznak az áralkalmazási feltételek is. A ruházati iparban szokásos legfontosabb áralkalmazási feltételek a következők:

A termelői ár helyi szállítás esetén általában a vevő telephelyére szállított termékre vonatkozik. Közvetlenül a kiskereskedelemnek történő szállítás esetén a boltokba történő terítés költségei a vevő kiskereskedelmi vállalatot terhelik.

Helyközi - más helységbe történő - szállítás esetén a gyártelepen vagy feladóállomáson szállítóeszközre rakott termékre vonatkozik az ár.

A nagykereskedelmi eladási ár a vevő üzletében, raktárában átadott termékre vonatkozik általában.

A fogyasztói ár a kiskereskedelmi üzletben - a szakmailag szokásos csomagolás mellett - a fogyasztó részére átadott termékre /árura/ vonatkozik.

Az árak a szakmailag szokásos csomagolás és adjusztálás költségeit magukba foglalják. Ettől eltérő adjusztálás és csomagolás költségeiben az eladó és a vevő külön megállapodhat.

A konténerben /szállítótartályban/ történő szállítás esetén a konténer kiszállítási költsége és használati díja a szállítót terheli. A csomagolóeszköz visszaszállítási költsége pedig a vevőt terheli.

A ruházati iparban az árakat I. osztályú minőségű termékekre szokás megállapítani. Minőségi osztályba sorolt termékek esetében az I. osztályú árból engedményt kell adni, hogy biztosított legyen az ár és minőség összhangja.

A ruházati iparban kialakult osztálybasorolást és %-os engedmény mértékeket a következő táblázat szemlélteti:

Termék megnevezése	Osztályba sorolás		
	II.	III.	IV.
Pamut-és pamuttipusu szövet és darabáru	5	10	20
Gyapju és gyapjutipusu szövet	5	10	15
Selyem és selyemtipusu szövet	5	10	20
Kötött és hurkolt kelme	5	10	-
Műszőrme	5	10	15
Műbőr	5	10	20
Butorszövet	5	10	15
Függöny	10	20	-
Rövidáruipari termék	10	20	-
Konfekcionált ágynemű	7	-	-
Csecsemőruházat	10	20	-
Kötött kesztyű	20	-	-
Kesztyű bőrből	5	10	-
Pamut és gyapjuharisnya a sikhurkolt kivételével	15	25	-
Sikhurkolt pamutharisnya	20	30	-
Szintetikus körgépi harisnya	15	25	-
Lábbeli termékek	10	-	-

A minőségi osztályba nem sorolt /osztályon kívüli/ termékek esetében a minőségi engedmény mértékében a felek állapodnak meg, az osztályos engedményt meghaladó mértékű engedményben.

A nyújtandó méretengedmények /hiba miatti centiméter-engedmények a méteráruknál/ tekintetében a vonatkozó szabványelőírás szerint kell eljárni.

A szakmában szokásostól eltérő szállítási feltételekben az eladónak és a vevőnek külön meg kell állapodnia; az eladó egyoldaluan nem kényszeríthet vevőjére a szakmában szokásosan alkalmazottnál kedvezőtlenebb szállítási feltételeket.

A ruházati termékeket egyrészt árucimkével, másrészt kezelési utmutatóval kell ellátni. Az árucimke tartalmazza a gyártó megnevezését, a termék azonosító számát, a termék pontos megnevezését, a modellszámot, az anyag megnevezését és összetételét, a fogyasztói árat /ezt a kereskedelem írja be utólag/, a gyártási számot, szakmai számot, gyártási időt és méretnagyságot, valamint a minőségi osztályba sorolást.

A kezelési utmutató /kresz címke/ a moshatóság, vasalhatóság stb. tekintetében ad eligazítást.

6.2. Erdészeti és faipari termékek árkialakításának sajátosságai

Az erdőgazdálkodás feladata az ország erdőállományának fenntartása és bővítése, termelési tevékenység a környezetvédelmi és szociális szempontok figyelembevételével. Termékei: az erdei fatermékek, az erdei szaporítóanyagok és melléktermékek.

Az ország területének mintegy 1/5 részén folyik erdőgazdasági termelés, ennek mintegy 80 %-án fa nyersanyag termelés folyik, a további rész környezetvédelmi, üdülési, szociális stb. célokat szolgál.

Az erdei munka több, mint tizezer helyen folyik, jellemzően igen nehéz körülmények között. Az erdei fatermékek árát - a korábbi jogszabályi előírásoknak megfelelően - a külkereskedelmi /főipaci/ árakhoz igazodva alakították ki, mégpedig a fenyő fűrészáru skandináv főpiaci árából kiindulva. A többi fatermék árát ehhez, elsősorban a tőkés piac értékitéletéhez

igazított árányok és a hazai keresleti-kinálati viszonyok, a helyettesítési törekvések figyelembevételével alakították ki, majd a főpiaci árak változásait rugalmasan követték. Az ártörvény életbehelyezésével a külkereskedelmi árak követésére vonatkozó kötelező jogszabályi előírás hatálya megszűnt; de az eladó és vevő saját hatáskörben megállapodhat a korábbi árki alakítási gyakorlat folytatásában. A szabad ármegállapodás lehetősége az eddigieknél jobban előtérbe fogja helyezni a kereslet-kinálat árakra gyakorolt hatását.

Az elsődleges faipar az erdei heterogén faanyagból homogén ipari alapanyagot /részben segédanyagot/ állít elő. Az erdőben megkezdett kitermelés, anyagbontási folyamat már faipari tevékenység, a fűrész és lemezipar résztevékenysége. Az elsődleges faipar körébe azok az ipari tevékenységek tartoznak, amelyek technológiailag vagy szervezetenként összekapcsolódnak az erdőgazdálkodással /fűrész-lemezipar, csomagoló- és padlóburkoló anyaggyártás, gyufa-gyártás/. A faipar termékei: fűrészáru, furnér-lemez, lap, faszén.

A farostlemez és forgácslapgyártó üzemek jelentős mennyiségű, gyenge minőségű faanyagot dolgoznak fel fűrészárut helyettesítő, nagyértékű termékké. A faipar fejlesztésének bázisa a nagytömegben rendelkezésre álló gyenge minőségű faanyag és a faipari hulladékok. A fűrésziparban butoralkatrészgyártás, a farostlemeziparban felületkezelés és méretregyártás is folyik.

Az elsődleges faipar termékeinek árki alakítása az erdei fa-termékek árki alakításához hasonlóan történik.

A faipari termékek körébe tartozó termékek: a faipari alapanyagok; félkésztermékek; fahordók; faládák; kábeldob fából; fagyapot; egyéb csomagoló és tároló fatermékek; gyufaipari termékek; parafatermékek és ezek választékai.

A faipari termékek árát - a fa alapanyagok mindenkori árából kiindulva - a ráfordított költségek számbavételével kalkulálják ki.

A költségek számbavételénél jelentkező sajátosság az egyéb közvetlen költségek körében: a gépköltségek és a gépköltségen kívül egyéb közvetlen költségek körében, a következők szerint jelentkeznek:

- A technológiai gépek, gépcsoportok gépköltségei többtermékes üzemben is termékekre /termékcsoporthoz/ számolhatók el. Közvetlen költségként számolhatók el:

- a rönktéri anyagmozgató gépek,
- a rönktéri daru /szállító és rakodógépek, szállítószalagok/,
- a fűrészcsarnoki élezőgépek gépköltségei.

A gépköltségek tartalma a következő:

- gépek energiaköltségei,
- gépek karbantartásához felhasznált segédanyagok,
- a gépbeállítók, gépkarbantartók bérköltségei és ezek járulékai,
- a gépek értékcsökkenési leírása,
- a gépek bérleti, kölcsönzési díja,
- a gépek állóeszközfenntartási költségei,
- javitási költségei.

A közvetlen gépköltségeket az egyes termékek gyártásához lekötött gépóra, vagy az egyes gyártmányokra felhasznált bruttó faalapanyag arányában osztják fel a termékekre.

- A gépköltségen kívüli egyéb közvetlen költségek címén számolják el:

- = az idegenek által végzett szolgáltatás költségeit,
- = az összes rönktéri, illetve anyagtéri, közvetlen költségként elszámolható termelésirányítók, művezetők bérköltségét és ezek járulékait,
- = az üzem /üzemrész/ részére érkező saját faalapanyagok átvételével, kirakásával, máglyázásával kapcsolatos egyéb költségeket,
- = a rönktéri vágányhálózat javításával, karbantartásával kapcsolatos költségeket stb.

Ezen költségeket a bruttó faalapanyag felhasználás arányában osztják fel a termékekre.

A kalkuláció készítés szokásos módja egyébként megegyezik az iparban általánosan alkalmazott kalkuláció készítéssel.

A fakereskedelem több csatornán keresztül kerül lebonyolításra:

- a faipar közvetlenül is értékesít a felhasználók részére /papíripar, bányászat, butoripar, külkereskedelem, lakosság/,
- vagy közvetetten /az ERDÉRT, TŰZÉP és külkereskedelmi vállalatok/ értékesítési termékeit. Ez utóbbi esetben a fatermékek árát növeli az érvényesített kereskedelmi árrés.

6.3. A butoripar árképzésének sajátosságai:

A butoripari termelők termékeik ár kialakításánál általában számbaveszik a termék előállításának költségeit /azaz kalkulációt készítenek/, de felméri a piac értékítéletét is, azaz, hogy a piacon milyen versenyképes áron lehet értékesíteni termékeiket.

A kalkuláció készítése az általánosan szokásos módon történik, a következő butoripari sajátosságok mellett:

- A közvetlen anyagköltségek meghatározása során:

= a szükséges faanyag mennyiségét általában az egyes alkatrészek kész méret szerinti köbméter, illetve négyzetméter /lemezeknél/ mennyiségéből, az előző évi hulladékmennyiséggel növelten állapítják meg; hajlitott alkatrészeknél az előző évi selejt mértéket is figyelembe veszik;

= a közvetlen anyagköltségként elszámolható vasalásokat, szerelvényeket két csoportra szokták bontani. Az egyik csoportba azok tartoznak, amelyek jellemzően magasabb értéket képviselnek /pántok, zárok, összehúzó vasak/. Ezeknél természetesen csak a nettó anyagmennyiség vehető figyelembe, minthogy a gyártó /szállító/ köteles azokat kifogástalan termékekre kicserélni, amennyiben azok sérültek volnának. A másik csoportba azok a vasalatok, fémanyagok tartoznak, amelyek a kalkulációban kisebb egyedi értéket képviselnek, de nagyobb mennyiségben használják fel azokat /például szegek, csavarok, kapcsok/, vagy folyóméterben vásárolt műanyag alkatrészek stb. Ezeknél az előző évi tényszámok figyelembevételével kialakított hulladék mértékkel növelt, bruttó anyagmennyiséget szokás figyelembe venni.

- Gyártási külön költségként veszik figyelembe - beépített butorok esetében - a butor helyszini szerelésével, beépítésével kapcsolatban felmerülő kiszállási, utazási stb. költségeket.

- A kalkulációval az átlagos minőségű termék árát határozzák meg, ebből elsőosztályu ár a minőségi együttható figyelem-

bevételeivel számítható. A minőségi együttható mértékét a bázisidőszakban adott minőségi engedmények figyelembevételével határozzák meg.

- A kárpitosipari termékeknel külön kalkulációt szoktak készíteni az állványra és külön a kárpitos munkára.
- A kárpitos munkák kalkulációja jellemzően két ütemben készül: első ütemben meghatározzák a kárpitozott termék "fehérbevonatos" árát, majd a következő ütemben azt növelik a butorszövet költségeivel /szövet-érték, a szövetre eső műszaki-fejlesztési költség, garanciális javítási költséghányad, minőségi együttható/.
A kárpitozott butorok kalkuláció készítését a Példatár konkrét esetre bemutatja.

A piaci versenyképes ár felmérésénél, illetve megállapításánál a következőket kell elsősorban figyelembe venni:

- a piaci termékválasztékban a termék relatív elhelyezkedését /korszerűség, újszerűség, divatosság, esztétikai hatás stb./;
- a ráfordításokat befolyásoló tényezőket /tétel nagyság, egyedi jelleg, szabványelőírás, speciális gyártástechnológia igénye stb./;
- a butor használati tulajdonságait /például szék esetében: az ülés kényelmessége, a beülés mélysége; a támla magassága, nyomása a gerincre; a székállvány szilárdsága; a székállvány összekötőinek száma stb./;
- a butor műszaki tulajdonságait például szék esetében: a székállvány fa fajtája; a székülés kárpitozott, nádazott, lemezelt; az ülést tartó rész farost, rétegelt lemez, habanyag; az ülést tartó rész rögzítése fémrugós, huzórugós, komplett elasztikus rugóval kiképzett; kárpitozott szék

- esetében a bevonat fajtasága; a székállvány hajlitott vagy fűrészelt; a felület natur, pácolt, pigmentált stb.; javíthatóság és kezelhetőség a jótállás lejárta után stb./;
- az értékesítési, áralkalmazási feltételeket. Például szék esetében:
 - = a szokásos, vagy attól eltérő csomagolási igény /például kötegelt csomagolás, fényezett részek krepp nátron papírral betekercselve, ülés csomagoló papírral fedve, két szék egymásra fordítva hullámpapírral egymásra kötegelve/;
 - = jótállás 18 hónap, vagy ettől eltérő;
 - = a bevonóanyagot a vevő kiválasztotta-e /a kiválasztás miatt előjegyzés alapján történik-e az értékesítés; az előjegyzés és a szállítás között mennyi a várakozási idő/;
 - = az előjegyzett árukra kérnek-e előleget, s mi annak a mértéke;
 - = a szállítási feltételek szokásosak vagy attól eltérőek /például vagonban a feladó állomásig a költségek a szállítót terhelik; közuton a szállító pótkocsis teherautónként meghatározott költségtérítést fizet/;
 - = közvetlen kiszolgálás esetén a termelő nyújtja-e azokat a szolgáltatásokat, amelyeket a kereskedelem /ezzel összhangban milyen mértékű árrés érvényesítése indokolt/;
 - = a fizetési feltételek szokásosak, vagy eltérőek /például prompt inkasszó, átutalás 30 napon belül stb./;
 - milyen a piaci kínálat /hány versenytárs van jelen a piacon azonos vagy helyettesítő termékekkel, s milyen forgalmat tudnak lebonyolítani/;

- milyen a kereslet-kinálat viszonya, kialakult-e egyensúlyi ár stb.

A butoripari termelő ajánlati árát a felmérése szerint elérhető piaci ár és az általa kalkulált költségek figyelembevételével, a vállalati érdekek és elképzelések /pl. forgalomra stb./ szem előtt tartásával határozza meg.

6.4. A papiripari termékek árkialakításának sajátosságai:

A papiripari termékek /papiripari félkésztermékek, papirgyártó termékek, papirfeldolgozóipari termékek/ árkialakítása az általános szabályok szerint történik, az eladó és a vevő meg egyezése alapján.

Figyelemmel a papirgyártók erőfölényes helyzetére, a Kormány 106/1990. /XII. 18./ Korm. rendelete a tervezett áremelés előzetes bejelentési kötelezettségét írta elő a termelőknek a 65-31 ITJ számú író nyomópapir termékekre.

Tekintettel arra, hogy a Gazdasági Versenyhivatal a bejelentett tervezett áremelést a bejelentés, vagy a pótlólag rendelkezésre bocsátott adatok kézhezvételétől számított 45 napon belül köteles elbírálni, továbbá a termelő csak azt követő időpontban tehet árajánlatot a felemelt árral, a tervezett áremelés bevezetésének átfutási ideje - a bejelentéstől az árvényesítésig - mintegy hét-három hónap. A bejelentés megtételénél erre is figyelemmel kell lenni, mégpedig:

- a tervezett áremelés bevezetésének időpontja a bejelentő levél dátumához képest legalább két hónappal későbbi időpontra kell hogy essen;
- a bejelentésben az áremelés mértékét, időpontját, indokát és a tervezett forgalmat olyan precízen és körültekintően kell ismertetni, hogy a Gazdasági Versenyhivatalnak ne kell-

jen további adatokat kérni /ez utóbbi esetben ugyanis a bejelentés elbírálásának átfutási ideje növekszik, az áremelés bevezetésének időpontja pedig eltolódhat későbbi időpontra/.

A termelők író-nyomópapír áremelése általában nem egy választékot, hanem valamennyi termelt választékot érinti, de nem biztos, hogy azonos mértékben. A termelő választhat, hogy tételenként minden választékot felsorol a bejelentésében, vagy az átlagos áremelés mértékét jelenti be. Az előbbi eset a pontosabb és lényegesen munkaigényesebb feladatteljesítés; a második eset kevésbé munkaigényes és nem ad teljesen pontos képet az áremelésről. Ha a termelő a bejelentés utóbbi módját választja, akkor a tervezett áremelés átlagos mértékén túlmenően meg kell adnia az áremelés alsó és felső határát is, mégpedig értékesítési irányonkénti bontásban /termelő, nagykereskedő, kiskereskedő vagy fogyasztó az áremeléssel érintett vevő/.

Az író-nyomópapírok papíripar által tervezett áremelését a Gazdasági Versenyhivatal részben vagy teljes egészében megtilthatja. A Gazdasági Versenyhivatal döntését az érintett részpiac elemzése és a termelő piaci magatartásának elemzése alapján, a termelő bejelentésben foglalt indokok felülbírálatával fogja meghozni.

6.5. A nyomdaipari termékek árkialakításának sajátosságai:

A nyomdaipari termékek közül a tankönyvek és a zeneoktatást szolgáló kották legmagasabb hatósági árát a művelődési és közoktatási miniszter állapítja meg. Az egyéb termékek árkialakítása az érdekelt felek feladata.

A nyomdaipar sajátosságainak megfelelően a nyomdaipari termékek és szolgáltatások költségeinek számbavételére általában alkalmazott kalkulációs séma a következő:

- a., Kiemelt anyagok
- b., Különféle közvetlenül elszámolt költségek
- c., Műveleti díjtételek
 - c.a., közvetlen /nem kiemelt/ anyag
 - c.b., közvetlen bér
 - c.c., kiegészítő fizetések és bérpótlékok
 - c.d., társadalombiztosítási járulék
 - c.e., üzemi általános költség /a nyomda döntésétől függően beleértve, vagy kivéve az értékcsökkenési leirást/
- d., Termék vagy szolgáltatás közvetlen költsége /a+b+c/
- e., Bruttó fedezet
 - e.a., vállalati és gyáregységi általános költség, elkülönített költség
 - e.b., a c.e., ponttal összhangban az értékcsökkenési leírás /ha a c.e., pont alattiak nem tartalmazzák/
 - e.c., kalkulált nyereség
 - e.d., áreltérítés
- f., Kalkulált termelő ár /d+e/
- g., Általános forgalmi adó
- h., Bruttó termelői ár /f+g/

Kiemelt anyagok a késztermékben látható és mérhető papír, karton, lemez, PVC, könyvkötővásznon vagy egyéb táblalaborító és burkoló, fólia, jelzőszalag, térképléc, valamint a termékkesztítéshez szükséges mélynyomó festék, továbbá a technológiai műveletekhez közvetlenül felhasznált egyéb alap- és segédanyagok.

A kiemelt anyagok mennyiségét a termék elkészítéséhez szükséges nettó mennyiségből kiindulva, növelve az ugynevezett

"hozzálék" normákkal, kell megállapítani. A hozzálék normákat a nyomdák gyakorlati tapasztalataikból kiindulva, a műszakilag indokolt mértékben állapítják meg. A hozzálék az a többlet anyagmennyiségi hányad, ami a gyártáshoz szükséges, de a késztermékben már nem jelenik meg /hulladék, elporlás stb./.

Az anyagok értékét ÁFA nélküli beszerzési áron kell a kalkulációban figyelembe venni. A kiemelt anyagok értékéből le kell vonni azon haszon-hulladékanyagok értékét, amelyeket a megrendelő nem vesz át, a nyomda raktárra veszi, majd felkinálja, illetve értékesíti /például a szélekből - mérettől függően - blokkok vagy számológépek készíthetők stb./. A hulladékként értékesített papirból származó anyagmegtérülést célszerű éves átlagban, %-os mértékben meghatározni; míg a melléktermékben jelentkező megtérülést tételesen célszerű figyelembe venni.

A különféle közvetlenül elszámolt költségek közé tartoznak a gyártási és értékesítési különköltségek. Gyártási különköltségnek minősülnek a nyomdák egymás részére végzett szolgáltatásai és a félkésztermékek szállítása is.

A műveleti díjtétel a nyomdai késztermék előállításához szükséges nyomdai technológiai műveletek természetes mértékegységben kifejezett mennyiségei és a nyomda műveleti díjszabásában lévő díjtételek szorzatai alapján meghatározott értékek összegzésével állapítható meg.

Az egyes nyomdai technológiai műveletek egységdíjait a nyomdák - saját költségadataikból kiindulva - díjszabásban szokták összefoglalni. A műveleti egységdíjak megállapítására készített kalkulációk kalkulációs egysége a technológiai művelet, vagy részművelet. Azaz a nyomdai késztermék gyártás teljes technológiai műveletét jól elkülöníthető /egymással különböző módon kombinálható/ részműveletekre bontják. Az egyes

részműveletekre megállapított /kikalkulált/ díjtételeket díj-jegyzékbe foglalják. Ily módon a nyomdai késztermékek kalkulációt nem kell minden esetben a közvetlen költségekből kiindulva kalkulálni, hanem elegendő a nyomdai díjszabásból kiemelhető műveleti díjtételekkel számolni /például szedés, tördelés, nyomóforma készítés, klisékészítés, ives nyomtatás részműveletek díjtételei, a magasnyomó technológiai eljárás esetén/.

A nyomdai díjszabás készítésénél igen körültekintően kell eljárni az egyes díjtételek meghatározásánál. Figyelemmel kell lenni az összes olyan tényezőre, aminek esetleges változása befolyásolja a díjtétel mértékét. Ebből adódóan a nyomdai díjszabás 1-1 részműveletre nem 1-1 díjtételt állapít meg általában, hanem a díjtételt befolyásoló főbb tényezők függvényében /pl. táblázatos formában/ állapítja meg az alkalmazandó díjtételt, s ezt még kiegészítheti az egyéb befolyásoló tényezők függvényében alkalmazandó felár és engedmény rendszerekkel is.

A díjszabásban egyes műveleteknél meghatározhatók minimum mennyiségek. Ilyen esetben a minimum mennyiségek díját lehet felszámítani akkor is, ha a ténylegesen gyártott mennyiség a minimum érték alatt van.

A magas és sík nyomtatásnál a műveleti díjtételeket úgy szokták megállapítani, hogy az fedezetet nyújtson az átlagos festékköltségre is. Ilyen esetekben a festékköltség a kiemelt anyagok között nem szerepelhet. Ugyanakkor, ha az egyedi termék az átlagot jelentősen meghaladó minőségű és emiatt magas egységáru festék felhasználását igényli, ezt a különbséget díjként külön fel lehet számolni.

Az egyes nyomdák műveleti díjszabásai - a nyomdák sajátosságaihoz igazodóan - egymástól jelentősen eltérőek lehetnek; ezért azok alkalmazása szükségessé teszi mindig a konkrét díjszabás kellő mélységű és előzetes megismerését.

A műveleti díjtételeket a műveleti csoportok közvetlen önköltsége /c.a + c.b + c.c + c.d/ és az erre vetítetten meghatározott üzemi általános költség összegzésével lehet meghatározni.

A bruttó fedezet meghatározásánál a műveleti díjtételeket szokás vetítési alapként használni, azaz a bruttó fedezetet általában a műveleti díjtétel százalékában szokás meghatározni. A bruttó fedezet differenciáltan is meghatározható, ezt fejezi ki a kalkulációs séma e.d. sorában szereplő áreltérítés.

Az általános forgalmi adó mértéke a nyomdaipari termékeknél 25 %, kivéve a könyv, brossura, folyóirat és napilap termékeket, ahol az ÁFA mértéke 0 %. A kártyákat fogyasztási adó is terheli.

A nyomdaiparban az a jellemző, hogy az árajánlatot megrendelésenként készítik, s ezzel összhangban a kalkulációkat is megrendelésenként készítik. Az ismétlődő megrendelés általában ritkán fordul elő, ezért jellemzően minden új megrendelésre új kalkuláció készül az árajánlat megalapozására.

A nyomtatvány árát alapvetően befolyásolja a gyártott példányszám; ezért például hiába azonos teljesen két könyv megjelenési formája, ha azok nem egyidejűleg és egy nyomdánál kerültek legyártásra, vagy nem azonos példányszámban kerültek kinyomtatásra, eltérő árak indokolt lehet a költségek számbavétele szempontjából. Természetesen a nyomtatványok árát is a kereslet-kinálat határozza meg a piacon; ezért, ha előfordulna is az előbbi eset, a lényegesen eltérő árak a piacon nem volnának érvényesíthetők, ugyanis a lényegesen drágább nyomtatványra nem volna kereslet.

A konkrét nyomdaipari termék meghatározásához általában a következő adatok szükségesek: a megrendelő neve; a megrendelt termék, félkész termék, vagy szolgáltatás mennyisége, megnevezése, ITJ vagy SZTJ száma, alapvető műszaki jellemzői /alak vagy méret, ivterjedelem, szedési, reprotechnikai, nyomtatási és kikészítési mód stb./; a nyomda és kiadó megnevezése.

A kalkuláció elkészítéséhez általában a következő bizonylatokra van szükség: megrendelés, 1 példány késztermék, a közvetlen vagy utalványozott idő bizonylatai, próbanyomatok, rendelői változtatások bizonylatai, dobott és tulszedések levonatai, gyártási és értékesítési különköltség bizonylatai.

A nyomdaipari termékek sajátosságaihoz tartozik, hogy a kinyomtatott szöveget a megrendelő igénye határozza meg, abból adódóan mindaddig, amíg a szöveg nem kinyomtatásra kész, a megrendelőnek jogában áll a szövegen módosításokat eszközölni. Természetesen minden szövegmódosítás a nyomda részéről többletköltség ráfordítást igényel, amit a megrendelőnek indokolt megtérítenie /kivéve azokat a szövegmódosításokat, amikre a hibás nyomdai szedés kijavítása miatt van szükség/.

Napilapok esetében általában éves átlagban határozzák meg a nyomdák egy oldal műveleti árát. Ily módon változó oldalszám esetén sem jelent problémát a műveleti ár kiszámítása. A papirköltség meghatározása pedig egy példány elméleti papirsúlyából kiindulva történik. Ily módon a napilap termelői ára a papirköltség és az oldalszám egy oldal műveleti árának szorzataként meghatározott összeg összegzésével határozható meg.

6.6. A kiadványok árkialakításának speciális kérdései:

A kiadók kiadványaik és szolgáltatásaik /hirdetés, bér munka/ fogyasztói árát általában a következő módok valamelyikével állapítják meg:

- iváras árkialakítással,
- önköltségen alapuló árkialakítással,
- árjegyék, illetve díjtételek alapján.

Az iváras árkialakítás kiindulási alapja az önköltségtől és példányszámtól függetlenül A/5 ivre megállapított fogyasztói ár /ezt nevezik ivárnak/. Az ivárat a kiadó a műfaji besorolás függvényében től-ig határokkal állapítja meg oly módon, hogy ezen ivarak a mindenkori piaci viszonyok között versenyképes árakat engedményezzenek /felső árhatár meghatározása szempontjából/, továbbá az ivarak érvényesítése biztosítsa a kiadó költségeinek megtérülését /alsó árhatárra vonatkozó meg gondolás/. Az iváras árkialakítás általában könyv és könyvjellegű kiadványoknál alkalmazható.

A fogyasztói ár meghatározása az ivárból kiinduló számítással a következő:

1. érvényesített ivár /a kiadó által a műfaji besorolás alapján A/5 ivre megállapított fogyasztói ár/,
2. belivek ára /az 1. pont szerinti ivár és az A/5 nyomdai ivszám szorzata alapján kell meghatározni/,
3. illusztráció díja /az illusztrációnak a kötet terjedelméhez viszonyított %-os mértéke alapján, a belivek árának %-ában meghatározott díj; például, ha az illusztráció - szöveg között szereplő kép, ábra, képlet stb. - a kötet terjedelmének a 10 %-át eléri, vagy meghaladja, az illusztráció díja a belivek árának 20 %-a fekete-fehér illusztrációk esetén, illetve 30 %-a színes illusztrációk esetén/,

4. műmellékletek díja /műmellékletek azok az oldalak vagy mellékletek - az elhelyezéstől függetlenül -, amelyeknél a papír minősége, vagy a színek száma, illetve mindkettő eltér a könyv előállításakor alkalmazott kivitelétől/ a tényleges költségek felméréséből kiindulva kerülhet megállapításra,
5. kötészeti díj: - kötési díj
- védőborító
- fóliázás
6. kulturális járulék /vagy egyéb befizetési kötelezettség, ha a jogszabály előírja és ahogy előírja/
7. fogyasztói ár /2+3+4+5+6/, ahol a könyvek fogyasztói árát 50 fillérre felfelé kerekítéssel szokták meghatározni.

Az önköltségen alapuló árkialakítás a kiadványra vonatkozóan felmerülő költségek részletes számbavételén alapul. A fogyasztói ár meghatározása a következő:

1. nyomdaköltség: - kiemelt anyagok
- műveleti költség bontásban.
A nyomdaköltség a kiadvány terjedelmével és példányszámával összefüggő értékadat, amely a nyomda ára, illetve árajánlata szerint vehető figyelembe;
2. alvállalkozói költség felmerülése esetén /például vésetkészítés, fóliázás, lakkozás stb./;
3. honorárium költség /szerzői-, lektori-, szerkesztői stb. díjak/;
4. közvetlen bér, állományon kívüli bér és azok közterhe a könyv és könyvjellegű kiadványoknál /a bérfelosztás alapja az A/5 ivszám éves mennyisége lehet/;
5. közvetlen költségek összesen /1+2+3+4/;

6. rezsi költség /a kiadó bázisszintű költségeiből kiindulva, az összes közvetlen költség %-ában határozhatja meg, s üzletpolitikai szempontok figyelembevételével differenciálhatja is/;
7. közvetlen költség + rezsi /5+6/;
8. kiadói haszon /a 7. sor után %-os mértékben, a kiadó által differenciáltan meghatározható mértékben/;
9. összes költség és haszon /7+8/;
10. leülepedés költsége /a 9. sor után %-os mértékben a kiadó által differenciáltan meghatározott mérték szerint/ az eladás kockázatára, illetve esetleges vagy részbeni visszamaradásra nyújt költségfedezetet;
11. terjesztési költség /kereskedelmi árrés/ a 9. sor után %-os mértékben határozandó meg /ha a terjesztést a kiadó végzi, akkor önállóan állapítja meg a mértékét; ha a terjesztést közreműködőkkel végzi, akkor a közreműködőkkel egyeztetve állapítja meg a terjesztési költséget;
12. összesen /9+10+11/;
13. ÁFA /ha előírt mértéke nem 0 %/;
14. mindösszesen /12+13/;
15. egy példány kalkulált fogyasztói ára /a 14. sor szerinti értékadat példányszámmal történő osztásával állapítható meg/;
16. megállapított fogyasztói ár /kerekítés és egyéb üzletpolitikai megfontolások figyelembevételével meghatározott ár/.

Az árjegyzék, illetve díjtételek alapján kialakított ár alkalmazására általában a következő esetekben kerül sor:

- különböző folyóiratok esetén, ha a folyóiratnak már van egy példányra megállapított fogyasztói ára,
- hirdetések esetén, amikor is a díjjegyzékben a kiadó meghatározza kiadványonként, hétköznapra-ünnepnepnapra, a hirdetés jellege szerint szavanként vagy oldalanként a hirdetési díjtételeket.

A kiadványok fogyasztói árának kialakításánál célszerű arra is törekedni, hogy a fogyasztói ár juttassa kifejezésre:

- a mű eszmei értékét /tartalmi, művészeti és esztétikai színvonalat; ismeretanyag közérthetőségét és szakszerűségét, aktualitását stb./,
- a kulturpolitikai igények kielégítését,
- a mű kiviteli színvonalát /a kiadvány tartalmával összhangban lévő külső megjelenítés/,
- az előállítás költségeit,
- a vásárlói igényeket, piaci keresletet stb.

A fogyasztói ár megállapításánál alapvető szempont a fogyasztók értéktétele, ugyanis akkor lehet meghatározott időn belül a kiadott példányszám értékesítésével számolni, ha a fogyasztók reálisnak fogadják el a kiadvány árát. A költségek pontos számbavétele /kalkulációkészítés/ az ármegállapítási és kiadásra vonatkozó döntések megalapozását szolgálja. Ugyanis, ha

- a kalkulált ár /ami a költségek számbavételén alapul/ alacsonyabb a piacon reálisan elérhető árnál, akkor a kiadó tevékenysége gazdaságos, s ármegállapításánál lehetséges van versenyképes ár érvényesítésére;

- a kalkulált ár magasabb a piacon reálisan elérhető árnál, akkor a kiadás elvállalását nagyon meg kell fontolni; meg kell keresni azt a lehetőséget /pl. más kiadványok extra-nyeresége terhére/, ami kompenzálni fogja a kiadványnál elmaradó nyereséget vagy esetleg veszteséget.

A megrendelésre fogyasztói ár feltüntetése nélkül készülő kiadványokat bér munkában végzett kiadói tevékenységnek lehet tekinteni. Ebben az esetben nem a fogyasztói árat, hanem a kiadói árat állapítja meg a kiadó a megrendelővel közösen. A kiadói ár a terjesztési költséget /árrést/ csak akkor tartalmazhatja, ha a terjesztést ténylegesen a kiadó végzi.

Az általános forgalmi adó mértéke a könyv, broszura, folyóirat és napilap kiadványokra 0 %, egyéb kiadványokra 25 %.

A tankönyvek és a zeneoktatást szolgáló kották legmagasabb hatósági árát a művelődési és közoktatási miniszter állapítja meg. Egyéb kiadványoknál korlátozás nélkül, ezen kiadványoknál a hatósági áron belül az érdekelt felek szabadon állapodhatnak meg az érvényesítésre kerülő árakban.

6.7. A könnyüipari szolgáltatások ár kialakításának sajátosságai:

A legjellemzőbb könnyüipari szolgáltatások

- a mosás, kelmefestés és vegytisztítás,
- a ruházati cikkek javítása,
- bőr- és szőrmeruházat készítése és javítása,
- a lábbeli javítás,
- ruházati termékek készítése mérték után,
- lábbelik készítése mérték után,
- egyéb termékek készítése egyedi megrendelésre,
- fodrászat, kozmetika, fényképészet stb.

A szolgáltatási díjak

- a szolgáltatások jelentős részénél díjjegyzékbe foglalt átalánydíjak,
- a további szolgáltatásoknál egyedi vagy kombinált díjak.

Az átalánydíjakat egy-egy átlagos műveletre határozzák meg, kiindulva a művelet elvégzésének átlagos anyagköltség és bérköltség igényéből, a bérköltség után felszámítva a rezsi-költségeket és nyereséget is. Így alakítják ki

- a fodrászat, kozmetika,
- fényképészet,
- lábbeli javítás,
- mosás, festés és vegytisztítás átalánydíjait.

Azoknál a szolgáltatásoknál, ahol a vevő az igényét műveletként határozza meg /pl. fodrászat, kozmetika/, ott az átalánydíjat is műveletekre állapítják meg.

Azon szolgáltatásoknál, ahol a szolgáltatás egyértelműen meghatározott műveletsor /pl. fényképészet, lábbeli javítás, mosás-festés-vegytisztítás/, ott az átalánydíjat a műveletsorra állapítják meg, a hozzátartozó anyagfelhasználást is beleértve.

Egyedi és átalánydíj kombinációinak tekinthetők a méretes tevékenységek díjai, amelyek két részből állnak:

- az egyedi számítással meghatározott konkrét anyagköltségből, valamint
- az átalánydíjnak tekinthető fazondijból /például az öltönykészítés fazondija nem függ általában a méret-től és testalkattól, holott a ténylegesen végzendő munka annak is függvénye; de a fazondijat átlagméretre és átlagos testalkatra határozták meg; s a tényleges munkaráfordítás kétirányú eltérései hosszabb távon kiegyenlítődnek/.

Az egyedi megrendelésre készített egyéb termékeknél a termék, illetve szolgáltatás árát is egyedi módon - a szolgáltató és a szolgáltatást igénybe vevő megállapodása szerint határozzák meg.

7. Az élelmiszeripar ágazati sajátosságai árképzés szempontjából

Az élelmiszeripar termékei közül hatósági áras termék:

- a fehér kenyér,
- a tehéntej és tejszín.

Ezen termékek érvényesíthető legmagasabb árát a földművelésügyi miniszter állapítja meg.

Az élelmiszeripar által feldolgozott élelmiszer alapanyagok közül hatósági áras termék:

- a tehéntej,
- az élelmezési buza,
- a vágómarha és
- a vágósertés.

Ezen termékek közül a tehéntejnél az érvényesíthető legmagasabb, a többi termékénél a legalacsonyabb érvényesíthető árat a földművelésügyi miniszter hatósági árként állapítja meg.

A hatósági áras termékeknél az árhatáron belül /a legmagasabb ár alatt, illetve a legalacsonyabb árak felett/, az egyéb termékeknél szabadon megállapodhatnak az érvényesíthető árban az érdekelt felek.

A Kormány 106/1990. /XII. 18./ Korm. rendelete alapján a tervezett áremelést előzetesen be kell jelenteni:

- a fűszerpaprika őrleményre /a Kalocsa Környéki Agrár-
ipari Rt-nek és a Szegedi Paprikafeldolgozó Vállalat-
nak/;
- a napraforgó étolajra /a Növényolajipari és Mosószer-
gyártó Vállalatnak/.

Az élelmiszeripari termékek árkialakítására vonatkozó egyéb külön kötöttség nincs, az árakat a tisztességtelen piaci magatartás tilalmáról szóló 1990. évi LXXXVI. törvény előírásainak a betartása mellett szabadon lehet kialakítani és érvényesíteni.

Az élelmiszeripar értékesítési piaci helyzetének alakulását alapvetően a következő tényezők határozzák meg:

a., A lakossági igények alakulása, amit befolyásol az élelmiszerek ára és a kínálat választéka /beleértve a helyettesítő termékek árát és választékát is/. A meghatározó tényezők: az életszínvonal mindenkori alakulása, a fogyasztói szokások és változásuk, a lakosság számának és korösszetételének alakulása.

Az életszínvonal alakulás függvényében változnak az élelmiszerek iránti minőségi igények:

- az életszínvonal javulása esetén fokozódik a biológiailag értékesebb, magasabb tápláló és élvezeti értékű élelmiszerek iránti kereslet /husféleségek, tejtermékek, fehérjedus táplálékok stb./. Nő az igény az előfeldolgozott, illetve konyhakész /mélyhűtött, konzerv, GASTROFOL stb./ ételek iránt; fokozódnak a követelmények az élelmiszerek kulturáltabb, izlésesebb csomagolása iránt stb;

- az életszínvonal romlása esetén az előzőekkel ellentétes irányban történik az igények változása, azaz a lakosság olcsóbb, alacsonyabb készüeltségi fokú élelmiszereket szerez be.
- b., Az export lehetőségek, ahol a fizetőképes kereslet kielégítéséért rendkívül erős verseny folyik. A fizetőképes kereslet jóminőségű, tetszetős küllemű és értékesebb élelmiszerek iránt jelentkezik. Sajátos ellentmondás, hogy a világ népeinek tízmilliói éheznek, ugyanakkor a fizetőképes kereslet erősen korlátozott.
- c., A rendelkezésre álló nyersanyagbázis és annak változásai. Ugyanis az élelmiszeripar nyersanyag-ellátását alapvetően a hazai mezőgazdaság biztosítja. Ezért az élelmiszeripar és a mezőgazdaság közötti összhangnak rendkívül nagy a jelentősége. Például a mezőgazdaság valamely termelési ágának drasztikus változásai /pl. a marhatartás erős csökkentése a kellő érdekeltség hiányában/ jelentősen visszahatnak az élelmiszeriparra /pl. a marhatartás csökkentése kevesebb alapanyagot eredményez a tejiparnak és átmenetileg többet a husiparnak/. Azt is tudni kell, hogy a mezőgazdaság valamely alágazatában rendkívül könnyen lehet a termelést csökkenteni; de annak ismételt növelése már rendkívül lassú folyamat. Mindez a mezőgazdaság és az élelmiszeripar közötti tartós kapcsolatok fenntartása mellett szól.
- d., A rendelkezésre álló feldolgozó kapacitás és korszerűsége. A kapacitások bővítése, korszerűsítése megfelelő fejlesztési forrásokat igényel, ami a jelenlegi körülmények között rendkívül nehezen biztosítható.

e., A tárolás-készletezés lehetősége és annak korszerűsége; ugyanis nagyon lényeges a tároló-kezelő kapacitások összehangolása a mezőgazdasági és élelmiszeripari termeléssel. Figyelemmel kell lenni a termelés - egyes ágazatokban érvényesülő - idényszerűségére, a nyersanyagok átvételének ütemességére és a késztermék értékesítés egyenletes vagy differenciált ütemű lehetőségeire. A tárolás során a termékek minőségét a lehető legjobban meg kell óvni, ezért tárolás közben megfelelő kezelést is biztosítani kell.

f., Az élelmiszerek előállítását, forgalmazási lehetőségeit és egyéb feltételeit az élelmiszer törvény, illetve a bortörvény szabályozza. Ezen törvények előírásai az ár-kialakítást elsősorban az ár és minőség összhangja szempontjából érintik, illetve befolyásolják.

g., Az élelmiszerek fogyaszthatósági határideje, illetve minőségmegőrzési időtartama is befolyásolja a termékek gazdaságos értékesítési lehetőségeit, alapvetően behatárolhatja az értékesítési piacot /elsősorban területileg/.

Az élelmiszeripar szakágazataiban az ajánlati árakat saját hatáskörben - az általános árképzési elveknek megfelelően - a szakágazat speciálisan meghatározott termékegységére /kalkulációs egységére/, a tervezett vagy tényleges költségek alapulvételével célszerű meghatározni, figyelembe véve az alkalmazott technológiát, a tevékenység jellegét. Ennek során figyelembe vehetők az önköltségszámítás rendjéről szóló 60/1988. /XII. 24./ PM rendelet előírásai, ezen előírások alkalmazása azonban az árképzésnél nem kötelező. Ebből adódóan lehetőség van a költségek egyszerűsített számbavételére is, aminek előnye lehet a kalkuláció egyszerűbb és gyorsabb elkészítése; ugyanakkor hátránya, hogy elmarad a tökéletes összhang a gazdálkodó ár-kialakítása és önköltségszámítása között.

Az élelmiszeripari termékek közül csak a tejipari termékek egy részére van ártámogatás; az élelmiszeripari termékek fogyasztói árában számolni kell az általános forgalmi adó előírt mértékével; élvezeti cikkeknel ezenfelül fogyasztási adó is érvényesül - központi előírások szerint - a fogyasztói árakban.

Az előzőekben leírtak figyelembevételével az élelmiszeripar egyes szakágazataiban az árképzésnél a következő sajátosságokat célszerű figyelembe venni.

7.1. A husiparban érvényesülő sajátosságok:

A husiparban a közvetlen anyagköltség teszi ki a termelés során felmerülő költségek döntő hányadát. Ebből adódóan egyszerűsített kalkuláció is alkalmas lehet az árak költségszámításáról történő megalapozásához.

A kalkuláció sémája: - a közvetlen anyagköltség
- a feldolgozási költség
- teljes önköltség
- nyereség
- kalkulált termelői ár;

ahol a feldolgozási költség az anyagköltségen kívüli összes egyéb közvetlen és közvetett költséget magába foglalja. A feldolgozási költséget differenciáltan - a termék készültési fokával növekvő mértékben - célszerű megállapítani.

A szokásos kalkulációs egység: a termék.

A közvetlen anyagköltség meghatározásánál: a vásárolt anyagok felhasználását tényleges beszerzési értékben /import hus felhasználásánál a bekerülési áron számított értékben/; a saját előállítású és tovább felhasznált anyagokat tényleges közvetlen anyagköltségen terhelik a kalkulációs egységre.

A kalkulációs egységre közvetlenül el nem számolt anyagköltségen kívül felmerülő valamennyi termelési költség fel nem osztott költséget képez. Ezek közül - az analitikus nyilvántartás alapján - el kell különíteni a husipari tevékenységen kívüli tevékenységek fel nem osztott költségeit. Az elkülönítés után fennmaradó költségek a husipari tevékenység keretén belül előállított termékekre a közvetlen anyagköltséget korrigáló egyenértékszámok alapján /az egyenértékszámok figyelembe veszik a termékek feldolgozását jellemző bér- és eszközigenyességet/ pótlékoló eljárással kerülhetnek felosztásra.

A husipari termékek után árkiegészítés nem vehető igénybe és fogyasztási adót sem kell fizetni.

A husipari termékekre megállapított általános forgalmi adó 0 %; ily módon a termelői ár és fogyasztó ár kapcsolatát a forgalmi út figyelembevételével érvényesíthető művi, nagykereskedelmi és kiskereskedelmi árresek határozzák meg. Az egyszerűsített kalkulációs módszert a Példatár számszerű adatokon keresztül szemlélteti. A husipari áralkalmazás sajátos esete jelentkezik a kényszervágásoknál.

Kényszervágás - a sérült vagy az elhullás közeli veszélyétől fenyegetett - egy-egy beteg állatnak abból a célból történő sürgős elvéreztetése, hogy az állat ne hulljon el, illetőleg husa a betegség súlyosbodása miatt fogyasztásra alkalmatlanná ne váljék. A kényszervágással egyenlő elbirálás alá esik a baleset miatt azonnal elvéreztetett és kizsigerelt állat is.

A kényszervágott állatért az átadó részére az állatból kinyert /kitermelt/ és értékesített termékek árbevételének a kényszervágással kapcsolatban felmerült költségekkel csökkentett összegét szokták kifizetni. A vágóhidra történő beszállításáért fuvartérítést nem adnak.

Az árbevételeben figyelembe vett tételek:

- A fogyasztói forgalomba kerülő termékekért az értékesítés helyén és időpontjában érvényes fogyasztói áron elért tényleges bevétel.
- A továbbfeldolgozásra került, fogyasztásra feltétlenül alkalmas hus- és fehéráru fogyasztói áron elszámolt értéke.
- A csökkent tápláló és élvezeti értékű termékekénél a fogyasztásra feltétlenül alkalmas termékek fogyasztói árának a minősítés arányában csökkentett értéke.
- A párolásra, fűzésre utalt, illetve a párolt husok tényleges, a felhasználhatóság figyelembevételével kialakított áron számított értéke; illetve az egyéb termékekért /pl. bőr/ az átvevő által ténylegesen fizetett érték.

Az átadó terhére elszámolható költségek:

- A vágási díj, amely állatfajtától függően differenciált.
- Szállítási költség, ha a szállításról a helyi önkormányzat intézkedik.
- Husvizsgálati díj, a mindenkor érvényes díjszabás szerint.
- Kimérési díj, a szakmában szokásosan alkalmazott /átlagos/ kiskereskedelmi árrés figyelembevételével.
- Tárolási-, hűtési- és kezelési költség, a vágóhid díjtételei szerint /mértéke általában nem éri el az árbevétel 4 %-át/.

7.2. Az állatifehérje takarmányok előállításánál érvényesülő sajátosságok:

Az állatifehérje takarmányok költségeinek kalkulálása során:

- A közvetlen anyagköltségek között a zsiros anyagokat /mint alapanyagot/ a huslisztre és az ipari zsir termelésre a mindenkori technológiai szint figyelembevételével - jelenleg 71:29 % arányban - kell terhelni.

Az ipari zsir anyagköltségében az ugynevezett zsiros alapanyag 29 %-át és a gyűjtött zsir tényleges beszerzési áron vett értékét lehet elszámolni.

A huslisztnél a beltartalom eltérő, ezért az e termékre jutó alapanyagköltséget 50 %-os beltartalmi értékű huslisztra kell megállapítani; majd egyenértékszámok alapján kell felosztani a magasabb és az alacsonyabb nyersfehérjét tartalmazó huslisztekre, egyéb takarmányokra.

- Az üzemi általános költségek - az alaptevékenységen belül - a termékekre a fehérje egyenértékszámok alapján kerülnek felosztásra. A termékösszetétel 10 %-ot meghaladó összetétel változása esetén a fehérje egyenértékeket célszerű felülvizsgálni.

7.3. A baromfiiparban érvényesülő sajátosságok:

A baromfiiparban szokásos kalkulációs egységek:

- A baromfi-, a nyul- és a galambfeldolgozásnál a termékcsoporthoz;
- a tojás, a toll és egyéb termékek esetén a termék.

A termékcsoporthoz /vezérgyártmányos/ kalkuláció esetén a költségeket egyenértékszámok alapján lehet az egyes termékekre terhelni.

Üzemi általános költség címén a felvásárlási közvetett költség /melynek vetítési alapja a felvásárlási élősúly/ és a baromfiüzemek általános költsége /vetítési alapja a bruttó anyagköltség/ vehető figyelembe.

Értékesítési különköltségként az egyedi csomagolóanyag-költségek kerülnek elszámolásra; az értékesítési viszonylatok szerinti és azon belül az egyes konkrét termékekhez történő

tényleges felhasználásnak és tényleges beszerzési árnak megfelelően.

A baromfiiparban rendszeresen állítanak elő "párhuzamos termékeket"; ezek megtérülését az érvényesíthető termelői áron kell figyelembe venni a kalkulációkban.

A baromfiipar árkialakítását a Példatár számszerűen, egy konkrét termékre vonatkozó példán keresztül szemlélteti.

7.4. A tejiparban érvényesülő sajátosságok:

A tejiparban szokásos kalkulációs egység:

- az alaptevékenység esetén kiserelési egységenként és értékesítési irányonként részletezett termék, illetve szolgáltatás;
- az alaptevékenységen kívüli tevékenységek esetében tevékenység.

A nyers- és alapanyagköltséget a következő bontás szerint szokás részletezni:

- alapanyag saját felvásárlásból,
- alapanyagként felhasznált melléktermék,
- vásárolt alapanyag,
- saját termelésből továbbfelhasználás.

Sajátosság, hogy a tejtermékeket a helyi csarnokokban is értékesíteni szokták, ezért a felvásárlási költségeket két lépésben, a felhasznált mennyiség, illetve az alapanyaghoz felhasznált tej folyadéka alapján osztják fel termékekre.

Alapanyag fuvarköltsége címén számolnák el a társvállalattól vásárolt és a vállalat üzemei között mozgatott alapanyagok szállítási és rakodási költségét. Csak azokra a termékekre

osztják fel, amelyek érdekében a szállítás történt. A szokásos vetítési alap: tejszállításnál a szállított hektoliter, félkésztermék szállításnál a mozgatott /100 kg-ban kifejezett/ súly.

Gyártási külön költségként kell elszámolni a Camembert sajt termeléshez használt speciális berendezés költségét.

A ténylegesen felmerülő energiaköltségeket műszaki-gazdasági paraméterek alapján kimunkált egyenértékszámok szerint, a hűtőházi költségeket a termelt mennyiség alapján lehet, illetve szokás termékre, illetve kalkulációs egységre felosztani. Az értékcsökkenés az üzemeltetéssel közvetlenül összefüggő épületek, gépek, berendezések után vehető figyelembe. Termékekre történő felosztásakor az üzemi általános költségek vetítési alapjával azonos vetítési alapokat célszerű alkalmazni.

Az üzemi általános költség termékekre történő felosztását naturális mennyiségek alapján szokták végezni. A felosztás során használt vetítési alapok lehetnek:

- a felhasznált tej folyadéka,
- kiszerezéshez felhasznált anyagok mennyisége,
- félkész termékből készült termék mennyisége,
- felhasznált melléktermékek mennyisége,
- tejpor oldásához felhasznált víz mennyisége,
- a termék jellegét befolyásoló segédanyag mennyisége.

Nem lehet az üzemi általános költségnél vetítési alapként figyelembe venni a tej zsirját, valamint a csarnoki tej és a csarnoktól társvállalatnak értékesített tej mennyiségét.

A telepi és vállalati általános költségek a nettó termelés szűkitett önköltsége alapján, pótlékoló eljárással kerülnek

felosztásra úgy, hogy a társvállalatoknak értékesített tejszir szükitett önköltségét a vetítési alapból le kell vonni.

Az 1989. évi LI. törvény alapján egyes tejtermékekre fogyasztói árkiegészítés vehető igénybe. Ezeknek jelenlegi mértéke:

- fogyasztói tehéntej /a tartós tej kivételével/ 2,50 Ft/l,
- vaj 57,00 Ft/kg,
- étkezési tehénturó 18,80 Ft/kg.

A tejtermékekre megállapított általános forgalmi adó mértéke 0 %.

A tejiparban szokásos kalkulációkészítést - számszerű példán bemutatva - a Példatár szemlélteti.

7.5. A konzerviparban érvényesülő sajátosságok:

A közvetlen anyagköltségen belül külön tételként számolják el a zöldség-gyümölcsfélék termeltetési költségét, melynek felosztása elsődlegesen a szerződött terület arányában, majd az így nyersanyagfajtákra lebontott költséget a felhasznált mennyiség arányában terhelik a kalkulációs egységre.

Külön tételként veszik számításba a zöldség-gyümölcsfélék beszerzésével kapcsolatos fuvarköltséget, amelyet ugyancsak a tényleges mennyiség felhasználásának arányában osztják fel kalkulációs egységre.

A zöldség-gyümölcs előfeldolgozásával kapcsolatos költségeket, a nyersanyag bérhűtési költségeit, a fűszerpaprika-minősítés díját, a diabetikus készítmények többletráfordításait gyártási különköltségként kalkulálják.

A Példatár számszerűen is szemlélteti a konzervipar szokásos kalkulációját.

7.6. A hűtőiparban érvényesülő sajátosságok:

A kalkuláció az általánosan alkalmazott költségtényezőkből épül fel. Az üzemi általános költségeket tevékenységi körönként állapítják meg és naturális mutatók alapján /gyorsfagyasztott árutermelés mennyisége, liofilizált termékek, műjéggyártás, hűtőházi szolgáltatás bontásban/ osztják szét a főtevékenységekre. A főtevékenységeket terhelő összes üzemi általános költséget a nettó termelés arányában, egyenérték-számokkal előbb termékcsoportokra, majd kiszerezési csoportokra osztják szét. A vállalati általános költségeket a költségviselő képesség elve szerint osztják fel termékekre, általában az összes közvetlen költség után számított pótlékkulcs szerint.

7.7. A gabonafeldolgozó /malom/- iparban érvényesülő sajátosságok:

A malomiparban szokásos a kenyérgabona és a liszt cseréje; azaz a termelőknek lehetőségük van arra, hogy kenyérgabona átadása ellenében meghatározott összetételű és mennyiségű örleményt kaphassanak.

Két lehetőség van:

- vagy őrlési díj fizetése ellenében történik a csere,
- vagy az őrlési díjnak megfelelő mennyiségű örleménnyel csökkentve szolgálják ki a cserélőt /az őrlési díj mintegy negyed részét teszi ki az örölt kenyérgabonának/.

A malomiparban a segédüzemi költségeket naturális mutatók alapján /a javítóműhelyek és építőbrigádok költségeit az igénybe vett órák alapján, az erőtelepek költségeit a felhasznált gőz mennyisége alapján, a járművek költségeit a szállított mennyiség tonnakilométere alapján/, a feldolgozó üzemi költségeket a "felöntött" mennyiség alapján kialakított

egyenértékszámokkal, a készletező üzemi költségeket az üzemi mennyiségi adatok szerint, ugyancsak egyenértékszámos módszerrel osztják fel termékekre.

Speciális terület a takarmánytermelés, ahol a közvetlen anyagköltség ugynevezett receptura szerinti összeállításnak megfelelően kerül számbavételre; míg a feldolgozási költség bruttó fedezet formájában; azaz egyszerűsített kalkulációt szokás készíteni.

Az egyszerűsített kalkulációt a Példatár számadatokkal szemlélteti.

7.8. A sütő és tésztaiparban érvényesülő sajátosságok:

A sütő- és tésztaiparban az árkialakítás az általános szabályok szerint történik. Ezen termékekre az általános forgalmi adó mértéke 25 %, kivéve:

- a kenyér,
- a vizes-, tejestésztából készült és kenyér jellegű péksütemény,
- a száraztészta,
- a diétás és diétát kiegészítő sütőipari termékek.

A felsorolt kivételek esetén az előírt ÁFA mértéke: 0 %.

Az ajánlott fogyasztói árak kialakításának szokásos módját a Példatár mutatja be.

7.9. A cukoriparban érvényesülő sajátosságok:

A cukoriparban általában használt kalkulációs egységek:

- a cukortermelési főtevékenységnél /nyerscukor, normál kristálycukor, finomított kristálycukor előállítás/: a termékcsoport /a termékcsoporra elszámolt, csomagolási költség nélküli összes költséget - kalkulációs tényezőnként - egyenértékszámok alapján terhelik az egyes termékekre/;
- cukorörlésnél, előrecsomagolásnál és cukorpréselésnél: a technológiai folyamat;
- a mezőgazdasági termelésnél: a tevékenység;
- a saját vállalkozásban végzett beruházásnál: egyedi a megválasztás.

A cukorgyártás során keletkezett melléktermékek: a répaszelet és a melasz; a közvetlen anyagköltség meghatározásánál ezeket alapanyagköltséget csökkentő tényezőként figyelembe kell venni.

Az üzemi általános költségek közül az állóeszközfenntartási, üzemeltetési költségeket és az értékcsökkenési leírást kielméve, egyéb közvetlenül elszámolható költségként szokták általában a kalkulációkban figyelembe venni.

A cukorféleségek kalkulációjában figyelembe vehető selejtvesztés: a visszaolvasztásból nyert és a raktározás során szennyeződött cukor átdolgozási költsége.

A cukor értékesítésével kapcsolatos teljes fuvarköltséget külön soron, cukorfuvar címén kalkulálják az árban.

A cukortermelés a cukorrépa betakarításhoz igazódó szakaszos kampányjellegű tevékenység. Ebből adódóan a cukorgyártásnál a gazdasági év jelentősen eltér a naptári évtől. A kalkuláció készítésénél a naptári év állandó és fel nem osztott költségeit a kampányidőszakban termelt termékmennyiségre kell figyelembe venni.

7.10. Az édesiparban érvényesülő sajátosságok:

Az édesipar jellegzetessége, hogy jelentős mennyiségű import anyagot /kakaóbab, kávé, arachis stb./ használ fel gyártmányaihoz. Az import anyagokat az import bekerülési áron kell figyelembe venni a kalkuláció készítésénél.

Vállalkozói díjként a kalkuláció készítésénél külön sorban szokás figyelembe venni a kisserelési bér munkadíjakat /a felmerülés alapján/, amelyeket a bér munkában bérkisserelést /csomagolást/ végző vállalkozóknak tevékenységükért fizetnek. Az édesipari termékekre megállapított általános forgalmi adó mértéke: 25 %.

7.11. A növényolajiparban érvényesülő sajátosságok:

A növényolajipar közvetlen költségként számolja el az energiát, valamint a gépköltséget /amortizációt/; a közvetett költségeket összevontan, a közvetlen összes költségre vetítve osztja fel termékekre.

A saját termelésű energia előállításához felhasználják a növényolajgyártás során nyert "maghéjat". A maghéjat a főtermelésnél megtérülésként, az energiaköltség meghatározásánál energiahordozóként, de mindkét esetben azonos áron kell figyelembe venni.

Az exportértékesítésnél felmerülő értékesítési költségek: az exporttal kapcsolatos bizományi díj; a határig felmerülő fuvar költség, mérlegelési, minőségvizsgálati és tartálybérleti díjak stb. Az export értékesítés költségeként elszámolásra kerülő tartálybérleti díj - az exportált növényolajok mennyiségére vetítve - sulyarányosan kerül felosztásra.

A növényolajipari termékekre megállapított általános forgalmi adó mértéke: 0 %.

A napraforgó étolaj és a margarin tervezett áremeléseit előzetesen be kell jelenteni a Gazdasági Versenyhivatalhoz..

7.12. A szesz és keményítőiparban érvényesülő sajátosságok:

Termékcsoportos kalkuláció esetén a konkrét termékre jutó anyagköltség a szeszésitaloknál recepturák, a keményítőipari termékeknél egyenérték-számok alapján kerül meghatározásra.

Egyéb közvetlen költség címén kalkulálják az üzemi általános költségek köréből kiemelt vásárolt energiát, illetve a saját termelésű energiára jutó közvetlen anyagot, bért és járulékait.

Az üzemi általános költségek felosztási alapja a szeszésital gyártásnál jellemzően a közvetlen bérköltség; egyéb tevékenységeknél egyenértékszámokkal korrigált termékmennyiségek alapján történik a felosztás a kalkulációs egységekre. A szeszgyártási termékek és szeszésitalok után fogyasztási adót kell fizetni.

A szesz- és keményítőgyártási termékek általános forgalmi adójának mértéke 25 %, kivéve a szeszipari takarmányt, melynél az ÁFA mértéke 0 %.

A Példatár számszerű adatokkal szemlélteti a szeszipari kalkuláció készítését.

7.13. A boriparban érvényesülő sajátosságok:

Tevékenységi körönként kerül megállapításra a közvetlenül el nem számolható üzemi általános költség. Ide tartozik: a segédüzemi, a hordós pincék, a palackozási, a pezsgő termelési és az üdítőital gyártási általános költség.

Az üzemi általános költségek között a hordós pincék költségei között számolják el a pincék közötti hordós-bor fuvar, a tranzit fuvar, valamint a tartálykocsik üzemeltetésével kapcsolatban felmerült költségek összegét.

A hordós pincék, a palackozási, a pezsgő termelési és az üdítőital gyártási általános költségeket természetes mértékegységek alapján - a minőségi és a készültségi fok szerint differenciált egyenértékszámokkal - terhelik a termékekre.

A vállalati általános költségek közül kiemeléseket szoktak alkalmazni /pl. a "Márka" üdítőital és ásványviz, export bor-reklám és propaganda költsége stb./. A kiemelt költségek összegét csak azokra a termékekre terhelik, amelyek miatt felmerültek. Ez a gyakorlat nem más, mint a költségdifferenciálás speciális formája.

A boripari termékek után fogyasztási adót kell fizetni. Az általános forgalmi adó mértéke 25 %.

A boriparban szokásos egyszerűsített kalkuláció készítése is, ahol az anyagköltségen és vállalati általános költségen kívüli összes egyéb költség összevontan kerülhet számításbavételre, hordós, illetve palackozási költségként.

Az egyszerűsített kalkuláció készítést a Példatár számszerű példán keresztül is bemutatja.

7.14. A söriparban érvényesülő sajátosságok:

A söriparban jellemzően fázis-kalkulációkat szoktak készíteni /árpa, maláta, főzött sör, hordós sör és palackozott készsör a szokásos fázisok/.

A söriparban gyártási külön költségként számolják el a termékek készárumintáit, a palackok törését /a különböző ürtartalmu palackokba töltés arányában/, a bérpalackozásért kifizetett bérfejtési költséget.

A söriparban szokásos főüzemek: malátaüzem, kukoricadaráló, sörtörkölyszáritás, félkész sörök, sörszűrés, tanksörfejtés, hordófejtés, tankfejtés, palackfejtés. A felmerülő főüzemi költségeket műszaki-gazdasági paraméterek alapján kialakított egyenértékszámok és mennyiségek alapján terhelhetik a kalkulációs egységekre.

A fejtett sör után fogyasztási adót kell fizetni. Az általános forgalmi adó mértéke 25 %.

A fáziskalkulációs módszert a Példatár számszerűen is bemutatja.

7.15. Az ásványviz-, szikviz- és üdítőiparban érvényesülő sajátosságok:

Az üdítőiparban szokás alkalmazni mind a szesziparban alkalmazott részletesebb, mind a boriparban alkalmazott egyszerűsített kalkulációt is; mindig a célnak megfelelőbb kalkulá-

ciós módszert kell választani. Ezen termékek után az általános forgalmi adó mértéke 25 %.

7.16. A dohányiparban érvényesülő sajátosságok:

A dohányipari termékek árképzése két szakaszból áll.

Első lépésben a nyersdohányból gyártásra alkalmas, fermentált dohány előállítás költségeinek számbavétele történik meg; majd második lépésben a fermentált dohányalapanyagból a késztermék /cigaretta, szivar/ gyártás költségeinek a számbavétele.

Gyártási különköltséget és értékesítési különköltséget csak a gyártó ágazatban előállított termékeknél indokolt elszámolni /a fermentáló ágazatban ilyen költségek nem merültek fel/.

Az üzemi általános költségeket két részre bontva veszik általában számításba. A közvetlenül el nem számolt gépköltségeket a gépóra szükséglet figyelembevételével, az egyéb üzemi általános költségeket pedig a felhasznált anyagmenyiség alapján szokás a termékekre terhelni.

A dohányipari termékek élvezeti cikkek, ezért utánuk fogyasztási adót kell fizetni. Az általános forgalmi adó mértéke 25 %.

A dohányiparban szokásos kalkulációt a Példatár részletebben /számszerű példával/ mutatja be.

8. Az építési, szerelési és kapcsolódó munkák árkialakítása

8.1. Az építőipar ágazati sajátosságai árképzés szempontjából:

Az építőipar tevékenysége az építés-szerelés. Minden olyan munka, ami valamely építmény állagát érinti, az építési-szerelési munkának tekintendő.

Az építési-szerelési tevékenység végzésének több olyan sajátossága van, amit az építőipari árképzésnél és áralkalmazásnál - mint speciális szempontokat - figyelembe kell venni. Ilyen sajátosságok például a következők:

- Az építési-szerelési tevékenységet a megrendelő által mindenkor kijelölt helyszínen /építési területen/ kell végezni. Ez szükségessé teszi az anyagok, a szerszámok és a gépek, valamint a dolgozók gyakran változó építési munkahelyekre történő szállítását és a munkahelyen történő ideiglenes berendezkedést. Nagyon jelentős a tevékenység fuvarigénye.
- A kivitelező /az építési-szerelési tevékenységet végző/ által megvalósítandó építési feladatot a megrendelő /vagy megbízottja, a tervező/ határozza meg, ennek következtében az építmények általában egyedi termékek - még azonos funkció, terjedelem és technológia esetében is -, mint-hogy különböznek egymástól a geológiai, tájolási és időjárési okokból.
- Az építmények változatosan összetett műszaki alkotások, amelyeket /és a létrehozásukhoz szükséges épületszerkezeteket is/ kellő körültekintéssel meg kell tervezni. Az

épitmények műszaki terveinek elkészítésével párhuzamosan műszaki előkalkulációval történik az épitmény gazdasági megtervezése, az épitőipari költségvetés elkészítése.

- Az épitkezésnél felhasználásra kerülő épitőelemek, épitőanyagok megválasztása jelentősen befolyásolja mind az épitkezés költségét, mind a kész épitmény használatának költségeit. Például a hagyományosnál előnyösebb hőtartóképeségű falazó és habarcsanyagok, korszerű hőszigetelő megoldások, a hőtakarékos nyílászárók révén jelentős energiamegtakarítás érhető el. Ez együttjár az épitmény egyszeri megvalósítási költségeinek emelkedésével, de a folyamatos használatuk költségei csökkennek.

- Az egyes épitmények műszakilag igen bonyolult alkotások, ezért közvetlenül a műszaki dokumentáció alapján nem állapítható meg az árak. Ahogy az épitmények egyes részekből /szerkezetekből/ állnak, úgy az árakat is az egyes szerkezetek áraiból /a tételek anyagköltségéből és díjából/ kiindulva kell /illetve lehet/ meghatározni.

Kalkulációs /munka/ tétel alatt az egyetlen mértékegységgel / m^3 , m^2 , m, db, to, stb./ kifejezhető szerkezetek, szerkezeti elemek, vagy munkafolyamatok értendők:

- A kalkulációs /munka/ tétel anyagköltsége meghatározható: a szerkezet egységnyi mennyiségének előállításához műszakilag indokolt és anyagfajtánként részletezett anyagmennyiség, valamint a fuvarozási és rakodási költséget is magában foglaló anyagárak szorzataként.
- A kalkulációs /munka/ tétel épitési-szerelési díja meghatározható: a szerkezet egységnyi mennyiségének előállításához műszakilag szükséges munkaórának az óraköltséggel, a gépórának a műszakóra költséggel való szorzatából, az így

adódó vetítési alapot növelve az építésvezetőségi általános költséggel.

Az építmények árának a kiszámítása során tehát első lépésként meg kell állapítani a különböző tételek anyagköltségének és díjának az építményt alkotó szerkezetek mennyisége figyelembevételével számítható értékét; majd azt az építés egyedi jellege miatt - megállapodás szerint - az ugynevezett járulékos költségekkel, a költségvetés készítése során, pótlékolni kell. Természetesen az építőiparban sem kötelező /nem hatósági előírás/ a kalkuláció /költségvetés/ készítése; az építési-szerelési munka ára meghatározható egyszerűsített kalkulációval, vagy kalkuláció készítés nélkül is egy összegben, ha mindkét fél /a kivitelezésre vállalkozó és az építtető/ vállalja az ezzel járó kockázatot. Tekintve azonban az építési-szerelési munkák viszonylag nagy értékére, az ármeghatározással járó kockázat is nagy. Ezért általában az érdekelt felek abban állapodnak meg, hogy az ármeghatározás /és megállapodás/ költségvetésen alapuljon.

Az építőiparban általában kétoszlopos költségvetéseket szokás készíteni, ahol az egyik oszlopban az anyagköltség, a másik oszlopban az építési díj /a saját fázisu tevékenység ellenértéke/ szerepel; s az anyag értéke után nyereséggel nem kalkulálnak.

Az építőiparban széles körben elterjedt a versenytárgyalás alapján történő ármegállapodás is. Ez esetben a versenytárgyalást kiíró határozza meg, hogy a pályázóknak kell-e /és milyen részletzettségű/ költségvetést készíteni. Ha valós piaci verseny van, akkor a versenytárgyalás keretében történő ármegállapodás kellő garanciát jelenthet a megrendelőnek /részletes költségvetés ismeretének hiányában is/ az ár kialakítás szempontjából.

A következőkben a részletes építési-szerelési költségvetés készítés leglényegesebb kérdéseinek ismertetésére kerül sor; minthogy ezek ismeretében már tetszőleges részletezettségű kalkuláció készíthető, a mindenkori igényeknek megfelelően.

Az építőipari költségvetés sémája:

A./ A tételek anyagköltségének és építési-szerelési díjának meghatározása:

I. Anyagköltség	II. Díj
a., közvetlen anyagköltség	a., bérköltség
b., fuvarozási és rakodási költség	b., gépköltség
c., anyagköltség /a+b/	c., vetítési alap /a+b/
	d., építésvezetőségi általános költség
	e., építési-szerelési díj /c+d/
	f., minőség miatti csökkentés
	g., osztályos építési-szerelési díj /e-f/

B./ Az építmény egészét alkotó összes tétel anyagköltségének és építési-szerelési díjának összesítése $\sum I/c + II/g$

C./ Járulékos költségek meghatározása:

- a., különleges körülmények miatt keletkező többletköltségek
- b., pót- és tervmódosításos munkák felára
- c., árkülönbözetek
- d., anyagigazgatási költség
- e., bruttó fedezet

- f., tartalékkeret
- g., költségtérítések

D./ Az anyagköltség, az építési-szerelési díj és a járulékos költségek összesítésével az építési-szerelési munka árának a meghatározása /B+C/,

Az egyes kalkulációs tényezőkkel kapcsolatban a következő építőipari sajátosságokat kell megemlíteni:

A közvetlen anyagköltség:

A közvetlen anyagköltségnél figyelembe veendő és figyelembe nem vehető anyagköltségek körét "Az ár- és piacsabályozás rendszere 1990-ben című kézikönyv az általános kalkulációs séma ismertetését követően a könyv 86-87. oldalán részletesen ismerteti az építőiparra vonatkozóan.

Az egyes szerkezetek egységnyi mennyiségéhez elszámolható anyagok megnevezését és mennyiségét vállalati normák, részletrajz, szabásjegyzék vagy műhelyrajz alapján, a műszakilag indokolt mérték figyelembevételével kell meghatározni. Ellenőrzés céljából, orientáló jelleggel felhasználhatók az árképzési kiadványokban közzétett normák.

Az építési segédszerkezeteknél /zsaluzat, állványzat, duccolat/ anyagköltségként a szükséges anyagok elhasználódási költségét kell figyelembe venni. A segédszerkezetek egyszeri megépítéséhez szükséges és a használat során elhasználódó anyagnorma értékeket tört alakban szokás kifejezni. A számlálóban szereplő anyagmennyiségek az egyszeri beépítés és elbontás során elhasználódó /szabási, faragási, bontási, stb. veszteség/ mennyiséget, a nevezőben közölt értékek pedig a segédszerkezetek egyszeri kivitelezéséhez szükséges anyagmennyiséget jelzik.

Az anyagköltséget általában meghatározott időpontban érvényes utánpótlási anyagár figyelembevételével kell meghatározni. Nagyobb terjedelmű építési-szerelési munkák esetén ezt az időpontot a helyszini bejárásról felvett jegyzőkönyvben határozzák meg. Az utánpótlási árak meghatározásánál a rendszeresen fizetendő felárakat, illetve kapott engedményeket /minőség, mennyiség, stb. miatt/ figyelembe kell venni.

Ha az építési-szerelési munkát használt anyag felhasználásával valósítják meg, az anyagköltséget ugyanugy határozzák meg, mintha az építmény új anyagból készülne. A használt és az új anyag értéke közötti különbözetet a felek megegyezéssel határozzák meg /a használt anyag felhasználása esetén jelentkező költségfelmerülési többletek számításba vételével/ és ezt az építmény bruttó összegéből visszatérítésként levonják.

A megrendelő által rendelkezésre bocsátott anyag esetén az elszámolást ugyanugy szokás elkészíteni, mintha minden anyagot a vállalkozó adott volna. A megrendelőtől az építkezés helyszínén térítésmentesen átvett anyagot a számlázáskor érvényes utánpótlási áron értékelve és 1 %-kal növelt összegben szokták a költségvetés bruttó összegéből levonni.

A fuvarozási és rakodási költség:

Fuvarozási és rakodási költségként kell előíranyozni a munkatétel kivitelezéséhez szükséges közvetlen anyagoknak a termelőhelyről, a feladóállomásról a munkahelyi depóniáig - szükség szerint a központi telepen vagy közbelső depónián keresztül - történő továbbításának, valamint a föld, bontási anyag- és törmelék szállításának költségeit.

A fuvarozási és rakodási költségek körébe tartoznak a fuvardíjak és azok mellékköltségei, valamint a rakodási és depóniaképzési költségek.

A fuvarozási és rakodási költségeket általában a helyszini bejárású jegyzőkönyvben rögzített kiindulási adatok /anyagok beszerzési helye, leadóállomás és annak fogadóképessége, fuvarozási távolság, fuvarozási mód, stb./ alapján állapítják meg.

A fuvarozási és rakodási költséget általában az anyagnak a beszerzés helyétől közvetlenül az építési munkahelyre történő közvetlen szállítás feltételezésével számítják ki.

A nagy fajlagos fuvarigényű /szokásosan "F"-fel jelölt/ anyagok fuvarozási és rakodási költségét a következő esetekben lehet a központi telepen /közbenső depónián/ keresztül történő szállítás feltételezésével meghatározni:

- ha az építési munkahely adottságai miatt az anyagok folyamatos fogadásához és tárolásához a megrendelő megfelelő tárolóteret az építési munkahelyen nem biztosít,
- ha az anyag vasuton a kivitelező iparvágánnyal ellátott központi /vállalati, főépítésvezetőségi/ telepére érkezik, feltéve, hogy a telep és az építési munkahely azonos helység /város, község/ területén van,
- annál az anyagnál, melyből a szóbanforgó munkához szükséges mennyiség anyagfajtánként a nagyfogyasztói súlyhatárt nem éri el. /A nagyfogyasztói súlyhatárt általában az anyagárjegyzékek tartalmazzák; általában vasuti szállítás esetén 20 tonnát, közuti szállításnál 5 tonnát lehet ilyen határnak tekinteni./

A fajlagosan kis fuvar költségű anyagok fuvarozási és rakodási költségét egy összegben, összevont szállítási költségként is figyelembe lehet venni a kalkuláció készítésénél, ha az érdekelt felek egyetértenek.

A bérköltség:

Bérköltség a munkatétel kiirási szövegében meghatározott szerkezet vagy munka megvalósításához szükséges élőmunka költsége, amely az alpbért, a kiegészítő fizetéseket, a bérpótlékokat /az építési munkahely eseti, különleges körülményei miatt járó bérpótlékok kivételével/, az előzőek után fizetendő társadalombiztosítási járulékot foglalja magában.

A bérköltség a műszakilag indokolt munkaidő és a munkának megfelelő szakmai óraköltség alapján állapítható meg:

- a műszakilag indokolt munkaidőszükséglet gazdálkodói munkaidőnormák alapján határozható meg. A munkaidőnormák a szabványban vagy műszaki előírásban előírt kivitelezéshez szükséges munkaműveletek időszükségeit és az elkerülhetetlen idővesztéseket tartalmazzák. A munkanormákat általában úgy állapítják meg, hogy 100 méter munkahelyi anyagmozgatási távolságig érvényesek; magukba foglalják a kivitelezés során keletkező törmelék összetakarításának és depóniába gyűjtésének, valamint a megelőző folyamatban létrehozott szerkezetek védőburkolásának az időszükségletét is;
- az óraköltség meghatározásánál a munkakörülmény és a képzettségi igény szerinti indokolt óraköltség növelhető az építési munkahely eseti, különleges körülményei miatt járó bérpótlékokkal /egészségügyi, egyéb veszélyességi, vízfolyásfeletti, stb./, valamint az ezek után fizetendő társadalombiztosítási járulékkal.

A gépköltség:

A gépköltség az építőipar egyik jellegzetes költségtényezője. Gépköltségként veszik figyelembe az építőiparban az építési-szerelési munka szerkezeteinek, szerkezeti elemeinek vagy munkarészeinek kivitelezéséhez és beépítéséhez szükséges /alkalmazott/ gépek műszakilag indokolt költségeit. A gépköltség:

- anyagjellegű költségekből /energia, üzem-, kenő- és segédanyag/,
- bérköltségből /gépkezelő és kíséző bére/,
- fuvarozási költségekből /gép oda és visszaszállítása/,
- rezsiköltségből /fenntartás és amortizáció/,
- egyéb költségekből /pl. a tulsulyos jármű engedélyezési díja/

álló összetett költség. A gépműszakóra-költség az egy órára jutó gépköltséget jelenti. A sinen járó gépek /pl. daru/ gépműszakóra költsége nem tartalmazza a sinpályához kapcsolódó /pályaépítés és bontás, stb./ költségeket.

A gépköltséget: - teljesítményarányosan, vagy
- fajlagosan, vagy
- időarányosan lehet meghatározni, mind a saját tulajdonu, mind a bérelt gépek vonatkozásában. A teljesítményarányos gépek költségét a szerkezet /munkatétel/ elszámolási egységére megállapított gépműszakidő szükséglet és a gépműszakóra költség szorzataként kell kiszámítani.

A gépműszakóra költség az üzemanyagköltség és a gépkezelő bérköltsége, valamint a gépár-arányos költség összegeként határozható meg.

Az üzemanyagköltséget /egy műszakórára/ az üzemanyagfogyasztás egy órára jutó költségének és a gépüzemidő /gépműszakidő/ kihasználási tényezőjének szorzataként lehet meghatározni.

A gépárányos költségek közé tartoznak: az amortizációs költség, a gépfenntartási költség és a géptelepítési költség. A gépárányos éves szintű költségek és az évi műszakórák hányadosa az egy műszakóra jutó gépárányos költség. A gépárányos költségeket a gép beszerzési értékének %-ában is ki szokták fejezni. Ez esetben:

$$\text{Az egy műszakóra jutó} \quad \text{gépárányos költség} \\ \text{gépárányos költség} = \frac{\text{A gép beszerzési értéke} \times \frac{\text{gépárányos költség}}{\% \text{-os kulcsa}}}{100 \times \text{évi gépműszakidő}}$$

A teljesítményarányos gépköltség meghatározást általában a következő gépeknél alkalmazzák: földmunka gépeknél; a víztenítés és a mélyalpozás gépeinél; a beton, vasbeton és habarcskészítés és bedolgozás gépeinél; a bitumenes pályaépítés, betonutépítés és autópálya építés gépeinél; a vasutépítés gépeinél; az alagut- és kéreg alatti vasutépítés gépeinél; az anyagmozgatás gépeinél; a szak- és szerelőipari munkák gépeinél; az energiatermelő és átalakító gépeknél.

A fajlagos gépköltségek tartalmazzák a gépekkel kapcsolatosan felmerülő valamennyi költséget, beleértve a darupálya építés, fenntartás és bontás költségeit is. Nem tartalmazzák a gépköltségek a gépkezelőn kívüli, gépet kiszolgáló munkaerő bérét és járulékait.

A fajlagos gépköltségeket differenciáltan határozzák meg építményfőcsoportokra /épitménycsoportokra/ ezen belül építési módok /pl. a lakóházaknál falazott és kisélemes, vasbetonvázas és blokkos, alagutzsálas, csuszózsálas, házgyári és paneles építési módok/ és szintszám /egyszintes, többszintes és közép magas/ szerint.

A fajlagos gépköltség elszámolási egysége:

- épületeknél: a beépített használati szintek bruttó alapterületének egy négyzetmétere;

- hidaknál: a pályaszerkezet teljes vízszintes vetületi területének /a gyalogjáró konzolokat és a hidfőkre, pillérekre felfekvő területeket is beleértve/ egy négyzetméterre.

A fajlagos gépköltségek alkalmazási lehetősége korlátozott. Például nem alkalmazhatók a fajlagos gépköltségek azokra az építményekre, melyeknek a teherhordó szerkezete vályogból vagy fából készül; amelyek magassága a 30 m-t meghaladja; az építmények bontási, fenntartási, átalakítási és javítási munkáira; az épületeken kívüli önálló kéményekre, stb.

Fajlagos gépköltségek állapíthatók meg általában az építmények felépítményi és befejező munkáinak a következő gépi műveleteire;

- betonkeverék belső mozgatása a monolit vasbeton teherhordó szerkezetekhez felvonóval, daruval;
- habarcskeverék belső mozgatása a falazó, vakoló és burkoló munkákhoz felvonóval, daruval;
- egyéb anyagok és előregyártott elemek, szerkezetek belső mozgatása a szállítószalaggal, felvonóval vagy daruval;
- hegesztés a könnyűszerkezetes és acélvázaz épületek vázszerkezeténél ivhegesztő dinamóval;
- hőérlelés az alagutzszerű vasbeton szerkezeteknél gőzfejlesztővel.

A fajlagos gépköltségeket a korábban kivitelezett építményeknél felmerült valós gépköltségekből lehet meghatározni és normajegyzékbe foglalni.

Az időarányos gépköltséget a géphasználati időtartam és a műszakóráköltség szorzataként kell meghatározni. A gépkihasználati időtartam mértékegysége a műszakóra, aminek mennyiségét az építéshelyi munkarend alapján lehet kiszámítani. A gép-

használati időtartam lehet folyamatos vagy szakaszos. Szakaszos a gép használati időtartam, ha a géppel végzendő műveletek közötti egy napot meghaladó állásidők lehetővé teszik a gépnek más építéshelyre történő áttelepítését /például betonszivattyu vagy autódaru esetén/. A géphasználati időtartam megállapításakor az első és utolsó művelet időpontja az irányadó. Az időtartamot folyamatos működésnél egész hétre, szakaszos működésnél egész napra szokták felkerekíteni /az üzembépes gép feladathiány miatti állásidejével a gépkihasználati idő nem csökkenthető/.

Az időarányos gépek tényleges használati időtartamát az építési naplóban rögzítik.

A gépkihasználati időtartam vagy valamely szervezési dokumentációból /ütemtervből/ előre meghatározható, vagy a helyszíni bejárás alkalmával előirányzatként megbecsülhető, vagy az építési napló bejegyzései alapján utólagosan határozható meg.

A gépköltség elszámolás alapján a felek megállapodhatnak. Ha a gépköltségben a felek előre megállapodnak /pl. a műszaki dokumentáció alapján/, akkor a megállapodás szerinti fix gépköltség érvényesíthető, függetlenül a ténylegesen alkalmazott géptől és annak használati időtartamától.

Nem alkalmazható az időarányos gépköltség:

- ha a gép költségei a költségvetési tételeken belül teljesítményarányosan megtérülnek /például az építéselőkészítő és alépitményi munkáknál; utak, vasutak, csővezetékek építésénél/;
- az olyan építmények felépitményi és befejező munkáinál, melyeknél a fajlagos gépköltségszámítást alkalmazzák;
- a gépek bérleti díjának megállapítására.

Az építésvezetőségi általános /rezsi/ költség:

Az építésvezetőségi általános költséget a bér- és gépköltség együttes összegének %-ában kifejezett pótlékkulccsal szokás számításbavenni; ahol a pótlékkulcsot a korábbi időszak tényköltségeinek korrekciója alapján lehet megállapítani.

Az építésvezetőségi /szerelésvezetőségi/ általános költség a munkahelyi irányítással kapcsolatban felmerülő személyi és dologi költségeket foglalja magában. Ide tartozik minden olyan, az építéshelyen felmerült költség, amelynek fedezetét a többi költségtényező nem tartalmazza.

Az építésvezetőségi általános költség a kivitelezésben közreműködő szervezetek pozíciójától függetlenül /vállalkozó vagy alvállalkozó, stb./ a következő költségekre nyújt fedezetet:

- az építésvezetőségi személyzet, a biztonsági és forgalomel-terelő őrök bére és ezek járulékai,
- a védőételek, védőitalok és tisztálkodószerek szolgáltatásával kapcsolatos költségek, a munkaruhák és védőöltözetek, egyéni védő- és közös biztonsági felszerelések és készülékek elhasználódási költségei,
- az építési munkahelyen lévő és a munka végzéséhez szükséges ideiglenes épületek és berendezések amortizációs, karbantartási és üzemeltetési költsége,
- az építési munkahely felvonulási területelőkészítésének /terepelőkészítés, legfeljebb 20 cm vastagságban végzett földmunka, felszíni vizelvezetés, tároló és munkateretek stabilizált padozata, vermek, szemétködrök/ költségei,
- a munkateretek és keverőtelepek karbantartásával, megvilágításával összefüggő költségek,
- a közvetlen anyagköltségnél és gépköltségnél fel nem sorolt rezsianyagok és fogyóeszközök költsége,

- a szerkezetekre, illetve munkákra /pl. szabványban/ kötelezően előírt mintavételek és vizsgálatok költségei /kivéve a költségtérítésként elszámolásra kerülőket/,
- a téli munkavégzés összes költsége.

A díj minőségtől függő csökkentése:

Az építési-szerelési munkák ára a szabványban /ennek hiányában a szerződésben, illetve a mellékletét képező műszaki leírásban/ meghatározottnak megfelelő minőségre vonatkozik. Ha az elvégzett építési-szerelési munka nem felel meg az előre meghatározott /vagy szakmában szokásos/ követelményeknek, akkor az építési-szerelési díjból a minőségi eltéréssel összhangban álló csökkentést kell alkalmazni.

A különleges körülmények miatt jelentkező többletköltség:

Az építőipari árképzésnél az építési-szerelési díjat az átlagos egységköltségek alapulvételével határozzák meg, ezért ezen díjak nem nyújtanak fedezetet a különleges körülmények miatt felmerülő többletköltségekre, azokat külön kell számításba venni a kalkuláció során.

A különleges körülmények miatti többletköltségeket "Az ár- és piacszabályozás rendszere 1990-ben" című kézikönyv a 99-105. oldalakon részletesen ismerteti.

A különleges körülmények miatt felmerülő többletköltséget a következők szerint lehet megállapítani:

- ha a többletköltség csak néhány költségvetési tétel kivitelezésével kapcsolatban merül fel, akkor módosított /"M"/ tételt lehet képezni,

- ha a különleges körülmények hatását segédszerkezettel, helyettesítő megoldással közömbösíteni lehet, akkor a megoldás költségeit tételesen célszerű előirányozni,
- az előre látható eseti különleges körülmény miatt jelentkező többletköltséget az építési naplóban rögzített és a megrendelő által elismert összegben lehet számításba venni,
- az előzőekben fel nem sorolt, tartósan érvényesülő különleges körülmények esetén az építmény összegére vetített pótlékkulcs alapján lehet a többletköltséget előirányozni.

A jogcím fennállását az építési naplóban folyamatosan rögzíteni kell, ugyanis annak megszűnte után pótlék már nem számítható fel /kivéve, ha az akadályoztatást előidéző körülményt a kivitelező - saját költsége terhére - szünteti meg/.

A többletköltségek összegét lehetőleg építményenként kell meghatározni. Ennek során figyelembe kell venni a konkrét esetben fennálló jogcimeket; ezek az építmény egészére, vagy egy részére, illetve a kivitelezés teljes vagy részleges időtartama alatt állnak fenn. Ezek a jogcimek a díj melyik tényezőjében /bérköltség, teljesítményarányos gépköltség, illetve az ezek után érvényesített építésvezetőségi általános költség/ okoznak olyan többletköltséget, mely más címen nem térül meg.

A várható többletköltségek helyes megállapítása érdekében a feleknek az építmény díjösszeget célszerű költségkivonattal tényezőkre bontani és a tervező bevonásával tételesen megállapítani a díj egyes költségtényezőiben várhatóan felmerülő többletköltségeket.

A pótl- és tervmódosításos munkák felára:

Abból a célból, hogy az eredeti tervdokumentációtól való eltérések miatt keletkező többletköltségek a vállalkozó részére megtérüljenek; továbbá, hogy a teljes és végleges tervdo-

kumentáció szolgáltatásában a megrendelő anyagilag is érdekelt legyen, a beruházási jellegű építkezéseknél a pótmunkák, valamint a tervmódosításokkal érintett munkák díjösszege után a vállalkozó felárat kérhet /köthet ki/ az építtetőtől. Természetesen nem kérhető felár azok után a tervmódosítások után, amelyeket a kivitelező kezdeményezett, kivéve ha a tervdokumentáció hibája tette azokat szükségessé.

Az árkülönbözetek:

Az építési-szerelési munka árképzése során felhasznált anyag utánpótlási árak a kivitelezés időtartama alatt változhatnak. Árkülönbözet alatt az árképzés szempontjából az anyagoknak a költségvetés készítése során figyelembe vett utánpótlási ára és a számlázás időpontjában érvényes utánpótlási ára közötti különbség értendő.

Az árkülönbözetekből eredő költségtöbbletek ellenértékét a költségvetésben árkockázati fedezettel lehet előirányozni. Az árkockázati fedezet mértékében /aminek havi mértékét a tételek anyagköltségének összegére vetítve szokták megadni/ az érdekelt feleknek kell megállapodni.

Az árkockázati fedezet vetítési alapjából a tájékoztató áras tételek anyagköltségét le kell vonni, minthogy ezeknél az árkülönbözet rendezése tételes elszámolás alapján történik. Az árkockázati fedezetet a helyszíni bejárás jegyzőkönyvben rögzített időpont és a szerződésben meghatározott teljesítési időpont között eltelt időszak alapján lehet meghatározni.

Az anyagárkülönbözetet a felek megegyezésüktől függően

- vagy az előirányzott árkockázati fedezet időarányos részével,
- vagy a közvetlen anyagokra vonatkozó tételes elszámolással érvényesíthetik.

Nem indokolt árkülönbözet felszámítása

- a vállalkozó érdekkörében felmerült okból keletkezett késedelem időtartamára,
- olyan munkáknál, amelyekre a vállalkozó előleget vett igénybe.

Az anyagigazgatási költség:

Az anyagigazgatási költség elszámolható mértékében /amit az árkülönbözettel módosított anyagköltség százalékában szoktak meghatározni/ az érdekelt feleknek kell megállapodni. Az anyagigazgatási költségek a következők:

- a vállalkozó központjában, központi és elosztó /főépítésvezetőségi, regionális/ raktáraiban és anyagtelepein készletgazdálkodással /beszerzéssel, raktározással és nyilvántartással/ foglalkoztatottak összes bérköltsége /alaphér, egyéb bér, mindezek járulékai, beleértve a kiegészítő fizetéseket, bérpótlékokat és a mindezek után fizetendő társadalombiztosítási járulékot/;
- a központi és elosztóraktárak, anyagtelepek állóeszközeinek /épületek, gépek, berendezések/ értékcsökkenési leírása, állóeszközfenntartási és üzemeltetési költségei, bérleti díja;
- a készletek átvételével kapcsolatos költségek;
- a központi és elosztóraktárak belső szállításának költségei, ideértve a központi és elosztóraktárak közötti szállítási költségeket /a külön elszámolható fuvarozási és rakodási költségek kivételével/;
- az idegen és saját göngyölegek javítási, karbantartási és kiselejtezési költségei, a göngyöleghasználati díjak;
- az anyagok átvételével kapcsolatos minőségi vizsgálatok, áruminták költségei;

- a raktárak és készletek vagyonbiztosításával kapcsolatos biztosítási díja, stb.

A bruttó fedezet:

Az építmények árában - gazdaságosan végzett építési-szerelési munka esetén - meg kell térülniük azoknak a költségeknek is, melyeknek sem a tételek anyagköltségében és díjában, sem az előzőekben ismertetett járulékos költségekben nincs meg a fedezetük.

A bruttó fedezet keretében a következők térülnek meg:

- a központi irányítás költségei /az anyagigazgatási költség kivételével/,
- az elkülönített /műszaki fejlesztési, garanciális, stb./ költségek,
- a munkásellátási költségek,
- a felvonulási építmények építésének és bontásának költségei,
- a nyereség.

A bruttó fedezet mértékében /a bruttó fedezeti kulcsokban, melyeket az építmény többletköltséggel és felárral növelt díjösszegének százalékában szoktak meghatározni/ az érdekelt feleknek kell megállapodni. A megállapodás kiindulási alapja általában a kivitelező által realizálni tervezett bruttó fedezeti mérték.

A bruttó fedezeti kulcsokat a vállalkozó differenciálhatja /például az építkezés területi elhelyezkedése szerint; építményfőcsoportonként; építési technológiánként; a vállalkozási forma szerint; a kivitelezési időtartam függvényében; stb./

A tartalékkeret:

A többletmunkák fedezetére az építtető és a vállalkozó tartalékkeretben állapodhat meg, amit az építmények nettó összegére vetítve szokás meghatározni.

A tartalékkeret nem válik árrá /kivéve az átalányáras megállapodást, amiről még külön lesz szó/, hanem a tartalékkeret összegéig a többletmunkák tételesen elszámolhatók.

Többletmunkának minősül a kivitelezési tervdokumentációban szereplő, de a költségvetésben nem, vagy nem kellő mennyiségben előirányzott építési-szerelési munka.

Költségtérítések, visszatérítések:

Költségtérítésként lehet elszámolni:

- a közmű bekötések,
- az ellenőrző mérések, próbák és vizsgálatok,
- a területhasználati díjak és
- a jogdíjak

költségeit, ha azok a szerkezetek /munka/ megvalósításához szükségesek, de más ártényezőben nem térülnek meg.

A költségtérítéseket a szolgáltató szerv számlái alapján - pótlékolás nélkül - szokás elszámolni.

Jogdíj címén költségtérítésként érvényesíthető a megrendelővel való megállapodás alapján a találmányi és szabadalmi /licence/ díj azon része, amely más forrásból nem fedezhető.

A megrendelő az építési-szerelési munkával kapcsolatban anyagot bocsáthat a vállalkozó rendelkezésére; vagy egyéb szolgáltatást /munkateljesítés, fuvarozás, gép, munkásellátási,

felvonulási szolgáltatás, stb./ nyújthat a részére. Ilyen esetekben az árat úgy szokás kialakítani, mintha a munka a vállalkozó által beszerzett anyagból, illetve az általa végzett szolgáltatásból valósulna meg /ugynevezett bruttó elszámolás érvényesül/; s ezen munkák ellenértékét visszatérítésként /az előzetes megállapodás szerint/ számolják el.

A vállalási összeg meghatározási formái, az átalányár:

Az építési-szerelési munkák ellenértékét az építési szerződésben

- tételes költségvetés alapján, vagy
- átalányárral

szokás meghatározni,

Átalányár alatt az építmény egészére vagy egy részére - a felek által - egyösszegben megállapított ár értendő. Az átalányár kialakításánál a felek figyelembe vehetnek árköckázati fedezetet és tartalékkeretet is. Ez esetben ezek az ár részévé válnak, ugyanakkor többletmunka nem számolható el. Az átalányáron felül csak az esetleges pótmunkák számolhatók el.

A kedvező vállalási összeg elérése érdekében az építési-szerelési munkákra versenytárgyalás hirdethető meg. A versenytárgyalás során elért ár rugalmasan tudja követni az adott időpont és egyéb körülmények keresleti kínálati viszonyai által meghatározott piaci értékitéletet és képes kifejezni az egyes kivitelezők tevékenységére jellemző hatékonysági különbségeket.

Az építőipari költségvetés:

Az építőipari költségvetés - általában a műszaki tervek alapján - építményenként készített olyan tervirat, mely az épít-

mény megvalósításához szükséges szerkezetek és munkák felsorolását tartalmazza, azok kiírási szövegének, mennyiségének, anyagköltségének, díjának és értékének meghatározásával.

A költségvetés készítés munkaszakaszai:

- Előméretezés és kiírási szöveg elkészítése.
- Helyszini bejárás lefolytatása.
- Az anyagok építéshelyi árának a meghatározása.
- A tételek anyagköltségének és díjának kiszámítása.
- A költségvetési összesítő és kivonatok összeállítása.

Egyszerűsített kalkuláció készítése:

Az egyszerűsített /például átalányár esetén alkalmazható/ kalkulációban az anyagköltség és a díj nem munkatételenként, hanem az egész munkára összevontan számítható ki. A díj rezsiórabérek alkalmazásával is kalkulálható /a rezsi órabér a közvetlen bérköltséget, az általános költségeket és a bruttó fedezetet foglalja magába/.

A tételek /illetve munka/ anyagköltségén és díján felül a kalkulációban /illetve a számlában/ a következő járulékos költségekkel is számolni lehet, illetve kell:

- A műhelyen kívül végzett munkák /kiszállítás/ többletköltsége:
 - = a telephely közigazgatási határán belül végzett helyszini javítási és pótlási munka esetén általában az utidő bér-ellenértékét csak egy alkalomra szokták felszámítani;
 - = a telephely közigazgatási határán kívül végzett munkák többletköltségei címén az utazási költség, az uton eltöltött idő, az ételmezési és szállásköltség ellenértéke terhelő az építettöt, az előzetes megegyezésnek megfelelően.

- Az építető által esetlegesen megrendelt túlórák többlet-költségei /pl. a sürgősség miatt/.
- Az általános forgalmi adó mértékét a mindenkor érvényes jogszabályi előírás szerint kell figyelembe venni.

Árképzési segédletek:

Az építési-szerelési munkák gyakorlati árképzését különböző kutató és szervező intézetek, érdekképviselői szervek által kiadott költségvetési normák és árgyűjtemények segíthetik.

A korábban kiadott ilyen segédletek /ÉKN, ÉHÁGY, ÉPIR/ hatályukat veszítették, azonban azok naturáliákban kifejezett normái tájékoztató jelleggel még most is hasznosíthatók.

8.2. A technológiai szerelési munkák árkialakításának sajátosságai

A technológiai szerelési munkák árkialakítása közel áll az építési-szerelési munkák árkialakításához, de bizonyos foku eltéréseket is mutat.

Az építési-szerelési munkák és az egyéb szerelési munkák árkialakításának eltérő volta elsősorban azért van, mert az építőipari kivitelezők általában saját feladatuknak tekintik az építési-szerelési munkák kivitelezéséhez szükséges feltételek /ut, villany, vizellátás, felvonulás, kivitelezéshez szükséges melléképítmények, stb./ biztosítását, amíg az egyéb szerelési munkáknál ezen feltételekről a megrendelő szokott gondoskodni.

A technológiai szerelési munkák árszerkezete az alábbi:

A., Az anyagköltség és szerelési díj /szerkezeti elemek, munkatételek egységára/:

I. Anyagköltség

- a., Közvetlen anyagköltség
- b., Anyagigazgatási költség
- c., Anyagköltség /a+b/

II. Szerelési díj

- a., Közvetlen bérköltség
- b., Közvetlen bérek járuléka /tb.jár./
- c., Rezsiköltség
- d., Szerelési díj /a+b+c/

B., A létesítmény egészére vonatkozó anyagköltség és szerelési díj összege /I/c + II/d/.

C., A külön felszámítható költségek, illetve tételek:

- a., Fuvarozási és rakodási költség
- b., Gépköltség
- c., Állványozási költség
- d., Nyereség
- e., Különleges körülmények miatti többletköltségek
- f., A telephelyen kívüli költségek
- g., A műszaki-fejlesztési költségfedezet
- h., A tartalékkeret
- i., Az anyagárkülönbözetek
- j., A pót- és tervmódosításos munkák felára
- k., A megrendelőt terhelő szolgáltatások hiányos /vagy nem/ nyújtása esetén azok ellenértéke.
- l., Külön felszámítható tételek összesen /a+b+c+d+e+f+g+h+i+j+k/

D., Az anyagköltség és szerelési díj, valamint a külön felszámítható tételek együttes összege a technológiai szerelési munka ára /B+C/

Az egyes ártényezőkkal kapcsolatosan a következő - technológiai szerelési munkákra jellemző - sajátosságokat kell megjegyezni.

A közvetlen anyagköltség meghatározása az építési-szerelési munkák anyagköltségének meghatározásával azonos sajátosságokat mutat.

Az anyagigazgatási költség az anyagbeszerzés és raktározás személyi és dologi költségeire, valamint a rezsianyagok, fogyóeszközök és göngyölegek kiszállításának fuvarköltségére nyújt fedezetet. Mértékét a közvetlen anyagköltség százalékában szokták megállapítani, indokolt esetben differenciált mértékben. A megrendelő által adott és a felszerelés időpontjáig raktározott és kezelt anyagok után anyagigazgatási költség nem számolható el.

A közvetlen bérköltség a műszakilag indokolt időmennyiség és a szerelő munkát végző munkások átlagbérének /beleértve a raktártól a szerelés helyéig történő anyagmozgatást végző dolgozók törzsbérét is, valamint a veszélyességi és egészségügyi pótlékot is/ a szorzata. A rezsiben elszámolásra kerülő bérek itt nem vehetők figyelembe.

A közvetlen bérek járulékai címén a mindenkori előírásoknak megfelelő mértékű társadalombiztosítási járulék veendő figyelembe.

A rezsiköltség eltér az építési-szerelési munkáknál szokásos számításbavételtől /nem azonos a szerelésvezetőségi általános költséggel/. A rezszi magába foglalja mind a helyi /szerelési területre vonatkozó/, mind a központi rezszi tényezőit, továbbá a nem állóeszköznek minősülő gépek, emelő és szállítóberendezések díjait; a szerelő vállalat telephelyén kívül végzett szerelési munkákkal kapcsolatban felmerült élelmezési költségeket /napidíjat/, az oda- és visszautazási, az időnkénti hazautazás költségeit. Ugyancsak a rezsiköltség nyújt fedezetet a munkáltató által viselt helyi közlekedés költségére.

A fuvarozási- és rakodási költség az anyagok, gépek, berendezések beszerzési helytől a munkahelyi raktárig /depóniáig/ történő szállítására /beleértve a szükséges rakodást is/ biztosít fedezetet, a mindenkori szállítási és rakodási díjak figyelembevételével.

A gépköltségként az állóeszköznek minősülő gépek, emelő- és szállítóberendezések költségeit - az építési-szerelési tevékenységnél a gépköltségekre vonatkozóan leírtak szerint - szokás figyelembe venni. A szerelési munkához szükséges gépek típusát, mennyiségét és helyszíntartásának időtartamát az organizációs jegyzőkönyvben célszerű meghatározni.

Az állványozási költség számítása hasonlóan történik, mint az építési-szerelési tevékenységnél. Nem számolható fel állványozási költségként a rezsiben megtérült költség /általában a kisállványok: bakállás, álló- és kétágu létra 3 m-es állványpalló szintmagasságig/.

A nyereség /általában a "haszonkulcs" megnevezés használatos/ a vállalkozói nyereségen kívül fedezetet nyújt a garanciális költségekre is. Meghatározásához anyagköltség nélküli vetítési alapot célszerű választani.

A különleges körülmények miatti többletköltségek megállapítása azonosan történik, mint az építési-szerelési munkáknál.

A telephelyen kívüli költségek a termelő munkát végző dolgozók napidíjai, utazási költségei, az úton eltöltött idő bér-ellenértéke, a hosszabb ideig tartó szerelési munkánál az időnkénti /pl. havi/ hazautazás költsége, a szállásköltség és a helyi közlekedés költségének az a része, amire a rezsi nem nyújt fedezetet. Számításba vett mértékét a bázisidőszak átlagköltsége alapján, a munkaidőre vetítve /Ft/óra-ban/ szokás meghatározni.

A műszaki-fejlesztési költségfedezetet a mindenkor érvényes jogszabályi előírások figyelembevételével lehet, illetve kell meghatározni.

A tartalékkeretet a nettó költségvetési összeg százalékában - megállapodás szerint - veszik figyelembe. A megrendelő által díjmentesen szolgáltatott berendezés után tartalékkeret nem számítható fel.

Az anyagárkülönbözözetek számításbavétele, illetve elszámolása azonos az építési-szerelési munkáknál alkalmazható módszerekkel. A megrendelő által díjmentesen szolgáltatott berendezések után árkockázati fedezet nem számítható fel.

A pót- és tervmódosításos munkák felárát a díjra vetítve, százalékos mértékben szokás meghatározni.

A megrendelőt terhelő szolgáltatásokban, azok ingyenes voltában vagy a térítések mértékében az érdekelt feleknek kell megállapodni. A megrendelő általában a következő szolgáltatásokat nyújtja térítésmentesen:

- áram, víz, sűrített levegő, gőz, gáz és egyéb energia szolgáltatását, valamint ezek csatlakozási helyeinek kialakítását;
- mérőórákat és felszerelésüket;
- emelő és szállítóberendezéseket /állószerkezetek esetén/ és elektromos hegesztő berendezéseket;
- ut és iparvágány használatát;
- műhely, raktár, iroda és szociális helyiségeket,
- a székhelyen kívül végzett munkáknál a szállást.

Ha a felsorolt szolgáltatásokról a megállapodás szerint a vállalkozónak kell gondoskodnia, akkor annak költségeit /az anyagnélküli költségekre számított haszonnal növelten/ külön tételként felszámíthatja a megrendelő felé.

A technológiai szerelési munkák ajánlati árát általában részletes költségvetéssel, vagy egyszerűsített árvetéssel - a megrendelő igényeinek a figyelembevételével - alakítják ki.

A vállalkozási szerződésben a vállalási összeg a szerződő felek megállapodása szerint

- megegyezés szerinti költségvetés alapján történő tételes elszámolással, vagy
- átalányárral

határozható meg.

A szerkezetek anyagárában a megrendelő által díjmentesen beépítésre átadott anyagok utánpótlási ára is figyelembe veendő, melyet a bruttó költségvetési összegből járandóságcsökkentő tételként levonásba kell helyezni.

A technológiai-szerelési munkák előzőekben ismertetett árszerkezete - bár általában használatos - nincs összhangban az önköltségszámításra vonatkozó jogszabályi előírásokkal. Az a vállalkozó, amelyik biztosítani akarja az önköltségszámítása és árképzése közötti teljes összhangot, az a költségvetésében az egyes ártényezőket a következőképpen csoportosítja:

- közvetlen anyagköltség /beleértve a fuvarozási és rakodási költségeket is/
- közvetlen bérköltség
- közvetlen bérek járulékai /társadalombiztosítási járulék/
- egyéb közvetlen költségek:

= gépköltség
= segédszerkezetek közvetlen költségei
= telephelyen kívüli költségek
= különleges körülmények miatti többletköltségek

Közvetlen költségek összesen

- Bruttó fedezet: a., kalkulált
b., megállapodás szerinti

Nettó vállalkozási ár: a., kalkulált
b., megállapodás szerinti

Általános forgalmi adó

Bruttó vállalkozási ár=====

A munka árának megalapozására szolgáló költségvetés összeállításánál a vállalati költségekből, a vállalati szinten megállapított műszaki anyag-, élő és gépi munkaidő szükségletből lehet kiindulni. Ezek a naturális normák hosszabb időszak alatt változatlanok, a kivitelezőktől több esetben függetlenek. Az árképzés egyszerűsítése érdekében a szakma szervező, illetve kutatóintézetei tájékoztató jellegű anyag-, élő és gépi munkaidő szükségleti iránynormákat, szövegkiírási mintagyűjteményeket tehetnek közzé. Közös megállapodás alapján alkalmazhatók az árhatóság által korábbiakban közzétett "műszaki naturális anyag és munka szükségleti normák".

8.3. Az egyéb szerelési tevékenységek árának kialakítása:

A villamoshálózat szerelési és térvilágítási munkák, valamint a szénhidrogén vezeték szerelési munkák ár kialakítása közel azonos a technológiai szerelési munkák ár kialakításával; eltérés a következőkben van:

- a fuvarozási és rakodási költséget a technológiai szerelési munkáknál külön felszámítható költségként kezelik /a kialakult gyakorlat alapján, valamint a költségtényező ár-

szerkezeten belüli kevésbé jelentős aránya miatt/; ugyanakkor a villamoshálózat szerelési, térvilágítási, valamint szénhidrogén vezeték szerelési munkáknál a fuvarozási és rakodási költség az egységár része /az anyagköltségen belül kerül felszámításra/, minthogy ezen költségtényező aránya a szerelési munka árszerkezetén belül egyáltalán nem elhanyagolható;

- az egységáron felül /ezen egyéb szerelési munkáknál/ a különleges körülmények miatt felmerült többletköltség, a haszon, a műszaki fejlesztési költség, valamint a tartalékkeret kerül csak felszámításra az árak kialakítása kapcsán /azaz elmarad a gépköltség, az állványozási költség, a telephelyen kívüli költségek külön tételként történő felszámítása/.

8.4. A fővállalkozás árkialakításának sajátosságai:

A fővállalkozás olyan vállalkozás, amelyben a fővállalkozó arra vállal kötelezettséget, hogy a megrendelő részére a teljes beruházást, vagy annak több állóeszközből álló és önálló feladat ellátására alkalmas komplex gazdasági-műszaki egységét a szerződésben meghatározott időre, a szerződésben kikötött műszaki-gazdasági mutatókkal megvalósítja.

A fővállalkozási díjat vagy átalányáron /egy összegben/, vagy tételes elszámolású áron lehet - a felek megállapodásától függően - meghatározni. A díj fedezetet nyújt a fővállalkozás megvalósításának költségeire és a fővállalkozó nyereségére, figyelemmel a valószínűsíthető kockázatra is.

Az átalánydíj véglegesen vagy csuszó áron is kialakítható. Az átalánydíj magába foglalja az alapárat /amit célszerű tételes költségvetés alapján kialakítani/ és a fővállalkozói díjat.

- A végleges átalánydíj magába foglalja a megvalósítás időtartama alatt várhatóan bekövetkező költségváltozások kihatásait is.
- A csuszó átalánydíjat a szerződéskötés időpontjában érvényes árak és költségviszonyok figyelembevételével alakítják ki, kikötve, hogy az időközbeni ár és költségváltozások hatása a szerződéses áron felül érvényesíthető. A szerződésnek a csuszó ár klauzulát tartalmazó részében célszerű rögzíteni:
 - = azon termékek, szolgáltatások és egyéb ártényezőik mértékét, amelynek a módosulásait az érvényesíthető ár megállapítására szolgáló index számításánál figyelembe kívánunk venni,
 - = az előző tényezők egyenkénti súlyát az árindex mutatójában,
 - = azt a szerződő feleken kívülálló adatforrást, melyből megállapítható a kijelölt árak és egyéb tényezők változása a szerződéskötés és a szerződés szerinti teljesítési időpontok közötti időszakban,
 - = az index érvényesítésének időpontjait a fizetési feltételekkel összhangban.

A felek többlet díjazásban /felár érvényesítésében/, illetve díjmérséklésben /engedmény érvényesítésében/ is megállapodhatnak abban az esetben, ha a fővállalkozó

- az elvállaltnál kedvezőbb vagy kedvezőtlenebb műszaki-gazdasági feltételeket /paramétereket/ szolgáltat, vagy
- a teljesítési határidő előrehozatalával a korábbi üzembehelyezést lehetővé teszi, illetve késedelmével elmulasztja a határidőre történő üzembehelyezés megvalósítását.

A felszámítható általános forgalmi adó kulcsát ez esetben az határozza meg, hogy a fővállalkozás során mi valósul meg.

A tételes elszámolású fővállalkozási díj alkalmazása esetén az alapár a megvalósításhoz szükséges termékek és szolgáltatások együttes ellenértéket tartalmazza, tételes költségvetés alapján, melyben a közreműködők /alvállalkozók/ teljesítményei a várható közreműködői árakon szerepelnek.

A fővállalkozói díj mértékében a felek szabadon állapodhatnak meg, akár az alapár százalékában, akár fix összegben. Az általános forgalmi adót az elszámolásra kerülő teljesítményre vonatkozó adókulcsok figyelembevételével kell megállapítani.

8.5. A tervezési díjak kialakításának sajátosságai:

A tervezési díjakban az érdekelt feleknek kell megállapodni, figyelemmel arra, hogy azért mit kell nyújtania a tervezőnek:

- a készítendő tervfajta /pl. engedélyezési terv, kivitelezési terv, adaptációs terv, stb./,
- a kiindulási alapok /a tervezőnek kell felmérni, vagy a megrendelő szolgáltatja/,
- példányszám,
- egyszeri vagy többszöri használati jog,
- tervezői közreműködés /tervismertetés, közműeljárás, kivitelezői észrevétel véleményezése, stb./,
- igényelt változatok, kiegészítések, stb.,
- a megrendelő helyett viselt költségek,
- szabadalmi díj,
- a megrendelő által igényelt utazások költségei,
- a tervezéshez igénybeveendő számítógépes szolgáltatás költségei,
- a megrendelő által igényelt közreműködők miatt felmerülő költségek, stb.

A tervezési díjak kialakítása általában a következő díjazási módok valamelyike alapján történik:

- Díjtételek alapján dolgoznak általában a tervezőintézetek a gyakran ismétlődő vagy jellegzetes tervezési feladatok esetén /pl. iskolák, óvodák, lakótelepi lakóházak, stb./. A díjtételeket a tervezők alakítják ki és díjjegyzékbe foglalják; s ezen díjjegyzékek alapján teszik meg árajánlatukat az egyes tervezési munkákra.
- Dijalapértékes díjat általában komplikáltabb, összetettebb tervfeladatok esetén alkalmaznak. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a tervezendő létesítmény becsült /vagy számított/ kivitelezési értékének százalékában határozzák meg a tervezési díjat.
- Kalkulált átalánydíjat általában az előbbieken fel nem sorolt tervezési feladatok esetén alkalmaznak. A kalkulált átalánydíjat az egy tervezői munkanap díjának és a tervezési tevékenység - felek által meghatározott - időszükségletének számításbavételével alakítják ki. A tervezői munkanap díja egy bázisidőszak költségei alapján határozható meg teljes önköltségig bezáróan /a költségek számbavételénél azonban nem szabad figyelembe venni a díjon kívül, külön felszámításra kerülő költségeket/, s olyan nyereség vehető figyelembe, ami nem eredményez olyan tervezői munkanap díjat, ami az adott részpiac körülményei között már elfogadhatatlan /például a tisztességtelen piaci magatartás tilalmába ütközik/.

9. A mezőgazdasági alaptevékenység árképzésének speciális kérdései:

A mezőgazdasági alaptevékenység termékeiből 1991. január 1. után csak a következő termékek tartoznak a hatósági áras termékek körébe:

- a tej,
- a takarmány buza,
- az élelmezési buza,
- a takarmány kukorica,
- a vágómarha és
- a vágósertés.

A felsorolt termékek közül a tejre a legmagasabb, a többi termékre a legalacsonyabb alkalmazható árat a földművelésügyi miniszter hatósági árként állapítja meg. A felsorolásban nem szereplő mezőgazdasági termékek értékesítési árában az eladó és a vevő korlátozás nélkül, a tisztességtelen piaci magatartás tilalmáról szóló törvény előírásainak betartása mellett, szabadon megállapodhatnak. Ez azt jelenti, hogy a mezőgazdasági alaptevékenység termékeinek árait a piaci viszonyok figyelembevételével lehet és kell kialakítani.

A mezőgazdasági árak kialakításánál a termelők természetesen figyelembe veszik költségeik alakulását befolyásoló tényezőket, így:

- a földtulajdon alakulásának kérdését /saját föld, bérelt föld, földadó, stb./,
- az ipartól beszerzett mezőgazdasági gépek és eszközök ár-
alakulását,
- a műtrágyák és permetezőszerek áralakulását,
- a mezőgazdasági termelés kockázatát /időjárási viszonyok hatása a termelésre/, stb.

A költségek számbavétele az önköltségszámítás előírásai és a termelő által kiválasztott önköltségszámítási módszerek alapján történhet. Ezeknek az ismertetésére az árszabályozásra vonatkozó tananyag általános részében már sor került.

A mezőgazdaság termékeinek nagyobb részét a "felvásárlási árakon" értékesíti részben a továbbfeldolgozó élelmiszeripar, a továbbfelhasználó állattenyésztési ágazat, valamint a közvetítő kereskedelem felé.

A mezőgazdaság termékeinek kisebb hányadát "szabad piaci árakon" közvetlenül a lakosság felé értékesíti. Ezen termék körbe tartozik a zöldség, gyümölcs, tojás és burgonya, amelyeknek a lakosság ellátásában jelentős szerepük van.

A felvásárlási árak és a szabadpiaci árak gyakran nemcsak az áralkalmazási feltételek eltérései miatt térnek el egymástól, hanem a részpiacok eltérő működése miatt is.

10. A közlekedés jellegű tevékenységek árkialakítása:

A közlekedési jellegű tevékenységek közül hatósági áras szolgáltatások a következők:

- A belföldi közforgalmu vasuti áruszállítás díja /kivéve a veszélyes áruk és hulladékok fuvarozását, valamint az áru-fuvarozás különleges teljesítményeit/.
- A belföldi közforgalmu, vasuti menetrendszerinti személyszállítás díja.
- A belföldi menetrendszerinti távolsági autóbussz közlekedés díja; az iskolák és tanintézetek által rendelt belföldi távolsági autóbussz különjáratok díja.
- A menetrendszerinti helyi autóbussz közlekedés díja; az iskolák és tanintézetek által rendelt helyi autóbussz különjáratok díja.
- A menetrendszerinti személyszállítás /villamos, fogaskereke, troli, metró, földalatti/ és a helyi érdekű vasut díja.
- A helyi érdekű vasuti áruszállítás díja.

A hatósági árakat a menetrendszerinti helyi személyszállítás esetében a települési önkormányzat képviselő testülete állapítja meg, a többi hatósági áras közlekedési szolgáltatásnál pedig a közlekedési, hírközlési és vízügyi miniszter.

A közlekedési szolgáltatások /pl. fuvarozás/ díjtételeit és díjérvényesítési feltételeit az egyes szolgáltatást végző gazdálkodó szervezetek díjszabásokban /tarifarendszerben/ határozzák meg.

A fuvarozás szerződés /megbízás/ alapján díjazásért végzett szállítási tevékenység. A szállítás személyek, tárgyak /árak/, terhek fizikai-földrajzi helyváltoztatásához, rendeltetési helyre juttatásához szükséges eszközökkel /járművekkel/ és élőmunkával kifejtett teljesítmények összessége.

A fuvarozási szerződés /megbízás/ alapján elvégzett szállítási teljesítmény a fuvarteljesítmény, aminek ellenértékeként fuvardíjat kell fizetni. A fuvardíj a díjtétel és a dijszámítási egység szorzata.

A dijszámítási egység a fuvarozási teljesítményre jellemző természetes mutató /pl. idő, távolság, súly, teherbiróképesség/. A díjtétel pedig a dijszámítási egységre vonatkozó fuvarteljesítményért fizetendő ellenérték.

A gépjárművel végzett fuvarozásnál használatos menetokmány a fuvarlevél, illetve menetlevél. A fuvarlevél rendeltetése, hogy a fuvarozás teljesítése során felmerült lényeges adatokat, körülményeket, mennyiségeket rögzítse; hiteles bizonyítékként szolgáljon a fuvardíj, illetve a fuvar költségek megállapításához.

A menetlevélnek tartalmaznia kell a fuvar költség számításához szükséges valamennyi adatot. A fuvarozók kötelesek a fuvarozási szerződést igazoló adatokat /a fuvarlevél teljesítményi részében a fuvarozásra jelentkezés helyét és idejét, az áruk fordulónkénti átvételét, a fuvarteljesítményt és a fuvarból történő elbocsájtás helyét, idejét/ dokumentálni a fuvarlevélben és a fuvarozatóval igazoltatni.

A tehergépjárművel végzett fuvarozásnál - a teljesítmény jellegétől függően - alkalmazható

- egységdíjas,
- súlydíjas,
- órakilométer díjas,
- különleges tehergépjárművekre meghatározott,
- tehertaxi

fuvardijszámítás.

Egységdíjas fuvardijszámítás

Az egységdíj a rendszeresen ismétlődő - azonos feltételek mellett végzett - fuvarteljesítmények egyszerűsített elszámolására alkalmas. Az egységdíj a díjszabás alapján a megállapodás szerinti díjszabási módnak megfelelő fuvardíjat, valamint pót- és mellékdíjakat tartalmazza; s tételes fuvardijszámításon alapulhat.

Az egységdíj vetítési alapját nem képezheti a díjszámítási idő, hanem egyéb természetes teljesítményt kell választani /pl. db, súly, térfogat, km/. Az egységdíjas fuvarmegállapításban rögzítik a teljesítmények felmérésnek módját, a figyelembe vehető díjakat; az egységdíj vetítési alapjára jutó fuvar és egyéb díjakat.

Az egységdíj képzést a Példatárban egy számszerű példa szemlélteti.

Súlydíjas fuvardijszámítás:

A súlydíjas fuvardijszámítást általában akkor alkalmazzák, ha a fuvarfeladatok jellemzője az, hogy meghatározható súlyu árumennyiséget meghatározható távolságra kell fuvarozni.

A dijszámítási súly az alapidij és a rakodási idő megállapítása szempontjából: a fuvarteljesítmény során elfuvarozott árunak a megállapított, vagy a feladó által bevallott, ennek hiányában az átvevő által igazolt súly /ha a súly nem állapítható meg, akkor a tehergépjármű raksúlyát szokás figyelembe venni/. A továbbítási díj megállapítása szempontjából az egész fuvarteljesítmény során a fuvarozást végző tehergépjármű raksúlyát szokás figyelembe venni. A rakfelületen utazó árukisérők súlyát személyenként átlagosan 80 kg-mal szokás az áru súlyához hozzászámítani.

A dijszámítási távolság a továbbítási díj megállapítása szempontjából: a fuvarteljesítmény során rakottan megtett távolság /távolsági övezetek alkalmazása esetén a távolságok megállapítása átlagolt kilométer távolságok alapján is történhet/.

A többlet üres kilométer pótdíj, illetve többlet rakott kilométer kedvezmény megállapítása szempontjából a dijszámítási távolság a rakott és az üres kilométerek különbsége / a nagyméretű, nagysúlyú áruk rakodásához és rögzítéséhez szükséges eszközökkel, valamint a fuvarozás érdekében rakodólappal megtett utat a rakottan megtett távolsághoz hozzá kell számítani/. A tehergépjárművek jelentkezés előtt és az elbocsajtás után megtett utját közigazgatási területen belül /pl. Budapesten 10-10 km/ és kívül eltérően kell meghatározni a dijszabásban.

A súlydíjas fuvardíj az alapidíj és a továbbítási díj együttes összege:

- Az alapidíj a ténylegesen fuvarozásra került árumennyiség figyelembevételével állapítható meg. A dijszabás általában tonnánkénti alapidíjat határoz meg, külön a billenős gépkocsikra, a kézzel rakodásra, a géppel rakodásra, a vegyesen történt rakodásra.

Az alapdíj a dijszámítási súly és a dijszabás megfelelő díjtételének a szorzata. Az alapdíj meghatározásának szempontjából közömbös, hogy ki végzi a rakodást, vagy a rakodógép kinek a tulajdona.

- A továbbítási díj meghatározása szempontjából a dijszabások különbséget tesznek a billenős és egyéb járművek között:

= A nem billenős tehergépjárművek esetében fuvarteljesítményként átlagos fordulótávolságra állapíthatják meg a díjtételeket, tonnánként és kilométerenként; ahol

$$\text{az átlagos fordulótávolság} = \frac{\text{fuvarteljesítmény összes rakott km}}{\text{fordulók száma}}$$

Ezen gépjárművek esetén a továbbítási díjat a dijszámítási távolság, a dijszámítási súly és az átlagos fordulótávolságnak megfelelő díjtétel szorzataként kell meghatározni.

= A billenős tehergépjárművekkel végzett fuvarozásoknál a továbbítási díjat a dijszámítási távolság, a dijszámítási súly és a továbbítási díjtétel szorzataként kell meghatározni.

A fuvarszközök jobb kihasználása érdekében a következő kedvezményeket, illetve pótdíjakat szokás érvényesíteni:

- állásidő csökkentési kedvezményt /a szokásos fajlagos állásidőt a dijszabásban rögzítik/,
- állásidő pótdíjat,
- többlet rakott kilométer kedvezményt,
- többlet üres kilométer pótdíjat.

A súlydíjas dijszámítást a Példatárban egy számszerű példa szemlélteti.

Órakilométeres fuvardíjszámítás:

Az órakilométeres díjszámítási módot akkor célszerű alkalmazni, ha a fuvarozásban az eltöltött idő és a megtett távolság játszik döntő szerepet /például árutérités, begyűjtés esetében/.

Az órakilométeres fuvardíjszámítási módra nem jellemző az elfuvarozott súly. Díjszámítási sulyként a fuvarozási szerződésben megjelölt tehergépjármű raksúlyát veszik alapul.

A díjszámítási idő a jelentkezés és az elbocsátás között eltelt idő és a jelentkezés előtti és elbocsátás utáni - figyelembe vehető - idő összege. A jelentkezés előtt és elbocsátás után figyelembevehető időt a díjszabásokban:

- közigazgatási határon belüli fuvarteljesítés esetén órákban /pl. általában összesen 1 óra, Budapesten 2 óra/,
- közigazgatási határon kívüli fuvarteljesítés esetén kilométer távolság határokhoz rendelt órákban /pl. megkezdett 30 km-enként 1-1 óra/
határozhatják meg.

A díjszámítási idő szünetel a fuvarozó részéről felmerült gépkocsiállások idejére /pl. gépjárművezető pihenőideje; gépkocsivezető műszakváltás időtartama; a fuvarozó által végzett rakodás esetén az engedélyezett rakodási idő túllépésének időtartamára/.

A díjszámítási távolság tekintetében nem kell megkülönböztetni az üres és rakott kilométereket. A jelentkezéstől az elbocsátásig megtett valamennyi kilométert díjszámítási távolságként kell alapul venni. A jelentkezés előtt és elbocsátás után meg-

tett távolságot a díjjegyzék szerinti mértékben /pl. Budapest 20 km, vidéken 10 km/ kell figyelembe venni. A díjszámítási távolság az előző két résztávolság együttes összege.

Az órakilométeres fuvardíj

- az óradíjból és
- a kilométerdíjből áll.

Az óradíj kiszámítása úgy történik, hogy a fuvarteljesítményként megállapított díjszámítási időt /óra/ meg kell szorozni a díjszabás díjszámítási sulynak megfelelő óradíjtételével.

A kilométerdíj kiszámítása úgy történik, hogy a fuvarteljesítményként megállapított díjszámítási távolságot /km/ meg kell szorozni a díjszámítási sulynak megfelelő kilométer - díjtétellel.

Az órakilométerdíjas fuvardíjszámítást a Példatárban egy számszerű példa szemlélteti.

Különleges teljesítmények fuvardíjszámítása:

- Tehergépjárművek kihelyezése: a fel és elvonulást órakilométeres fuvardíjszámítással lehet elszámolni /ha egyidejűleg áru fuvarozás is történik és azt elszámolják, akkor külön fel és levonulási díjat nem lehet felszámítani/.
A kihelyezésért naponta és gépjárművezetőnként a díjszabás szerinti egységdíjat számítja fel a fuvarozó; szállásról vagy a fuvaroztató gondoskodik, vagy költségeit a fuvarozó készkiadásként felszámolja.

- A kerekeken gördülő tárgy /pl. lakókocsi, pótkocsi/ vontatása órakilométeres elszámolásu. A vontatást végző tehergépkocsira megállapított óra és kilométer díjakat kell figyelembe venni. A kilométerdíj tételt a teljes rakomány és vontatvány, valamint a vontató jármű raksulya arányában növelni kell.

- Üzemi fuvarozásra a rövidtávu árumozgás a jellemző /a jelentkezéstől az elbocsátásig óránként átlagosan megtett távolság nem éri el a 10 km-t/. Elszámolása órakilométeres fuvardijszámítási móddal történik.

- Egyéb különleges teljesítmények /hóekézés, emelve vontatás, kerék nélküli tárgy vontatása, csörlőzés, utszórás, tehergépjármű egyéb hajtóműveinek igénybevétele/ időigényesek és a tehergépjármű fokozott igénybevételét igénylik. Ezeket is órakilométeres fuvardijszámítási mód szerint célszerű elszámolni, de a különleges teljesítményre jutó időt és távolságot felemelt díjtételekkel kell figyelembe venni.

- Tehergépjármű készenlétben tartása idejére óradíjat, a fel- és levonulásra pedig órakilométerdíjas fuvardijszámítást célszerű alkalmazni.

Különleges tehergépjárművekre vonatkozó fuvardijszámítás:

A különleges felépítményű és rendeltetésű tehergépjárműveknél általában alkalmazott díjszámítási mód is a sulydíjas vagy órakilométeres fuvardijszámítási módra vezethető vissza.

A különleges tehergépjárművekkel végzett teljesítményeknél a díjszabás általában az általános járművekre meghatározott díj különböző %-os mértékű emelését teszi lehetővé. A %-os pótlékolás alapja egyes esetekben:

- a fuvardíj, vagy
- a fuvardíj egy része.

Ha a járműszerelvényben csak az egyik jármű különleges, akkor a pótlék értelemszerűen csak a különleges jármű után számítható fel.

Ha a járműszerelvény mindegyik része különleges, de eltérő pótlék alá tartoznak, a pótlékokat a járművek raksulya arányának megfelelő mértékben az egész járműszerelvény után egységesen kell felszámítani.

A különleges tehergépjárművek fuvardíjszámítását a Példatárban egy számszerű példa mutatja be.

Tehertaxi fuvardíjszámítás:

A tehertaxi díjszámítási mód fuvardíjjelző készülékkel felszerelt tehergépjárművekkel végzett fuvarozásokra alkalmazható.

A tehertaxi fuvarozási díja:

- alapdíjből /a kiállítás és az első méterek, illetve várakozási percek fedezetére szolgál/ és
- egységdíjből áll; ahol az egységdíj a gépjármű teherbírása függvényében kerül meghatározásra:
 - = egyrészt a kilométer futás,
 - = másrészt az igénybevett idő /percben mérve/ után.

A tehertaxinál lemondási díjat, továbbá mosás és fertőtlenítési díjat is meg kell állapítani. Egyéb pótdíjakat és mellékdíjakat a tehertaxinál nem szokás érvényesíteni.

Tehergépjárműveknél esetenként alkalmazott:

- pótdíjak: földuton végzett fuvarozás címén, illetve tulsulypótlékként számíthatók fel;
- mellékdíjak: érdekebevallás díja /a határidő betartásához fűződő érdek miatt, annak betartása esetén felszámítható %-os mérték/,
 - számlálási díj /darabszámlálás történik a fuvaroztató kívánságára/,
 - mosás, fertőtlenítés díja /erősen szennyező áruk szállítása esetén/,
 - távolléti díj /8 órát meghaladó távollét a közigazgatási határon kívül/,
 - rakodási díjak /nem rakodó berendezés alkalmazása esetén/,
 - helyszinelés /a munkavállalás miatt esetlegesen szükséges szemle alapján/
 - okmány-beszerezés

Mind a pótdíjak, mind a mellékdíjak alkalmazásra kerülő mértékében a fuvarozónak és a fuvaroztatónak előzetesen meg kell egyezni.

Személytaxival történő fuvarozás díja:

A fizetendő díjat viteldíjjelző készülék mutatja; a díjkiszámítás alapjait jól láthatóan fel kell tüntetni a kocsiban.

A díjkiszámítás alapja:

- az alapidíj /amely az első percek vagy az első méterek várakozási, illetve kilométer díját foglalja magába/,

- a kilométer teljesítménydíj,
- a várakozási egységdíj.

A közigazgatási határon kívül végzendő, vagy távolsági fuvarozás esetén a fuvardíj megállapítása szempontjából a kilométer teljesítményt meg kell bontani a közigazgatási határon belüli és az azon kívüli teljesítményre, ugyanis a közigazgatási területen kívüli kilométer teljesítményt oda- vissza /azaz kétszeresen/ kell figyelembe venni.

A közlekedés jellegű tevékenységek ár kialakításában az ágazati specialitások elsősorban az egységdíjakból történő fuvardíj megállapításoknál jelentkeznek.

Az egységdíjaknak a kialakítása ezen a területen is két oldalról közelítendő meg:

- egyrészt a piaci verseny oldaláról /s ezen a területen általában valós verseny van/, azaz a vállalkozónak olyan egységdíjakat kell kialakítani és érvényesíteni, amely egységdíjakkal versenyben tud maradni;
- másrészt ellenőriznie kell a vállalkozónak költségoldalról, hogy egységdíjaiból költségei megtérülnek-e. Ezen ellenőrzést az egységdíjak mögött rejlő költségek számbavételével, kalkuláció készítésével végezhetik el. A kalkuláció sémája abban tér el az általános kalkulációs sémától, hogy különválasztják a gépjármű guruló teljesítményéhez kapcsolódó és az attól függetlenül felmerülő költségeket.

11. A postai és távközlési szolgáltatások árképzésének sajátosságai:

A postai és távközlési szolgáltatások lakosságot is érintő jelentős hányadára a közlekedési, hírközlési és vizügyi miniszter legmagasabb hatósági árakat /szolgáltatási díjakat/ ír elő. A hatósági áras szolgáltatások közé a következők tartoznak:

- a belföldi levélpostai küldemények továbbítása,
- a belföldi csomagküldemények továbbítása,
- a belföldi pénzáttalások teljesítése,
- a belföldi táviratok továbbítása,
- a belföldi távbeszélő szolgáltatás /előfizetési és beszélgetési díjak, valamint a közvetlen összeköttetések díja/.

A nem belföldi szolgáltatások díja a külföldön igénybevett szolgáltatások külföldi díjával összhangban kerül megállapításra.

A nem hatósági áras szolgáltatások érvényesítendő díjában az érdekelt feleknek kell megállapodni. Ez gyakorlatilag úgy valósul meg, hogy a Posta közzéteszi díjtételeit /díjjegyzékeit/, a szolgáltatást igénybevevő pedig eldöntheti, hogy az ismert díjtételek mellett igénybeveszi-e a szolgáltatásokat, illetve melyik szolgáltatásokat veszi igénybe.

A Posta /illetve a Távközlési Vállalat/ monopol helyzetben és egyértelmű erőfölényben van a vevőivel szemben; ennek megfelelően különös gondossággal kell eljárnia árkialakítása és árérvényesítése során, hogy azt ne az erőfölényével visszageringőztetve tegye, minthogy azt a törvény tisztességtelen piaci magatartásnak minősíti. Figyelemmel a Posta erőfölényes helyzetére, a Gazdasági Versenyhivatalnak folyamatosan figyelemmel kell kísérnie a Posta üzleti magatartását, ezen belül az

érvényesített árakat is. Az erőfölénnyel való visszaélés tapasztalása esetén a Gazdasági Versenyhivatalnak hivatalból is el kell járnia a visszaélés megszüntetése érdekében, de azt kezdeményezheti bármelyik sértett fél is.

12. A kereskedelmi tevékenység árképzésének speciális kérdései

A kereskedelmi tevékenységhez kapcsolódó speciális árképzési-áralkalmazási kérdéseket a következő csoportosításban tárgyaljuk:

- nagy- és kiskereskedelmi tevékenység,
- élelmiszerkereskedelem sajátosságai,
- tüzelő- és építőanyag kereskedelem,
- használt-cikk kereskedelem,
- árukölcsönzési tevékenység,
- vendéglátóipari tevékenység,
- szállodai szolgáltatások,
- utaztatási tevékenység,
- külkereskedelmi tevékenység,
- göngyölegek ármegállapítása.

12.1. A nagy- és kiskereskedelmi tevékenység árképzése:

A belföldi nagy- és kiskereskedelmi tevékenységben - kivéve néhány élelmiszeripari terméket és tüzelőanyagot /amelyekről külön fejezetben lesz szó/ - szabadárak érvényesülnek, amelyek a piacon - az eladó és a vevő megállapodása alapján - alakulnak ki.

A fogyasztói ár szerkezete a következő:

- a., Nettó beszerzési ár
- b., Nagykereskedelmi árrés

- c., Az árrésben vagy a beszerzési árban figyelembe nem vett, külön tételként kalkulálható költségtényezők
- d., Kiskereskedelmi árrés
- e., Általános forgalmi adó
- f., ÁFA-t tartalmazó fogyasztói ár /a+b+c+d+e/

A fenti árképző tényezőkkel kapcsolatosan a következőket kell kiemelni:

- a., Az árkialakítás alapjául mindig az általános forgalmi adó nélküli nettó beszerzési ár szolgál. A beszerzési ár magába foglalja a fogyasztási adót, illetve fogyasztói árkiegészítést, amennyiben ilyen a termékre jogszabályban meg van állapítva.

Importból származó termék esetében az import termék beszerzési /bekerülési/ árát a következők szerint kell meghatározni:

Devizában számolt vételár érvényes árfolyammal szorzott Ft értéke,
- devizában kapott engedmény érvényes árfolyammal szorzott Ft értéke,
+ egyéb devizában felmerült költség /pl. biztosítás díja, stb./ érvényes árfolyammal szorzott Ft értéke,
+ fogyasztási adó, illetve
- fogyasztói árkiegészítés,
+ vám és vámkezelési költség,
+ import forgalmi adó,
+ külkereskedelmi árrés, vagy bizományosi jutalék
= bekerülési ár.

Meg kell jegyezni, hogy a beszerzési ár alakulásában jelentős szerepet játszik a kereskedelmi tevékenységet folytató vállalkozó, minthogy az ő feladata a kedvező beszerzési for-

rások és kedvező beszerzési árak felkutatása és eredményes áralku folytatása.

b., A nagykereskedelmi árrés nyújt fedezetet a nagykereskedelmi tevékenység költségeire és nyereségére. Az árrésnek biztosítania kell:

- az egyes árucikkek forgalmazása során felmerülő szükséges ráfordítások megtérülését,
- a kereskedelem rugalmas alkalmazkodását a piaci viszonyokhoz /a kereskedelmi tevékenység kockázatának fedezetét, pl. engedményes akciók szervezéséhez/,
- a termelők, illetve forgalmazók ösztönzési lehetőségét /pl. az áruut lerövidítés, határidő módosítás, ütemes szállítás ügyében/,
- a cég fejlesztését és a dolgozók érdekelttségét biztosító nyereség elérését.

A nagykereskedelmi árrés tényleges mértéke a nagykereskedelmi vállalkozó és vevői között folytatott áralkuban alakul ki. Ez történhet olyan formában is, hogy a nagykereskedő meghatározza differenciált árréseit, s abból vevői felé az áralku eredményeként engedményt ad.

c., Az árrésben vagy a beszerzési árban figyelembe nem vett, külön tételként kalkulálható költségtényezők lehetnek:

- a jótállási kötelezettség alá volt import cikkeknel a jótállási költségfedezet /az előző évi tényszámok alapján kalkulált nagyságrendben, vagy átalánydíj fizetésére kötött szerződés esetén az átalánydíj mértékéig lehet figyelembe venni/;

- a szállító által nyújtott költségtérítéseket költségcsökkentő tételként kell elszámolni;
- import cikkeknel a ténylegesen lerótt, de a bekerülési árban figyelembe nem vett illetékek;
- egyes import cikkeknel a Magyar Szabvány által előirt, életvédelmi célból szükséges átalakítási költség;
- járműveknél a vizsgadíj és a vevőszolgálati díj;
- egyes importból származó műszaki cikkeknel és termékeknel az összeszerelés és üzembehelyezés költsége, ha az összeszerelést a forgalmazó, vagy a forgalmazó által megbízott szervezet végzi; stb.

d., A kiskereskedelmi árrés nyújt fedezetet a kiskereskedelmi tevékenység költségeire és nyereségére, hasonlóan a b., pont alattiakban a nagykereskedelmi árrésre vonatkozóan elmondottakhoz.

A bolti kiskereskedelemben már jellemzően nincs áralku, a kiskereskedő által meghatározott árak érvényesülnek. A vevők az árak ismeretében arról döntenek, hogy mely kiskereskedőnél, mely árucikkekből milyen mennyiséget vegyenek.

Ha a kiskereskedő a piac által el nem fogadott magas árakat akarna érvényesíteni, úgy áruját nem tudná eladni; ezért a piaci viszonyokhoz, a kereslethez és a kínálat-hoz igazodó árak megállapítására és alkalmazására kényszerül. Ebből adódóan a tényleges kiskereskedelmi árrés az eladási és beszerzési árak alakulásának függvénye. Az előre megállapított és mechanikusan érvényesített kiskereskedelmi árrés veszteséget jelent a kiskereskedőnek, mert

- azon áruknál, ahol a piac a mechanikusan meghatározott árnál magasabb árat is elismerne, ott a kiskereskedő a lehetségesnél alacsonyabb árrést realizál;
- azon áruknál, ahol a piac nem ismeri el a mechanikusan kialakított árakat, ott a forgalom jelentősen csökken, ami ugyancsak árrés kiesést eredményez.

e., Az általános forgalmi adót az idevonatkozó törvény előírásai szerint kell érvényesíteni, illetve meghatározott esetekben visszaigazolni.

A fogyasztói ár meghatározásának képlete:

$$\text{fogyasztói ár} = \frac{\text{termelői ár} \times 100}{100 - \text{együttes árrés} \% - \frac{100 \times \text{ÁFA} \%}{100 + \text{ÁFA} \%}}$$

ahol az árrések az ÁFA-t is tartalmazó fogyasztói ár százalékában kerülnek meghatározásra.

12.2. Az élelmiszerkereskedelem árképzésénél figyelembe veendő sajátosságok:

Az élelmiszer kereskedelem által forgalmazott termékek közül hatósági ára van

- a fogyasztói tehéntejnek /2,8 %-os zsirtartalommal/, továbbá
- a fehér kenyérnek.

Ezen termékek hatósági árát a földművelésügyi miniszter állapítja, illetve változtatja meg. A többi élelmiszeripari termék ára az eladó és a vevő megállapodásától függ.

Az élelmiszerkereskedelem egyik lényeges sajátossága az áruromlásból következik, mégpedig:

- az élelmiszereket csak a fogyaszthatósági idejükön belül lehet forgalomba hozni, annak lejártakor ki kell vonni őket a forgalomból; illetve egy részük még csökkentett áron értékesíthető /mindebből következően nagyobb kockázattal kell számolni/;
- az élelmiszerek egy része a tárolás alatt fokozatosan romlik, veszt a súlyából /ebből következően a tárolási veszteségeket is figyelembe kell venni/;
- a gyorsan romló élelmiszerek, illetve frissen árusítandó élelmiszerek miatt napi, vagy naponta többszöri szállítás is szükséges lehet /ami a költségeket ugyancsak növeli/;
- magasabbak a higiéniai követelmények;
- a hidegen tárolandó élelmiszerek miatt a kereskedelemben jelentős mennyiségű hűtőberendezést kell üzemeltetni /ami az üzemeltetési költségeket növeli/; stb.

Az élelmiszerárak megállapításánál figyelembe kell venni, hogy az érvényesülő kereskedelmi árrésből az előzőekben felsoroltakból következő többletköltségeknek is meg kell térülni.

Az élelmiszerkereskedelmen belül a husforgalmazásnak speciális esete, amikor a kiskereskedelmi egységek félsertést, félmarhát, stb. vásárolnak, s ezeknek további bontása a kiskereskedelmi egységben történik. Ilyen esetekben az érvényesített árrés bolti átlagban, vagy bekerülő termékek bontásában állapítható meg /pl. a félsertéseknél érvényesült átlagárrés/. Ilyen esetekben a bontási költség /bontási veszteség, munkabér, stb./ is a kiskereskedelmi árrést terheli.

Az élelmiszerkereskedelemben gyakori a bolti előrecsomagolás. Természetesen ennek többletköltségei /csomagolóanyag, munkabér, stb./ az árakban érvényesíthetők.

Az élelmiszerkereskedelem speciális területe a piaci értékesítés. A piaci értékesítésnél a kereslet-kinálat árbefolyásoló hatása közvetlenebbül érvényesül, mint a bolti kereskedelemben /a vevőknek sokkal nagyobb lehetőségük van az áruk árának és minőségének közvetlen összehasonlítására, s ez erősíti a kereslet-kinálat alakulás árára gyakorolt hatását/; ugyanakkor mind az eladó, mind a vevő kiszolgálási feltételei rosszabbak a bolti kiskereskedelemnél /de ebből adódóan a forgalmazási költségek is alacsonyabbak/.

12.3. A tüzelő- és építőanyag kereskedelem árképzésénél figyelembe veendő sajátosságok:

A tüzelőanyagok közül hatósági áras termékek a következők:

- a lignit,
- a barnaszén,
- a feketeszén /kivéve a kokszolható szeneket/,
- a földgáz,
- az ahidrált lignit,
- a szénbrikett,
- a fekete kőszénkocsz,
- az ipari és háztartási kocsz,
- az 5 kg-osnál nagyobb kiszerezésű propán-butángáz keverék, valamint
- a vastag tűzifa.

A felsorolt termékcsoportokon belül az import beszerzésű szénféleségek nem tartoznak a hatósági áras termékek körébe.

A felsorolt hatósági árakat a vastag tűzifa esetében a földművelésügyi miniszter, a többi termék esetében az ipari és kereskedelmi miniszter állapítja meg.

A szakma általánostól eltérő vonásai a következők:

- a forgalom döntő hányadát a kis és nagykereskedelmi funkciót egyaránt ellátó TŰZÉP vállalatok bonyolítják le /demigrossz vállalatok/;
- az építő- és tüzelőanyagok nagy részénél az áru tömege - az értékéhez viszonyítva - igen nagy. Ezért általában a szállítási költségek fedezete nincs az árrésbe beépítve, hanem az a fogyasztói áron felül kerül érvényesítésre, területenként és cikkenként eltérő mértékben megállapított átlagfuvardíj formájában;
- az áruk jelentős fuvarigénye miatt az árkialakítás szempontjából is fontos jelentősége van annak, hogy a fogyasztó hol veszi át az árut. Az áruátvétel helyétől függően megkülönböztethető:
 - = művi értékesítés, amikor a vevő az árut a gyártómű telepén veszi át. Ebben az esetben a termelői árból ugynevezett művi árréssel alakítható ki a fogyasztói ár, s azt szállítási költség nem terheli, mert a szállítást a vevő maga bonyolítja;
 - = a tranzit értékesítés, amikor az árut a vevő vasutállomásán adják át. Ebben az esetben a termelői árból az ugynevezett tranzit árrés felszámításával alakítják ki a fogyasztói árat, melyet ezen felül még az átvevőállomásig számított vasuti szállítási költség /távolsági fuvar/ is terheli;

= telepi értékesítés, amikor az árut a kereskedelem telepén adják át a vevőnek. Különbséget kell tenni a pályaudvari és a belterületi telepek között is. Az eladási árat a termelői árból a telepi árrés és a távolsági fuvar, továbbá belterületi telepen a befúvarozási költség felszámításával alakítják ki.

Az átlagfuvardijákat a gazdálkodó szervezetek évente, az érvényben lévő árufuvarozási díjszabások figyelembevételével állapítják meg.

A hazai termelésű szeneknél /beleértve az ahidrált lignitet is/ érvényesíthető árrések a fuvar és ÁFA nélküli fogyasztói árak %-ában:

- telepi értékesítésnél 14,0 %
- vagonban tranzitértékesítés
 - = nagyfogyasztók részére 4,0 %,
 - = viszonteladók részére 2,0 %,
- művi értékesítésnél 4,0 %.

Rubel elszámolású import szeneknél és hazai koksznál az érvényesíthető árrések /azonos vetítési alap figyelembevételével/:

- telepi értékesítésnél 8,0 % /brikettnél: 9 %/,
- vagonban tranzitértékesítés
 - = nagyfogyasztók részére 2,0 %,
 - = viszonteladók részére 1,0 %,
- művi értékesítésnél 2,0 %.

Ezen árrések mértékét a pénzügyminiszter 107/1990. /Á.sz. 26./ ÁH ármegállapítása írja elő.

A fogyasztói ár kiszámítás képletei tüzelőanyagoknál /a képletek 0 % ÁFA mellett érvényesek/:

$$\text{Művi fogyasztói ár} = \frac{\text{Termelői ár} \times 100}{100 - \text{művi árrés} \%}$$

$$\text{Tranzit fogyasztói ár} = \frac{\text{Termelői ár} \times 100}{100 - \text{tranzit árrés} \%} + \text{távolsági fuvar}$$

$$\begin{aligned} \text{Pályaudvari telepi fogyasztói ár} &= \\ &= \frac{\text{Termelői ár} \times 100}{100 - \text{keresk.árrés} \%} + \text{távolsági fuvar} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{Belterületi telepi fogyasztói ár} &= \\ &= \frac{\text{Termelői ár} \times 100}{100 - \text{keresk.árrés} \%} + \text{távolsági fuvar} + \\ &\quad + \text{befuvarozási díj} \end{aligned}$$

Az építőanyagoknál a fogyasztói árak meghatározásának képletei:

$$\text{Művi fogyasztói ár} = \frac{\text{Termelői ár} \times 100}{100 - \text{művi árrés} \%} + \text{ÁFA}$$

$$\text{Tranzit fogyasztói ár} = \frac{\text{Termelői ár} \times 100}{100 - \text{tranzit árrés} \%} + \text{távolsági fuvar} + \text{ÁFA}$$

$$\begin{aligned} \text{Telepi fogyasztói ár} &= \frac{\text{Termelői ár} \times 100}{100 - \text{keresk.árrés} \%} + \text{átlagfuvar} + \\ &\quad + \text{ÁFA} \end{aligned}$$

Az előbbi képletekben minden esetben a nettó termelői ár szerepel, továbbá az árrésbe beleszámítandók az árrésen felül felszámítható költségek /pl. egységgrakati díj/. Az építőanyagok fogyasztói árában érvényesülő, képlet szerinti ÁFA mértéke 25 %, az építőanyagár és a fuvar költség, illetve díj együttes összegére vetítve.

A tüzelő és építőanyagok fogyasztói árának meghatározását a Példatár számszerűen is bemutatja.

12.4. A használt-cikk kereskedelem árképzését befolyásoló sajátosságok:

A használt-cikk kereskedelemben bizományi, vagy saját számlás /készpénzes/ értékesítési formát alkalmaznak. A bizományi forma alkalmazása esetén az eladó viseli a kockázatot, míg a saját számlás formánál a kereskedelmi vállalkozóé a kockázat a használt termék értékesíthetősége vonatkozásában.

Az eltérő kockázat és az eltérő költségek /pl. készletezési költségek, kamatok/ a saját számlás felvásárlás és értékesítés esetén magasabb árrést indokolnak a bizományi formában érvényesíthető árréshez képest.

Az árkialakítás becslés alapján történik. A felvásárlónak azt kell megállapítania, hogy a használt termék az új termékhez képest mit ér, s az adott keresleti-kinálatti viszonyok között mennyiért értékesíthető. Ezt az árat csökkentve a tevékenységre a vállalkozó által meghatározott árréssel, meghatározható az az ár, amit a felvásárló az eladónak fizetni tud a használt áruért.

12.5. Az árukölcsönzési tevékenység árképzésének sajátosságai:

Az árukölcsönzés szolgáltató tevékenység. A tevékenység keretében beszerzett árucikkek "használatát" értékesítik. A beszerzett áru /eszköz/ a kölcsönző tevékenységet folytató vállalkozó tulajdonában marad, nem értékesíti az árut, hanem a kölcsönzési díj fejében meghatározott időre átadja használatra.

A kalkulálható költségtényezők:

- A beszerzési ár és a becsült elhasználódási idő alapján határozható meg az éves amortizáció. Az elhasználódási idő megállapításánál figyelemmel kell lenni arra, hogy a kölcsönzött eszközök /a gyakoribb használatbavétel, az intenzívebb használat, a nem sajátként történő kezelés következtében/ hamarabb elhasználódnak. Az elhasználódási időt új cikkeknel becsülni kell; hosszabb ideje kölcsönzött cikkeknel tapasztalati úton kell megállapítani.
- Javítási költségek merülnek fel a kölcsönzött tárgyak ismételt jól használható állapotba hozása érdekében. A várható javítási költség műszaki becslés vagy tapasztalati számok alapján határozható meg a várható elhasználódás időtartamára. Itt vehető figyelembe a garanciális költség is.
- A közvetlen bérköltség az egyes eszközök munkaidőigényessége és a hálózati dolgozók átlagbére alapján - normák vagy felmérések figyelembevételével - határozható meg. Értelemszerűen a bérek közterheivel is számolni kell.
- A további költségek általános költségként a bruttó fedezet keretében /a nyereséggel együtt/ kalkulálhatók.

Az előzőekben felsorolt költségek figyelembevételével az éves bérleti díj kerül megállapításra; amiből az éven belüli becsült forgalmi idő figyelembevételével meghatározható a konkrét időszak /pl. óra, nap, hónap/ bérleti díja.

12.6. Az árukölcsönzési tevékenység sajátos formája a lízing:

A gépkölcsönzés, illetve bérletbe adás kereskedelmi jellegű szolgáltatási tevékenység. Ennek speciális módja a lízing.

A sima gépbérlet esetén a bérlő a bérbevétel időtartama alatt folyamatosan /havi vagy évi/ bérleti díjat fizet. A gépbérlet megszüntetése esetén, illetve a bérleti szerződés lejáratkor a gép a bérbeadó tulajdonában marad, s azt más bérbevevők felé fogja bérbeadni.

A lízing esetén a bérlő lízing-díjat fizet a lízing szerződés időtartama alatt folyamatosan. A szerződés felmondása esetén a lízingelt gép a bérbeadó tulajdona marad, s azt más irányban hasznosítja. Az esetben, ha a lízing-szerződés időtartama lejár /a szerződés időközbeni felbontása nélkül/, a lízingelt gép átkerül a bérbevevő tulajdonába, s az ügylet /ami a bérlet és adás-vétel keveréke/ lezárul.

A lízingdíjat a lízingelt gép értékének /utánpótlási árának/ százalékában határozzák meg. A lízingelés időtartama a futamidő. Évenkénti lízingdíj fizetés esetén az 1 évre eső díj a lízingdíj és a futamidő hányadosaként határozható meg.

A lízingdíj megállapításánál a bérbeadó figyelembe veszi, hogy

- saját tőkéjét használja, vagy bankkölcsönt használ,
- szervizt és szolgáltatást ad vagy nem ad,
- miként adózik, stb.

A lízingdíjnak a futamidő alatt fedezetet kell nyújtania a kamatokra, a teljes amortizációra, a fenntartás költségeire, a szerviz költségeire; valamennyi adóra és a lízingelő nyereségére.

A lizinget igénybevevőnél a következő előnyök jelentkeznek:

- összhang van a berendezés élettartama és a szerződés futamideje között,
- a hiteligénybevételi lehetőségeket a lizing nem érinti,
- 100 %-os idegen finanszírozás valósul meg,
- a költségek és bevételek egyidőben jelentkeznek,
- a költségekkel fixen lehet számolni,
- védelmet jelent az elavultság ellen,
- a leirási idő csökkenthető,
- esetleges adózási előnyök is jelentkezhetnek,
- az inflációs hatásra a lizingdíj reálértéke csökken,
- a vagyommérleget nem érinti, stb.

Természetesen hátrányok is jelentkeznek, elsősorban az, hogy a bérleti díj magas.

A bérleti díjban az érdekelt felek szabadon állapodhatnak meg. A lizinget igénybevevő célszerűen előzetesen kalkulációt készít, hogy a piaci viszonyok ismeretében elérhető árbevételéből költségei teljes egészében megtérülnek-e, s milyen nyereséget tud elérni.

12.7. A vendéglátóipari tevékenység árképzésének sajátosságai:

A vendéglátóipari árképzés fő tényezői:

- nyersanyagérték /amit a beszerzési árak és a felhasznált
 - pl. egységnyi mennyiségű készételhez szükséges - nyersanyagmennyiség figyelembevételével kell meghatározni/;

- a haszonkulcs /ami a nyersanyagértéken felüli összes költségre és a nyereségre nyujt fedezetet/, amit a nyersanyagérték %-ában szoktak meghatározni, a korábbi időszak tényköltségeinek és tárgyidőszakra tervezett változtatásainak, valamint az elérni tervezett nyereség figyelembevételével; s differenciált mértékben érvényesíthető;
- az általános forgalmi adó, ami a vendéglátó tevékenységnél általában 25 %, néhány kivétel esetében /pl. előfizetéses étel és menüforgalom/ 0 %.

Az előző 3 fő tényező együttes összege adja a vendéglátóipari termék árát /pl. ételárak, italárak/, amiből különféle jogcimeken engedmények is adhatók.

Az alkalmazott haszonkulcsok szoros összefüggésben vannak a vendéglátóipari egység osztálybasorolásával, ami alapvetően meghatározza az egységben nyujtott szolgáltatás színvonalát.

A vendéglátó egységben alkalmazott fogyasztói árakat minden esetben - az engedményes árakat is - keltezéssel ellátott ét- és itallapon, vagy ártáblákon fel kell tüntetni.

Az egyes napok, vagy napszakok között is eltérő fogyasztói ár alkalmazható /üzletpolitikai megfontolások alapján/; például délben a nagyobb forgalom érdekében olcsóbb, este a szórakozási igények kielégítéséhez kapcsoltn magasabb étel- és italárak alkalmazhatók; vagy eltérő árak alkalmazhatók hétközben és hétvégén, stb.

A vendéglátóipari árkialakítást a Példatár számszerű adatok bemutatásával szemlélteti.

12.8. Szállodai szolgáltatások árképzésének sajátosságai:

A szállodai szolgáltatások körében végzett vendéglátó tevékenységek /étterem, bár, stb. üzemeltetése/ árát a vendéglátóiparban szokásos módon határozzák meg.

A szálláshelyekért szobánkénti /lakosztályonkénti/ napi árat szokás megállapítani, amelybe általában beleszámítják a reggeli árát is.

A szállodai szobaárak kialakításakor - az általános árelvek mellett - még a következőket is figyelembe kell venni:

- a piaci értékitélet szerint kialakítható árakat bizonyos fókig befolyásolják a szálloda építésének és üzemeltetésének költségei, illetve ezek megtérülési ideje /a beruházási költségek több év alatt térülnek csak meg; ezeknek évenkénti arányos része a szállodai szobaár beszerzési költségeként fogható fel/;
- a szálloda kitöltöttségét /le foglaltságát/ az átlagos töltési mutatóval szokták kifejezni; a költségeknek a lekötött, illetve lefoglalt szobanapok árából kell megtérülni /éves átlagban a szobanapok 75 % feletti kitöltése már jó színvonalu értékesítésnek tekinthető; 95 %-os mutatónál már teljes mértékben töltöttek tekinthető a szálloda/;
- az általános forgalmi adó mértéke a kereskedelmi szálláshelyeken 15 %.

Azt, hogy az egyes szállodák /szálláshelyek/ milyen árszinten alakíthatják ki napi szobaáraikat, az általuk nyújtott szolgáltatások összképe /ezt tükrözi a szállodák osztálybatorolása/ és a piaci viszonyok határozzák meg.

A piaci versennyel összefüggésben alakítják ki a különböző engedményeket, mint például: szezonidőszaki engedmény, családos engedmény, rendezvényekre adott engedmény, hétköznapiakra adott engedmény, stb.

Az árakat differenciáltan is megállapíthatják, például magasabb árat alkalmazhatnak az alkalmi szálloda igénybevevőknél, alacsonyabbat a társas csoportok részére előre történő helyfoglalásnál, stb.

12.9. Az utaztatási tevékenység árkiállításának speciális kérdései:

Az utaztatás ára /részvételi díja/ a következő tényezőkből kalkulálható:

- a., Az utaztató által vásárolt, bérelt, vagy saját maga által nyújtott szolgáltatások ára, illetve költsége /például: szállás, étkezés/, amelyek összevontan - ugynevezett arrangement költségként - is számíthatók; ezek az utazó számára biztosított alapvető szolgáltatások /szállás, étkezés/ ára. Természetesen az összes költségtényezőnél az engedményekkel csökkentett árakkal történő számítás ad reális utaztatási költséget.
- b., Az egyéb szolgáltatások ára, díja vagy költsége /például: programok, muzeumlátogatás, színházjegy, stb./.
- c., Az utazás költségei /vasut, autóbusz, repülő, stb./.
- d., Idegenvezetők költsége.
- e., A szervezési díjat /árrést/ az a., -d., tételek %-ában szokták meghatározni.

f., Vállalati árdifferenciálás, esetleges engedmény nyújtása /itt érvényesíthetők, illetve vehetők figyelembe a vállalkozói árpolitika, a különböző piaci helyzet által indokolt eltérések, a szociálpolitikai megfontolásokból történő árdifferenciálás, a különböző megrendelőknek nyújtott engedmények/.

g., Egyéb külön költségek /biztonsági tartalék, biztosítási díj, üdülőhelyi díj, stb./.

A szolgáltatás értékesítési árát az a., -g., alatti tényezők összegzésével, s ezután az általános forgalmi adó felszámításával /idegenforgalmi szolgáltatásoknál 15 %/ kell meghatározni.

A g., alattiakban szereplő biztonsági tartalék az utaztatási tevékenységet végző hibáján kívül, előre nem látható okokból /pl. utlevél miatti utaslemaradás, stb./ eredő veszteségek fedezetére szolgál, mértéke az összes körülmény függvényében 1-5 % nagyságrendű.

Az utaztatási árakat 1 főre szokás megállapítani. A devizában felmerült költségek devizában is megállapíthatók, vagy az érvényes árfolyam figyelembevételével kell azokat forintra átszámítani.

12.10. A külkereskedelmi tevékenység árképzésével kapcsolatos sajátosságok:

A külkereskedelmi tevékenységhez kapcsolódóan ismerni kell a dömpingellenes eljárás szabályozását, valamint az importnál alkalmazható piacvédelmi intézkedéseket.

A 111/1990. /XII.23./ Kormány rendelet a dömpingellenes eljárásról a következőket tartalmazza:

- dömpingellenes eljárás indítható, ha tömegesen behozott import áru kárt okoz, vagy kárral fenyeget;
- a dömpingár megállapítása árösszehasonlítás alapján történik, az importált áru belső piaci árát az exportáló országok rendes kereskedelmi forgalmában érvényesülő árával kell összehasonlítani /dömping ár alkalmazásáról akkor lehet beszélni, ha az előbbi lényegesen alacsonyabb az utóbbinál/; az árkülönbség tekinthető dömpingrésnek;
- az eljárás a kárral vagy kárveszéllyel érintett termelők jelentős hányadának kérésére, vagy hivatalból indul, s a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériuma folytatja le;
- az eljárást kezdeményező kérelemnek a következőket kell tartalmaznia:

a dömpingelt áru megnevezését,
az exportőr megnevezését, székhelyét,
az eljárás kezdeményezőinek megnevezését,
a döntésre irányuló kérelmet,
a dömpingvád megalapozására szolgáló tényeket és bizonyítékokat:

- = a dömping tényére,
 - = a kárra és nagyságára, vagy a kárveszélyre és mértékére,
 - = a dömping és a kár, illetve kárveszély közötti okozati összefüggésre;
- az eljárás megindításáról az NGKM hivatalos közleményt ad ki, valamint értesíti az érdekelteket /beleértve az exportőrt és annak illetékes hatóságait is/; a közlemény kiadásától számított 30 napon belül az érdekeltek beterjeszhetnek minden olyan bizonyítékot, melynek figyelembevételét az eljárásban szükségesnek tartják;

- az eljárás az indítástól számított 120 napon belül határozathozatallal zárul;
- ha az eljárás során a dömping ténye bizonyítást nyert, úgy a vizsgálat tárgyát képező árura - legfeljebb 5 éves időtartamra - dömpingellenes vám vethető ki;
- a dömpingellenes vám mértéke a megállapított dömpingrésnél nem lehet magasabb, s nem lehet több, mint ami az okozott kár kiküszöböléséhez, illetve a kárveszély elhárításához szükséges;
- a dömpingellenes vám kivetésétől el lehet tekinteni, ha az exportőr a dömping-különbözet felszámolására kötelezettséget vállal.

A dömpingellenes eljárás a belföldi termelők és fogyasztók érdekeit védi, hogy ne lehessen a belföldi termelőket az áron aluli import versenyével tönkretenni, majd a piac megszerzése után a fogyasztókon behozni a dömpingelés veszteségeit.

A 113/1990. /XII.23./ Kormány rendelet az importtal szemben - indokolt esetben - piacvédelmi intézkedéseket tesz lehetővé.

Amennyiben az ország területére valamely árut olyan megnövekedett mennyiségben vagy olyan körülmények között hoznak be, amely jelentős kárt okoz; illetőleg a hasonló vagy közvetlenül versenyző termékek belföldi termelőit kárral fenyegeti, a behozatalra vonatkozóan a következő piacvédelmi intézkedések hozhatók; legfeljebb egy éves időtartamra:

- behozatali kontingens megállapítása,
- vámpótlék megállapítása /figyelemmel az ország nemzetközi kötelezettségeire is/,

- a behozatalra kerülő áru mennyiségére és/vagy árára kötelezettségvállalás kezdeményezése az exportőrnél;
- egyéb kármegelőző vagy orvosló intézkedések /importengedélyek visszavonása, módosítása; engedélyezési kötelezettség alá vonás/.

A védelmi intézkedéseket az NGKM-nél kell írásban kezdeményezni, a kérelemben ismertetve a kérdéses behozatallal kapcsolatos tényeket és adatokat, valamint a kárral való fenyegetettséget alátámasztó indokokat.

A védelmi intézkedésekre vonatkozó eljárás az érdekeltek bevonásával történik, s a megindításától számított 90 napon belül határozattal zárul.

A fogyasztók szempontjából nézve a dömpingellenes eljárás során beépített garancia, hogy a dömpingvám nem haladhatja meg a dömpingrés nagyságát; azaz nem kényszerít a belföldi piacra a külpiacokon szokásos forgalomban alkalmazotthoz képest magasabb árakat; ebből adódóan az import verseny lehetőségét nem szünteti meg.

A piacvédelmi intézkedések a fogyasztók szempontjából nézve nem adnak ilyen garanciát, átmenetileg csökkenthetik vagy megszüntethetik az import verseny áralakító szerepét. Ez esetben a garanciát az 1 éves időkorlát sem jelenti, minthogy a piacvédelmi intézkedések új eljárás keretében megismételhetők. Ez esetben jelentős szerep hárul a Gazdasági Versenyhivatalra, mert annak a feladatát képezi, hogy őrködjön a verseny tisztasága felett.

A külkereskedelmi kapcsolatokban érvényesülő árakban az érdekelt felek szabadon állapodnak meg.

Az importált termék belföldi árának meghatározását a 12.1. pont alattiak már ismertették. A külkereskedelmi árakkal kapcsolatosan fontos ismerni a következőket is:

A termék szállításához kapcsolódó szolgáltatások költségfedezetét a termékek magukba foglalják. Ilyen szolgáltatások lehetnek:

- garanciális javítás meghatározott időtartamig,
- berendezések esetében a kezelőszemélyzet díjmentes betanítása,
- a berendezés meghatározott ideig a szállító költségeire történő üzemeltetése /pl. próbajárat/,
- segédanyagok biztosítása,
- díjmentes tanácsadás,
- meghatározott értékű pótalkatrész szállítás, stb.

A szolgáltatások száma és minősége fontos ármeghatározó tényező.

Nem közömbös az áru árának megállapítása szempontjából, hogy milyen a terméket előállító, vagy forgalmazó cég ismertsége, bevezetettsége, vagyis good-willje, s az sem, hogy márkás cikkről van-e szó. A márkával járó előnyök nemcsak a forgalom emelését jelentik, hanem jelentős árelőnyt is eredményeznek.

Az áru tényleges hasznossága mellett jelentős árbefolyásoló tényező az áru külső megjelenési formája, a kiszerelése, csomagolása. A korszerű csomagolással rendelkező termék árelőnyvel hozható forgalomba.

Általános elvként érvényesül, hogy minél több költséget és kockázatot vállal magára az eladó, annál magasabb az eladási

ár és fordítva. Ezért az áru árának vizsgálatánál mindig figyelembe kell venni, hogy az ár milyen fuvarparitásban értendő. A leggyakrabban alkalmazott fuvarparitások:

- ab gyártelep= az eladó az árut a szokásos /vagy kikötött/ csomagolásban a gyártelep helyén a vevő rendelkezésére bocsátja. A vevő gondoskodik a szállítási eszközökről, őt terheli a fuvar költség.
- franco országhatár = a fuvar és egyéb költség /pl. biztosítás/ a megjelölt országhatárig az eladót, onnan a vevőt terheli.
- CIF = az eladó köteles az árut a megállapított rendeltetési kikötőig szállítani, hajótérről gondoskodni és a tengeri fuvarozás, valamint biztosítás költségeit fedezni.
- FOB = az eladó köteles az árut a megállapított elhajózási kikötőben a hajó fedélzetére rakni, és addig az időpontig minden költséget viselni.

A külkereskedelmi partnerek, illetve a működési területük hatóságai dömpingár alkalmazása miatt eljárást indíthatnak, ha

- az exportár a versenytársakéhoz képest indokolatlanul alacsony,
- valamint károkozás történik ezáltal, hogy egyes versenytársak a dömpingár következtében kiszorulnak a piacról, illetve tönkremennek.

A licenc /egy adott termék gyártására vonatkozó engedély és a megvalósításához szükséges dokumentáció/ és know-how /egy adott termelési eljárás átvétele/ vételára abból a szempontból határozandó meg, hogy mekkora többletjövedelemhez jut a licenc és know-how átvevő a vásárlással. Ezért ezek eladása vagy vétele előtt célszerű gazdaságossági számítást végezni a várható haszonra vonatkozóan.

A bizományosi formában történő export és import üzletkötések megvalósítása során fontos szerepe van a limitár meghatározásának.

A limitár az az ár, amelyet a megbízó köt ki a megbizott felé azzal a céllal, hogy

- import esetén a megbizott a limitár alatti árban szabadon megállapodhat, de a limitárnál magasabb áron nem köthet üzletet;
- export esetén a megbizott a limitár alatti áron nem adhatja el a terméket, de a limitárat meghaladó árban szabadon megállapodhat.

A limitárhoz képest elért árnyereségből a megbizott a bizományosi szerződésben /vagy megbizásban/ megállapított arányban részesül, ezáltal biztosított az érdekeltsége a megbizója számára is kedvező ár elérésében.

Ugyanakkor a limitár meghatározása biztosítja a külkereskedőnek, hogy érdemi partner lehessen az ártárgyalásokban; a tárgyalások során a szükséges időpontban dönteni tudjon.

12.11. A göngyölegek árkialakításának sajátos kérdései:

Az ármegállapodáshoz - az áralkalmazási feltételekben történő megállapodáson keresztül - hozzátartozik a göngyöleg-szolgáltatás szabályaiban történő megállapodás is, minden olyan esetben, ha a szóbanforgó termék csomagolására és szállításához nem eldobható göngyölegeket használnak fel.

A göngyöleg /zsák, láda, konténer, stb./ tulajdonosa eldöntheti, hogy darabszám szerinti elszámolásra adja ki a göngyö-

leget vagy betéti díj ellenében, kér-e használati díjat, esetleg a javítási és selejtezési költségekben való külön osztozkodást.

A göngyöleg kibocsátó köteles gondoskodni a göngyöleg rendszeres tisztításáról, karbantartásáról, javításáról és felújításáról.

A göngyölegkibocsátó darabszám szerinti nyilvántartása vagy betétdíj felszámítása azt a célt szolgálja, hogy a kiürített göngyölegek visszaadásra kerüljenek /betétdíj felszámítása esetén a betétdíj ellenében/.

A betétdíj az új göngyöleg beszerzési árának megfelelő árszinten állapítható meg; ez érdekeltté teszi az átvevőket a már használt göngyölegek visszaszállításában is.

A betétdíjon felül a göngyöleg kibocsátó használati díjat is kérhet a göngyöleg forgalmazási és javítási költségeinek részbeni megtérítése érdekében. A használati díj a használati idő függvényében is megállapítható.

A használati díj megállapításánál abból lehet kiindulni, hogy a göngyöleg selejtezéséig a többszöri használat után beszedett használati díjból az összes javítási és készletezési, forgalmazási költségek megtérüljenek. Ha a kibocsátó kiköti, hogy javíthatatlan göngyölegeket nem vesz vissza, akkor a nála maradó betéti díjból tudja a göngyöleg pótlást biztosítani, ezért ez esetben a használati díjban a göngyöleg pótlás költsége nem kalkulálható.

A göngyölegek közül érdemes kiemelni a konténereket előnyeik miatt /hosszabb élettartam, megtakarítható a boltokban az áru átrakása, jobban védi az árut, stb. - az egyéb göngyölegekhez képest/.

Az üvegbetétdíjak alkalmazásával kapcsolatban meg kell említeni a visszaváltási kötelezettséget a betétdíj ellenében, ugyanakkor használati díj felszámítása nem indokolt.

13. A számítástechnikai tevékenységek árképzése

A számítástechnikai tevékenységek ár kialakítása a felek meg egyezése, vagy versenytárgyalás keretében történik. Az ár ajánlatok gazdálkodói díjjegyzék, egyedi kalkulációk alapján készíthetők el. A díjjegyzékek összeállítása is kalkulációkra épül.

A számítástechnikai tevékenységek kalkulációs sémája - az általános kalkulációs sémához képest - a következő specialitásokat mutatja:

- A közvetlen anyagköltségek körébe tartozó adathordozók költségeit a kalkulációból kiemelten, külön szokták szerepeltetni; kivéve a közvetlenül el nem számolható /pl. belső oktatási, tesztelési stb. célra felhasznált/ adathordozók értékét, amit az üzemi általános költségek között számolnak el.
- Az egyéb közvetlen költségek körében a következő költségeket veszik számba:

= Szolgáltatási különköltségként lehet figyelembe venni a beszerzett vagy bérelt, valamint saját fejlesztésű alkalmazási programok időarányos értékét.

= A számítástechnikai állóeszközök értékcsökkenési leirási költségét, illetve bérleti díját. A költségek elosztásánál a tényleges évi üzemnapok számát, üzemnaponként két műszakot /az üzemidőt csökkentve a bázisidőszak műszaki és egyéb beszámítható állásidejével/ szoktak figyelembe venni, kivéve az ügyviteltechnikai gépeket, amelyek általában egy műszakban üzemelnek.

= Gép költségek címén a számítástechnikai állóeszközök üzemfenntartási költségeit /tervszerű napi és megelőző karbantartás, alkatrészcserek; nagyjavítások és felújítások költségeinek egy évre eső arányos része/.

= A szellemi szolgáltatást végző szervezeti egységek közvetlen költségeit /ide tartoznak mindazok a dologi ráfordítások, amelyek ezen szervezeti egységek munkájához közvetlenül kapcsolódnak, amennyiben azokat nem a gazdálkodó központi irányításának költségei között veszik száma/.

- A bruttó fedezet összetevőiből történő meghatározása esetén:

= Az üzemi általános költség szokásos vetítési alapja vagy az anyagmentes közvetlen önköltség, vagy valamely kiemelt jelentőségű műszaki jellemző;

= A központi irányítási költségek felosztásának szokásos vetítési alapja a szűkitett önköltség, vagy meghatározott műszaki jellemző.

A gazdálkodói díjjegyzékben összefoglalt szolgáltatási díjak az adathordozók költségét nem tartalmazzák /ezeket a tényleges felhasználás alapján külön kell meghatározni/. A gépóra-díjak fedezetet nyújtanak a rendszerprogramnak, a mágneses adattárak költségeire, valamint az adatelőkészítő és szerviz tevékenységek ráfordításaira is.

Tartalomjegyzék

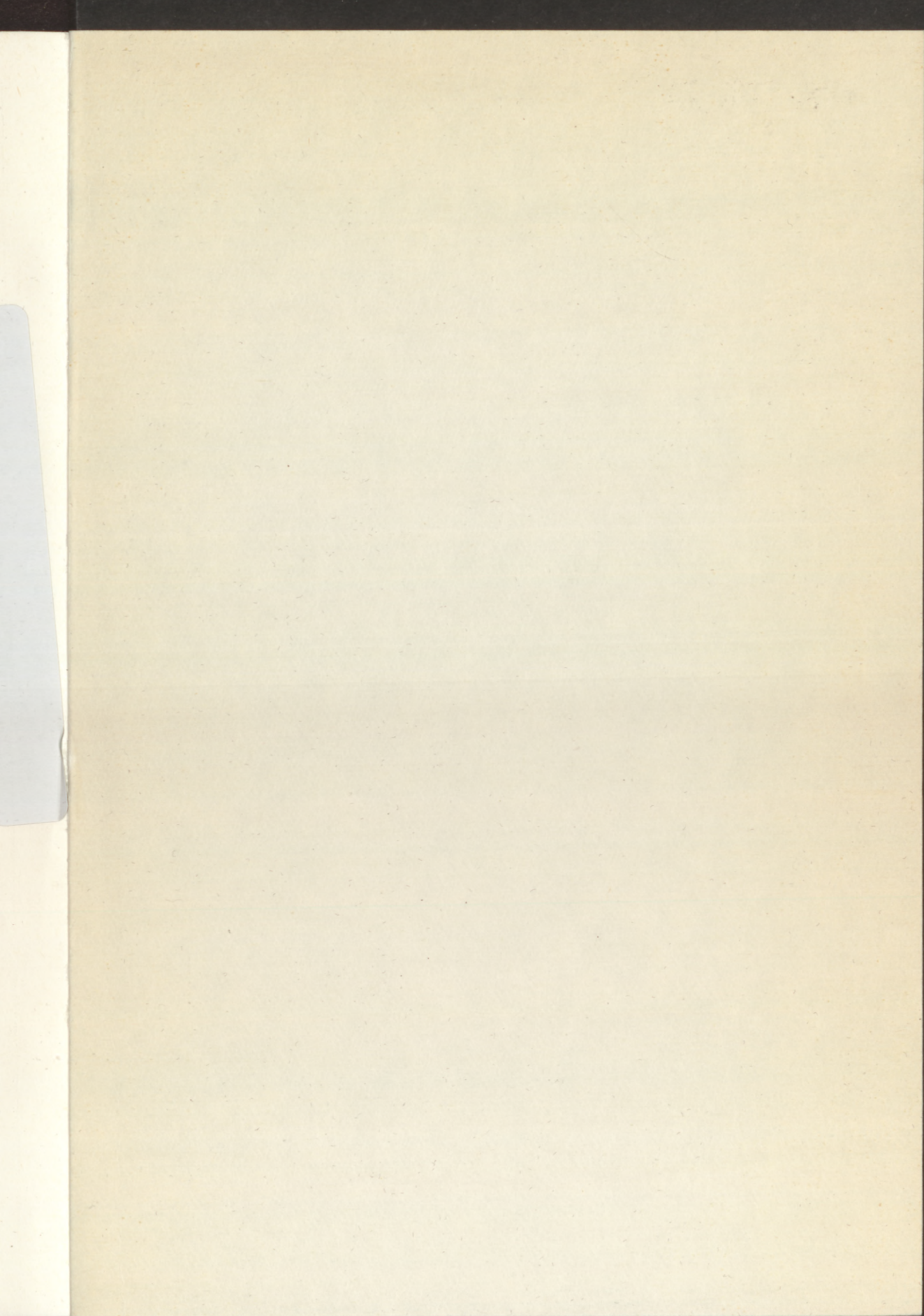
	Oldalszám
Előszó	3
1. Bevezetés	5
2. Energia és energiahordozók árkialakítása	7
2.1. Szén- és koksztermékek	7
2.2. Földgáz	12
2.3. Hőenergia	14
2.4. Villamosenergia	18
3. A kohó- és gépipar árkialakítása	22
3.1. Kohászati termékek	22
3.2. Gépipari termékek	30
3.3. Javítási - karbantartási - szerelési munkák	33
3.4. Ipari szolgáltatások	38
4. Építőanyagipari termékek árképzésének sajátosságai	39
5. A vegyipar árképzési sajátosságai	40
6. A könnyűipar árkialakítása	42
6.1. Ruházati ipar	42
6.2. Erdészeti és fáiipari termékek	56
6.3. Butoripar	59
6.4. Papiripar	63
6.5. Nyomdaipari termékek	64
6.6. Kiadványok árkialakítása	70
6.7. Könnyűipari szolgáltatások	74
7. Az élelmiszeripari termékek árképzése	76
7.1. Húsipari termékek	80
7.2. Állati-fehérje takarmányok	82
7.3. Baromfiipar	83
7.4. Tejipar	84
7.5. Konzervipar	86

7.6. Hűtőipar	87
7.7. Gabonafeldolgozó ipar	87
7.8. Sütő- és tésztaipar	88
7.9. Cukoripar	89
7.10. Édesipar	90
7.11. Növényolajipar	90
7.12. Szesz- és keményítő ipar	91
7.13. Boripar	92
7.14. Söripar	93
7.15. Üdítőipar	93
7.16. Dohányipar	94
8. Az építési, szerelési és kapcsolódó munkák árkialakítása	95
8.1. Építőipari munkák	95
8.2. Technológiai szerelési munkák	116
8.3. Egyéb szerelési munkák	122
8.4. A fővállalkozás árkialakítása	123
8.5. A tervezési díjak kialakítása	125
9. A mezőgazdasági alaptevékenység árképzése	127
10. A közlekedés jellegű tevékenységek árkialakítása	129
11. A postai és távközlési szolgáltatások árképzése	140
12. A kereskedelmi tevékenység árképzése	141
12.1. Nagy- és kiskereskedelmi tevékenység	141
12.2. Élelmiszerkereskedelem sajátosságai	145
12.3. Tüzelő- és építőanyag kereskedelem	147
12.4. Használt-cikk kereskedelem	151
12.5. Árukölcsönzési tevékenység	151
12.6. Lizing	153
12.7. Vendéglátó ipar	154
12.8. Szállodai szolgáltatások	156
12.9. Utaztatási tevékenység	157

12.10. Külkereskedelmi tevékenység	158
12.11. Göngyölegek árkialakítása	164
13. Számítástechnikai tevékenységek árképzése	166
Tartalomjegyzék	169

158	12.10. Kézikönyvek és kézikönyvek
164	12.11. Gondyódek árkaitása
166	13. Számítástechnikai tevékenységek árképe
169	14. Számítástechnikai tevékenységek árképe

ÁRA 518,- Ft

1735-3

402/1991.

A VÁLLALKOZÓI

ÁRKÉPZÉS